

Andalusië *als* Moederland

Een kritiek op de officiële geschiedenis

Francisco Gamboa Vera

Over de schrijver:

Francisco Gamboa Vera is geboren in Arahál (provincie Sevilla) in 1948. Tijdens zijn jonge jaren werkte hij op het land en daarnaast nam hij deel aan de antifranco-beweging. Hij was actief in culturele bewegingen die de mentaliteit van de plattelandsjeugd moesten helpen veranderen. Daarnaast streed hij voor meer rechten van de plattelandsbevolking. Later nam hij als emigrant deel aan de arbeidersbeweging in Catalonië. Autodidact en bezorgd als hij was over de situatie van Andalusië, benutte hij zijn tijd na terugkeer in Andalusië met het bestuderen van de geschiedenis en de cultuur van zijn volk. Intussen werkte hij als tuinman en voorman in de landbouw. Verder nam hij deel aan de nationalistische beweging van Andalusië tijdens de overgangsfase naar democratie en hij streed voor autonomie van Andalusië. Hij is lid van het Centrum voor Historische studies van Andalusië (CEAH).

Eerste uitgave van het boek november 2006

Anadalucía como Matria

Uitgeverij Almuzara

(In het Nederlands vertaald door Shabnam Theunissen in december 2020)

'Als we regeringen ontdoen van rechtvaardigheid, veranderen deze dan niet in grootschalige bendes criminelen? Want wat zijn bendes anders dan koninkrijken in het klein? Ze bestaan uit een groep mannen, die worden bestuurd door een opperhoofd en die zich verbinden door middel van een wederzijdse overeenkomst. Onderling verdelen ze de buit volgens een door hen aanvaarde wet. Veronderstel dat deze bende wordt versterkt met nieuwe groepen bandieten en aldus in omvang toeneemt, totdat deze bandieten posities innemen, kazernes vestigen, steden innemen en dorpen onderwerpen. Openlijk noemen ze zichzelf dan koninkrijk, een titel die niet berust op gezamenlijke ambitie, maar op bereikte straffeloosheid.

Een piraat, die gevangen werd genomen, antwoordde de beroemde Alexander, toen deze hem vroeg: 'Wat vindt je ervan dat er op zee wordt geplunderd?' het volgende: 'Het is hetzelfde als wat u doet,' antwoordde de piraat, 'maar dan met de hele wereld. Het verschil is alleen dat men mij, omdat ik mijn werk doe met een eenvoudige boot, bandiet noemt, terwijl men u, omdat u hetzelfde met een hele vloot doet, keizer noemt.'

Augustinus van Hippo

Voorwoord door de schrijver

Dit boek is geschreven met als doel een kritische kijk op de Europese geschiedenis te geven, want, zoals iedereen weet, maakt Andalusië deel uit van Europa en dus ook van haar geschiedenis. Met de naam van dit boek, dat in 2006 werd uitgegeven door Editorial Almuzara, wilde ik een intiem begrip eren: het begrip Matria of Moederland.

Voordat ik dit boek kon schrijven en publiceren, moest ik volwassen worden als persoon. Vanaf zeer jonge leeftijd ontving mijn geheugen de gegevens die mijn persoon en identiteit zouden gaan vormen. Mijn dorp, dat een Arabische naam heeft (Arahal), was het vitale universum waar ik mijn eerste noties van onze geschiedenis leerde kennen. Zoals in elke andere stad in Andalusië, vonden we vanaf jonge leeftijd gebouwen, monumenten, gereedschappen, munten en talloze woorden met een Arabische oorsprong. Daarnaast ook woorden met een Latijnse en Hebreeuwse oorsprong, die nog dateren uit het oude Koninkrijk Tartessus. Dit koninkrijk werd al in de Bijbel genoemd (Koningen 10: 21-22): *'Alle schalen van koning Salomo waren van goud en al het*

serviesgoed in zijn huis was gemaakt van fijn goud; zilver werd niet gewaardeerd in de tijd van koning Salomo. De koning bezat een vloot van Tarsis, gezamenlijk met de vloot van Hiram. Om de dertien jaar kwam de vloot van Tarsis goud, ivoor, zilver, apen en pauwen brengen'.

Wie het boek leest zal waarschijnlijk begrijpen dat mijn woorden soms het resultaat zijn van een diep gevoelde emotionele pijn, omdat we onszelf hebben verloochend of ons eigen verhaal hebben verborgen. Ik schaamde me, toen ik ontdekte dat de eerste onderzoeken en publicaties over Andalusië werden uitgevoerd door mensen uit andere Europese landen, zoals de Nederlander Reinhart Pieter Anne Dozy (1820-1883) of de Fransman Evariste Levi Provençal (1894-1956)). In Spanje werd tot voor kort de geschiedenis van Andalusië, die ons zo diep heeft getekend, ondergewaardeerd. En dat niet alleen tegenover Andalusiërs, maar tegenover heel Europa, zoals historici in de afgelopen jaren hebben opgemerkt.

'De bijdragen van al-Andalus aan het middeleeuwse Europa waren talrijk en bestreken diverse gebieden,

zoals kunst, architectuur, geneeskunde, landbouw, muziek, taal en technologie. In de twaalfde eeuw kwamen bijvoorbeeld Europese geleerden en geleerden van het schiereiland Spanje, of ze nu moslim, joods of christen waren, samen op de vertaalscholen van Toledo, Barcelona en Tarazona. Velen van hen stonden onder bescherming van de aartsbisschop van Toledo, Don Raimundo. Zij stichtten de eerste school van vertalers in Toledo, die in de dertiende eeuw werd voortgezet onder de bescherming van koning Alfonso X el Sabio.

Deze vertalers vormden vertaalgroepen, waarbij degene die de Arabische taal het beste kende hardop voorlas en datgene wat hij las rechtstreeks in de Romaanse taal vertaalde, terwijl de kopiïst, meestal een predikant, alles in het Latijn opschreef.

Deze groepen in de twaalfde eeuw bestonden onder andere uit Italianen zoals Gerardo de Cremona, Engelsen zoals Robert van Chester of Adelard van Bath, Schotten zoals Michael Scot, Vlamingen zoals Rodolfo de Brujas, Slaven zoals Herman uit Karinthië, joden uit het Schiereiland, zoals Moses Sefardí uit Huesca en Hispanics zoals de aartsdiaken van Segovia, Domingo Gundisalvo. Ze waren met elkaar verenigd door een zekere vriendschap en door hun werk, naast hun

interesse in het vertalen van de leerstellingen en wetenschappen van de Andalusische moslimwereld in het Latijn¹.

Dit boek omvat tegelijkertijd een vitale ervaring en een intellectuele leerervaring. De vitale ervaring bestaat hieruit dat ik in mijn ziel de boodschap, die in mijn geboortegrond verborgen is, heb gevoeld en dat ik de energie voel van mijn voorouders, die leefden en stierven in dit land. Dit heb ik in woorden proberen uit te drukken. Een intellectuele ervaring was het voor mij, omdat ik veel verborgen boodschappen mocht ontdekken, toen de sluiers die ze verborgen hielden werden teruggetrokken, dankzij de bijdragen van de geschiedenisboeken. Het is voor mij geen academische leerervaring geweest, maar een essentiële leerervaring, waarbij het is alsof je een complexe puzzel van theoretische gegevens en levenservaring hebt kunnen samenvoegen.

Ik erken dat ik in mijn boek bepaalde concepten, definities en beschrijvingen hier en daar heb herhaald, aangezien ik het nodig vond om Andalusiërs de sleutels

---

¹ <https://funci.org/la-influencia-de-al-andalus-en-europa/>

van onze sociale en culturele situatie uit te leggen. En dit vond ik nodig vanwege de constante en permanente neiging om onze historische en culturele persoonlijkheid te ontkennen.

Inhoudsopgave

Introductie

- I. Het polijsten van de taal
- II. Achtergrond
- III. Bijdragen tot beschaving
- IV. Imperiums
- V. De smeltkroes van de beschaving
- VI. De kruising
- VII. Crisis en synthese
- VIII. Oost en West
- IX. Het grote Moederland
- X. Zaden van nationalisme
- XI. Andalusië, een natie
- XII. Beschaving en barbarij

Inleiding

*De eerste keer dat ik me laat bedriegen is het jouw schuld.
De tweede keer zal het mijn schuld zijn (Arabisch
spreekwoord)*

Onze aandacht wordt opgeslokt door de zorg om het bestaan. We worden omringd door het medeplichtige zwijgen van diegenen die hun mond zouden moeten opendoen, de geschiedkundigen die hun eigen geschiedenis en die van hun voorouders in de doofpot stoppen. Ze vechten liever voor een stuk droog brood dan dat ze het avontuur aangaan om achter de waarheid te komen.

Dit stilzwijgen kan maar op twee manieren doorbroken worden.

De eerste manier is de grens over te gaan die de natuur heeft opgetrokken door middel van een bergketen, genaamd de Sierra Morena. Of door de wateren over te steken die onze kust begrenzen, de Middellandse Zee en de Atlantische Oceaan. Als we dat voor de eerste keer doen, dan ervaren wij iets van de waarde die in onze culturele identiteit schuilt. Ook

begrijpen we dan beter hoe we komen aan het minderwaardigheidsgevoel, dat we hebben opgebouwd aangaande onze manier van praten en onze manier van leven. Hoe we het ook proberen te ontkennen, het is een bittere ervaring die waarschijnlijk al eerder werd opgedaan door onze landgenoten, die geëmigreerd zijn naar verre landen op zoek naar een betere toekomst.

De tweede manier is het grondig bestuderen van de historische erfenis, die ons is nagelaten door onze voorouders. Deze erfenis treft men overal verspreid aan in de verschillende Andalusische dorpen en steden, in de vorm van monumenten, archeologische resten, musea, bibliotheken, diverse ambachten, de kunst en in het bijzonder de flamenco.

Zolang wij blijven zitten waar we zitten, zonder veel verder te kijken dan onze neus lang is, zullen we nooit veel gaan begrijpen van de waarde die schuilt in onze omgeving en identiteit.

Zo af en toe, als we praten met buren op straat, op dorpspleinen, in het café of tijdens werk, komt de realiteit van Andalusië ter sprake, de achtergestelde positie van haar inwoners, de werkloosheid, het gebrek aan opleiding, enzovoort. Als we deze gegevens vergelijken met wat we weten uit willekeurig welke nieuwsbron, dan

twijfelt niemand eraan dat onze positie marginaal en afhankelijk is. Dit is een probleem dat niet toevallig is ontstaan, maar dat te maken heeft met de belangen van machtshebbers. Laatst las ik een persbericht met conclusies uit een onderzoek, dat gedaan is door een bank (de Caixa). Geconstateerd werd dat de zeven Andalusische provincies behoren tot de tien armste van Spanje. Andalusië staat onderaan wat betreft inkomensniveau. Men kan zich afvragen wat daarvan de reden is. Is er een gebrek aan natuurlijke hulpbronnen? Is er onvoldoende mankracht? Wordt de jeugd niet voldoende voorbereid op de toekomst? Of ligt het aan de luiheid van de Andalusiërs? En hoeveel verantwoordelijkheid ligt bij de heersende klasse? Het cynische feit doet zich daarbij voor dat men ons wil laten geloven dat Spanje ons heilige vaderland is en dat Spanje zo goed is geweest om ons al datgene wat waardevol is te schenken: een taal, een geloof en cultuur. En dat terwijl Spanje, om aandacht van toeristen te trekken, het moet hebben van monumenten die uit Andalusië afkomstig zijn, zoals de Mesquita van Cordoba, het Alhambra in Granada en het Alcazar in Sevilla. Verder laat men zich erop voorstaan dat de flamenco ook iets zou zijn dat behoort tot de identiteit

van Spanje. Maar is het dan waar dat Catalanen, Basken, Galliciërs en Castellianen de flamenco dansen en zingen? Andalusië vertegenwoordigt de essentie van de 'Spaanse' cultuur, maar tegelijkertijd behandelt men ons met minachting. Men beschouwt ons als onontwikkeld en als mensen met een achterlijke manier van praten. Elke statistiek laat zien dat wij het grootste aantal werklozen en analfabeten hebben, het minst geïndustrialiseerd zijn, enzovoort. Wij, die het visitekaartje van de staat zijn, worden door diezelfde staat belachelijk gemaakt! Kan iemand me uitleggen hoe dat komt? Hebben wij last van het minderwaardigheidscomplex dat de gekolonialiseerde kenmerkt? Deze vraag is moeilijk te beantwoorden, als wij de oorsprong en oorzaak van dit probleem blijven ontkennen.

Het is triest dat het Andalusische volk de diepere redenen van haar situatie niet begrijpt, maar zich er wel bewust van is dat zij niet de positie geniet die haar toekomt. Maar nog triester is het om de houding te zien van de diegenen die zichzelf 'bewust' noemen, zoals de mensen van de linkervleugel (de marxisten en anarchisten). Want zodra men bij hen aankomt met bovenstaande argumenten, dan wordt men nationalist

genoemd of separatist of kleinburgerlijk, een gemakkelijke diskwalificatie.

Laten we eerst eens kijken naar de relatie die Andalusië heeft met Spanje. Vervolgens kunnen we onderzoeken wat in deze context de aanduiding 'nationalist' betekent. In de natuur verzorgt een moeder haar kind met de beste bedoeling, opdat dat kind een goede toekomst heeft en kan voorzien in zijn of haar bestaan. Is dat ook het geval met Andalusië en Spanje? Men doet alsof Andalusië de natuurlijke dochter is van de Castiliaanse Reconquista en de herbevolking die daarop volgde. Men schonk ons de christelijke beschaving (?), de Castiliaanse taal (de mooie taal van Cervantes) en het geschenk een natie te mogen vormen met Spanje. Daarvoor zullen we altijd dankbaar moeten blijven. Met andere woorden: alles wat we zijn, zouden we danken aan Spanje en daarvoor moeten we Spanje eeuwig eren en gehoorzamen.

Maar stel nu dat deze relatie andersom gezien moet worden. Stel dat Andalusië eigenlijk de moeder was (voordat zij tot dochter werd gebombardeerd). Of misschien was zij zelfs de grootmoeder van Spanje. In de archeologie zien wij een logica, namelijk dat de diepere lagen er eerder waren dan de hoger gelegen

lagen. En in een familie bepaalt leeftijd de hiërarchie. Kan een kleinkind een oma baren? Nee, het omgekeerde is waar. Een oma baart een dochter en deze baart haar kleinkind. Hoe ver de wetenschap ook is, nooit zal een kleinkind een oma baren!

En daarom zouden alle afstammelingen van Andalusië, zonen en dochters, kleinzonen en kleindochters, hun afkomst moeten kennen en daarvoor dankbaar zijn en respect tonen. Andalusië, dat eens Tartessos heette, later la Baetica en vervolgens al-Andalus, bracht haar kinderen en kleinkinderen voort. Deze verspreidden zich naar alle uithoeken van de aarde, maar bleven zich hun afkomst herinneren, ondanks de jaren of eeuwen, die voorbij gingen na hun vlucht of exodus. Dit geldt voor de Andalusiërs (moslims en joden) die moesten vluchten voor de onverbiddelijke opmars van de Castiliaanse troepen bij de verovering van al-Andalus. Andere Andalusiërs besloten te blijven. Zij werden gedwongen zich te laten dopen in het katholieke geloof, of zij nu al christen waren of niet. Deze 'nieuwe christenen' noemde men moriscos. Desondanks werden ze alsnog van de grond verjaagd, die hen een bestaan gaf. Enkele van deze moriscos gingen per schip naar de 'nieuwe wereld' (de kolonisatie van Amerika) en namen hun

wetenschap, kunst en vakmanschap mee. Zij vormen nu de zogenaamde 'gaucho's' van Argentinië. Zij spraken de Andalusische taal.

Maar er waren ook andere zonen, die hun eigen afkomst ontkenden. Zij overvielen de huizen van hun voorvaders en roofden daar alles wat ze maar te pakken konden krijgen. Vervolgens verdeelden zij de buit onderling als echte oorlogshelden. Ze vernielden daarbij alles wat hen herinnerde aan hun afkomst, een reactie die eigen is aan afvalligen. We moeten niet vergeten dat de natuurlijke zonen van Andalusië al gedurende lange tijd samen opgegroeid waren. Zij verschilden onderling in geloof. Het waren 'oude christenen' (mozaraben genoemd), moslims en joden, die al generaties lang vreedzaam op één plek woonden, die men de naam al-Andalus had gegeven. Er waren echter ook christenen onder deze zonen, die niet onder één dak wensten te leven met moslims en joden. Zij namen hun toevlucht tot het gebied in het noorden van het schiereiland. Daar smolt een bevolking samen, die bestond uit hordes zogenaamde visigoten (mensen uit het noorden van Germaanse afkomst), de mozaraben (Andalusiërs) en de al bestaande plaatselijke bevolking. Zij sloten een verbond met de Franken en andere

krachtige bevolkingsgroepen, die afkomstig waren uit Europa. Zij wilden de Andalusiërs verslaan en hen dwingen hun grond en huizen te verlaten.

Ongetwijfeld is dit verhaal schokkend voor veel mensen. Zij willen de geldigheid ervan ontkennen. Maar ik vertel dit op grond van bestaande gegevens, geschriften en getuigenissen van ervaren onderzoekers. Het verhaal wijkt af van de officieel gangbare versie. In mijn verhaal zal zeker ook de subjectiviteit van mijn gevoelens te lezen zijn, gevoelens die ik als ieder mens heb.

Tot slot van deze inleiding wil ik uitleggen hoe ik aan de titel van dit boek kom. Ik wil me hiermee verzetten tegen het verouderde begrip vaderland. Het woord moederland ligt voor mijn gevoel dicht bij onze identiteit, cultuur en geschiedenis. Het is een woord dat ik voor het eerst hoorde in een documentaire, die ging over een van oorsprong Andalusische gemeenschap, genaamd 'los Arma', gelegen in de kromming van de Niger. Er werd geciteerd uit een boek van Tomás Gutiérrez, getiteld *Con permiso... ¡¡¡viva Andalucía libre!!!*:

Onlangs zag ik een tv-reportage over de manuscripten van Timboektoe. De verslaggever toonde ons hoe wonderlijk mooi de legendarische stad in klei was vormgegeven. De stad, waar ook de

bibliotheek zich bevond die de familie Kati (afstammelingen van de Visigoten) in 1468 o.a. had weggehaald uit Toledo. Toledo behoorde op dat moment al niet meer tot wat ooit al-Andalus heette en was derhalve op dat moment al niet meer de stad van drie culturen, van bezinning en tolerantie. Ik interviewde een Afrikaanse vrouw met een diepzwarte huidskleur. Zij zei me heel nadrukkelijk en met overtuiging: 'Ik ben Andalusisch, net als jij. Andalusië is mijn moederland.' Ze zei niet 'mijn vaderland' maar 'mijn moederland'. Deze plek, deze grond en deze natie, waarmee zij zich historisch en gevoelsmatig verbonden voelde, noemde zij 'moeder'. Een woord dat veel meer diepgang heeft dan het woord vaderland, een overmatig uitgekauwd begrip, dat ons al lang niets meer zegt.

Na lange tijd het woord vaderland gehoord te hebben, opent het begrip moederland een onverwachts perspectief. Niet alleen brengt het een vrouwelijk en moederlijk gevoel terug in onze herinnering, maar ook roept het andere denkwijzen bij ons op, die voorheen voor ons verborgen waren: het persoonlijke, het intieme, het affectieve en het vitale. Voordat de basisschool bestond en toen er nog geen media waren als radio en televisie, had de vrouw het voorrecht om taal, cultuur en traditie door te geven. De vader was gedurende het grootste deel van de geschiedenis symbool van het vaderland (*pater: vader en patrimonium: vaderland, afgeleid uit het Latijn*).

Daarnaast symboliseerde de vader bezit, macht, oorlog en de jacht. Toen men moest vluchten of verbannen werd van zijn grond, tijdens epidemieën, oorlogen of invasies, nam de vrouw haar cultuur en de taal van haar voorvaderen mee. Het was de vrouw die verantwoordelijk was voor het behoud van de identiteit van haar volk. Dat deed zij door de taal, cultuur en gewoonten door te geven, die herinnerden aan het verloren thuisland. Het is deze eigenheid van de vrouw die het begrip moederland betekenis geeft. Natuurlijk droeg ook de man bij aan het doorgeven van kennis, maar deze kennis werd pas overgedragen als het kind zich de taal en cultuur al had eigengemaakt. Samen met zijn vader richtte de zoon zich verder op zijn economische en beroepsmatige ontwikkeling. De meisjes bleven intussen dichtbij de moeder, terwijl zij zich ontwikkelden tot vrouw.

De vrouw heeft eeuwen niet dezelfde rechten gekregen als die de man zichzelf toe-eigende, maar toch was het de vrouw die, zoals eerder gezegd, verantwoordelijk was voor het doorgeven van de culturele en menselijke waarden. Het begrip moederland is dan ook geen materieel begrip dat men kan bezitten, verkopen of kopen, zoals een stuk grond of een huis. Nee, zij

bestaat uit het immateriële goed van cultuur en beschaving. De migratie ofwel de uitdrijving heeft tot gevolg gehad dat een volk beroofd werd van zijn huis en grond, en daarmee zijn vaderland, maar nooit heeft zij een volk kunnen beroven van zijn moederland, te weten cultuur, traditie en geloof.

Tot slot een voorbeeld van dit alles, dat ons zeer nabij is. Bijna iedereen heeft weleens gehoord van een man uit Cordobes genaamd Lucio Anneo, beter bekend als Seneca. Hij heeft grote invloed gehad op het gebied van de filosofie en hij zou als icoon of referentie kunnen dienen voor het feminisme. Wij hebben Helvia leren kennen dankzij het door Seneca geschreven werk *Consolatio a Helvia*. Hij droeg dit werk op aan zijn moeder, toen hij verbannen werd naar Rome. Seneca is waarschijnlijk afkomstig uit Urgavo (Arjona in Jaén), waar zijn familie vandaan kwam. Helvia was de dochter van de een van de belangrijkste families uit de oligarchie van het toenmalige la Baetica (nu Andalusië). Haar man, de Romeinse retoricus Lucio Anneo Marco, bekender als de oude Seneca, verhuisde naar de stad Cordoba. Ze kregen drie zonen, Novato, Seneca en Mela. De man van Helvia had graag gezien dat zij een traditioneel vrouwelijke opvoeding kreeg, want hij had het niet zo op

emancipatie. Maar Helvia deed wat zij wilde en wist een zodanige opleiding te genieten, dat zij haar zoon Seneca kon helpen met zijn filosofiestudie. *Consolatio a Helvia* is de enige bron van informatie over deze vrouw. Seneca beschrijft daarin de relatie en hechte vriendschap met zijn moeder en hoe zij samen pleegden te studeren. In dit boek wil hij zijn moeder troosten (aangaande zijn ballingschap) en raadt hij haar aan zich verder op haar studie te richten en op haar andere twee kinderen. Helvia symboliseert het begrip *matria*: haar vitale kracht en haar rol in het doorgeven van kennis.

Hoofdstuk I. Het polijsten van de taal

‘Het overmatig streng zijn bij opvoeding is heel schadelijk voor degene die wordt opgevoed, vooral tijdens de kindertijd. Het veroorzaakt een beschadiging van de ziel. Want kinderen die streng zijn opgevoed blijven zo verslagen achter, dat hun ziel zich samentrekt en haar elasticiteit verliest. Daardoor kunnen kinderen gaan neigen tot luiheid, liegen, en huichelarij om straf te vermijden. Op deze manier leren zij te ‘doen alsof’ en te bedriegen, hetgeen van gewoonte tot een tweede natuur voor hen wordt. Dit is ook de reden waarom dorpen die onderworpen worden aan een onderdrukkend regiem in verval raken’ (Ibn Khaldun (1332-1406), Al-Muqaddimah, pag. 1003)

De geschiedschrijvers hebben tot op heden hun werkruimte beperkt onder subtiele sluiers van heiligheid. Het bestuderen van de geschiedkundige feiten werd steeds exclusief voorbehouden aan experts en specialisten. Deze op hun beurt werden steeds beschermd door de heersende macht, die tot nu toe heeft willen voorkomen dat hun 'waarheden' in twijfel werden getrokken. Sommige van deze ‘zekerheden’ zouden het resultaat van wetenschappelijk of historiografisch onderzoek niet kunnen weerstaan, en kunnen alleen in stand worden gehouden door de

politieke belangen van de bestaande machten. Dat is de reden waarom veel intellectuelen, wetenschappers en specialisten, die kwamen met andere onderzoekfeiten, zo lang het zwijgen zijn opgelegd en dat hun bevindingen verborgen zijn gebleven voor de ogen van het grote publiek. Dat is omdat het resultaat van hun onderzoek tot heel andere conclusies leidde, die soms in strijd waren met de officiële versie. Onze herinnering zit vol met don quichote-achtige opstanden en heterodoxe gedachten, onderdrukt of tot zwijgen gebracht door de politieke en religieuze macht.

Onder de Andalusiërs heeft zich ten onrechte het idee verspreid dat zij onontwikkeld zouden zijn en dat hun manier van praten niet goed zou zijn. Laten we echter niet vergeten dat in de tijd van de middeleeuwen analfabeet zijn niet betekende dat men ongeschoold was, aangezien alleen bevoorrechte minderheden in die tijd konden lezen en schrijven. En mensen die niet konden schrijven ontwierpen en bouwden de monumenten, die tegenwoordig worden beschouwd als vertegenwoordigers van het historische en culturele erfgoed van Andalusië. Ook waren zij de ambachtslieden en kunstenaars, die met hun handen en hun kennis erin

slaagden de mooiste kunstwerken te vervaardigen, in de vorm van sculpturen, schilderijen of muziek. De overdracht van al deze kennis aan hun nakomelingen hoefde nooit geschreven te zijn. Het geschreven woord werd niet geminacht, maar het was niet zo belangrijk. Sommige mensen, die als belangrijk worden gezien en veel achting genieten, vertonen een enorme onwetendheid en laten een gebrek aan opvoeding zien. Zoals Ibn al-Arabi ooit zei bij de begrafenis van zijn vriend Averroes, zijn deze 'wijze' mannen soms net ezels, beladen met boeken.

Het verlangen om te weten is altijd het beste instrument geweest om onwetendheid te bestrijden, vooral wanneer het zoeken naar kennis en waarheid een vreugde en genot is in ons dagelijks bestaan, bijvoorbeeld wanneer we de draden ontdekken die onze geschiedenis en cultuur met elkaar verweven. Op die manier voelen we wat ons verenigd met andere Andalusiërs uit het heden en verleden.

De enige manier om te ontdekken wat de geschiedenis van Andalusië is, die voor ons verborgen is gebleven of waarover wij tot nu toe tot zwijgen zijn gebracht, is door op onderzoek te gaan. Op die manier kunnen we feiten

ontdekken die hun licht kunnen werpen op wat hier is gebeurd, over de kennis die er was, de oorlogen die werden gevoerd, kortom over het lief en leed van de mensen. Ook kunnen we op die manier inzicht krijgen in de belangen die hen soms verenigden of uiteen dreven. Op deze manier kunnen we onze geest bevrijden van de misvormingen waarmee we op school zijn opgevoed (religieuze moraal en militaire discipline). Van de fantasieën, die voorgesteld werden als geschiedenis, of de onwaarheid waarop onze patriottische identiteit is gebouwd. In plaats van onderwijs zou men eerder kunnen spreken van indoctrinatiesessies.

In bovengenoemde sessies werd ons verteld dat Spanje *glorieuze kruistochten* uitvoerde om de natie en zijn ware religie te verdedigen tegen het gevaar dat dreigde, geleid door glorieuze helden zoals de katholieke vorsten en 'Generalísimo Franco' (supergeneraal). Hetzij tegen gevaarlijke buitenlandse *vijanden* (moren en joden), dan wel tegen interne vijanden, verraders van het vaderland (oppositie van diverse soort), ondanks het feit dat ze allemaal gemeen hadden dat ze waren geboren en getogen in onze eigen steden en dorpen. Hoe kan het zijn dat ze vijanden werden genoemd van de natie die

hen had gebaard? Waren de ideeën die ze verdedigden dan zo duivels?

Al deze vreemde verhalen (vooral die van de *moren*) kwamen naar voren als nogal fantastisch, met vreemdsoortige personages, die de heilige landen van Spanje durfden binnen te vallen, vreemd gekleed, gezeten op de rug van paarden en kamelen, met een nieuwe religie, een nieuwe taal en nieuwe gebruiken, die ze oplegden aan de Spanjaarden. Ze gaven deze *ongelovigen* de naam van moren, hun aanhangers noemden zij marranen². Bisschop Don Opas en graaf Don Julián waren verraders van het vaderland, die deze moren en marranen binnen hadden gelaten en die aldus (volgens deze versie van de geschiedenis) de verovering van Spanje mogelijk hadden gemaakt. Veel vragen bleven achter in de schuilhoeken van ons onderbewustzijn, vragen die soms probeerden naar voren te komen. Bijvoorbeeld hoe het kan zijn dat zulke slechte en gevaarlijke mensen erin slaagden zo een

---

² Marrano (uit het Arabisch, verboden ding) M. varken. Een bekeerling die in het geheim aan het judaïseren was. Om hen te bestrijden zorgde de inquisitie voor de zogenaamde marranen: joden die zichdoor dwang of sociale druk tot het christendom hadden bekeerd

belangrijke erfenis op alle gebieden van kennis, kunst of wetenschap achter te laten. Maar vooral: hoe slaagden de *moren* en *marranen* erin om de moedige Visigotische krijgers te verslaan? Welke rol speelden de inwoners van Baetica, of Andalusië, die de naam Hispanics of Hispano-Romeinen kregen? Het is niet duidelijk of daar rekening mee wordt gehouden in deze beschrijving van de geschiedenis, aangezien de ‘ongelovigen’ klein in aantal waren en slecht uitgerust.

En juist datgene, dat verborgen blijft in de geschiedenis zoals beschreven, blijft in onze gedachten opkomen, wanneer we het verleden met logica en gezond verstand proberen te verklaren en dat maakt dat we ons opnieuw afvragen: waarom zijn zulke elementaire vragen voor ons verborgen? Als we gebruik maken van de begrippen die we in die vervormende schoollessen hebben geleerd, dan leidt dit voortdurend tot fouten en op veel punten tot onverklaarbare feiten. Er kunnen veel vragen worden gesteld, ontelbare vragen en die vragen hebben betrekking op feiten, die we op dit punt gewend zijn te negeren.

Het meest bepalend voor de vervorming en manipulatie van onze geschiedenis is de overweging dat bepaalde gebeurtenissen of historische perioden die plaats hebben gevonden, *geen* deel zouden uitmaken van de geschiedenis. Als bij toverslag worden deze gebeurtenissen verenigd of gescheiden in respectievelijk de geschiedschrijving en de aardrijkskunde naar de willekeur of naar de smaak van de belangen die op het spel staan. Terwijl deze twee wetenschappen eigenlijk met elkaar verweven zijn, aangezien menselijke gebeurtenissen plaatsvinden op een bepaalde datum en plaats. Op die manier kunnen gebeurtenissen gelokaliseerd worden in tijd en ruimte.

Het doel van *menselijke geografie* is gebaseerd op het zoeken naar het hoe en waarom van de ontwikkeling van menselijke structuren en activiteiten in een bepaalde ruimte. Doelstelling van *politieke geografie* is het bestuderen van de relaties tussen bevolking, regeringsvormen en grondgebied. Deze discipline helpt ons om te begrijpen hoe naties, steden, routes en wegen, plattelandsgebieden en regio's in het bijzonder zijn gevormd. *Historische geografie* bestudeert de nederzettingpatronen van een gemeenschap, de wijze

waarop ruimte werd ingenomen door de geschiedenis heen: de wijzigingen en de verschillende vormen van bezetting van land, van handelsroutes en communicatienetwerken.

Het gebied dat we vandaag kennen als de autonome gemeenschap van Andalusië, heeft gebeurtenissen gekend die volgens de Spaanse schoolboeken altijd *buiten* haar eigen geschiedenis hebben gelegen. Andalusië heeft alleen geschiedenis en cultuur gekend (volgens de officiële in Spanje erkende geschiedkundige versie) vanaf het moment van de '*Reconquista*' (de 'herovering'), met de daaropvolgende 'herbevolking'. Volgens deze visie was de uitgevoerde etnische zuivering zo effectief dat men erin slaagde elke ongelovige of ketterse invloed van de moren en joden tot in de kern uit tijd en ruimte te verwijderen, waardoor hun cultuur en religie definitief werden uitgeroeid. Elke historische en culturele relatie van Andalusië met de tijd van vóór de '*Herovering*' kan alleen het resultaat zijn van kwaadwillende bedoelingen en manipulatie. Van het rijke en verfijnde historische, culturele, wetenschappelijke, filosofische, religieuze en folkloristische Andalusische erfgoed is dus niet bekend

waar het in de geschiedenis moet worden geplaatst, aangezien het niet Andalusisch zou zijn, maar ook niet Spaans. Maar het kan ook niet worden toegewezen aan een andere plaats op de planeet aarde. Een opmerkelijk geval in de geschiedenis en de geografie. En dat allemaal omdat dit het werk was van slechte ongelovigen. De trage Andalusiërs konden daar niets mee te maken hebben, omdat zij alleen maar waren toegewijd aan een bestaan van luiheid, aldus het oordeel van een zekere ´eervolle´ intellectueel, een filosoof genaamd José Ortega y Gasset.

Een professor in de Middeleeuwse Geschiedenis aan de Universiteit van Sevilla, genaamd Don Manuel González Jiménez zegt in zijn boek, getiteld *Andalucía a debate* (pagina 90):

Inderdaad, de verovering en vooral de herbevolking bepaalde de vervanging van een islamitisch-oosterse traditie door een andere van westerse en christelijke oorsprong. Het is geen nieuwe cultuur die de oude overlapt of naast elkaar bestaat, maar het is er eerder één die de oude vervangt. De Mudéjar-opstand in 1264, die werd gevolgd door de bijna totale verdrijving of verbanning van het grootste deel van de inheemse bevolking van islamitische afkomst, maakte de radicale breuk mogelijk waarnaar ik eerder verwees. En aangezien het niet mogelijk was voor de winnaars en verliezers om naast elkaar te bestaan, hebben nieuwe omstandigheden de creatie van nieuwe

basisstructuren mogelijk gemaakt, die niets of heel weinig te danken hebben gehad aan het onmiddellijke verleden van de regio.

Zonder met deze professor in discussie te gaan, zal ik slechts enkele vragen stellen. Wat is de betekenis van de woorden islamitisch-oosters en westers christelijk? Is het niet zo dat deze beide religies indertijd tot de westerse omgeving behoorden, aangezien ze in die ruimte naast elkaar hebben bestaan? Is het westen (of het oosten) een geografisch concept of is het een ideologisch concept? Hoe kan hij ons vertellen dat de 'herovering' ons de christelijke traditie bracht, terwijl in Andalusië al lang het christendom bestond, en veel eerder en meer ontwikkeld (intellectueel en cultureel) dan het christendom van de Castiliaanse herbevolkers? Welke historische waarde heeft Isidorus van Sevilla dan gehad en welke waarde had de school waarin hij werd opgeleid, tussen de 6e en 7e eeuw?

Religieuze en ideologische vooroordelen waren (en zijn nog steeds) de bepalende factoren in de wijze waarop de geschiedenis wordt weergegeven. Beweerd wordt dat al-Andalus een natuurlijke vrucht is van het Arabische ras (veroveraars en heersers). Maar hierbij wordt niet uitgelegd hoe of waarom al diegenen, die in hun tijd

christen waren of Hispano-Romeinse heidenen, moslim werden en stopten met het spreken van Latijn om de Arabische taal te spreken. Wat een kunst en wijsheid moeten die Arabieren hebben bezeten om de manier van denken en spreken van miljoenen mensen in slechts drie jaar tijd te veranderen! Wat een wonder!

Voor zover bekend (volgens diezelfde versie van de geschiedschrijving) waren de Arabische krijgers een handjevol mannen, en hun Berberse bondgenoten uit Noord-Afrika waren aanhangers van dezelfde religieuze riten die bestonden op het schiereiland, dat wil zeggen het christendom. De 'arme' Goten, die talrijker waren en bovendien ervaren krijgers en kenners van het schiereiland, konden de Hispanics niet overtuigen om zich te bekeren tot hun geloof, het arianisme, noch konden ze de Arabieren verslaan, maar zij zouden daarentegen wel op alle manieren verslagen zijn, militair en politiek.

Maar nu lijkt het erop dat de waarheid beetje bij beetje zijn weg vindt, ook al is het laat en op moeizame wijze.

Veel auteurs die in het Arabisch schreven (of ze nu moslims, joden of christenen waren) worden Arabisch

genoemd, simpelweg omdat ze hun schrijven en zelfs hun namen en achternamen arabiseerden, maar niet omdat ze tot dat ras behoorden en ook niet omdat ze de religie van Mohammed volgden. In *La historia de la lengua Española* (pagina 208) staat:

Hoe dan ook, veelal bleef men spreken in de eigen Latijnse taal en ook bleef men zijn oorspronkelijke geloof behouden. Bijvoorbeeld in de tijd van Abd al-Rahman III (10e eeuw) droegen Mozarabische bisschoppen van al-Andalus de volgende namen: Abbas bin Al-múndir (bisschop van Sevilla), Yaqub bin Mahran (bisschop van Pechina) en Abdalmalik bin Asan (bisschop van Elvira).

Maar verwarring is er niet alleen omtrent de periode van al-Andalus. Zo is bijvoorbeeld Isidorus van Sevilla, bisschop van deze stad en omgeving, die wordt beschouwd als een van de kerkvaders van de katholieke kerk, onbekend bij de meeste Sevillianen en ook onbekend bij de meeste andere inwoners van Andalusië. Maar het ergste is niet dat men niets over hem weet, maar dat de geschiedkundige feiten over zijn persoon verdraaid zijn. Isidorus van Sevilla werd in de geschiedschrijving over één kam geschoren met Santiago Mata Moros, die met het zwaard de moren achtervolgde en doodde. En dat terwijl Isidorus van

Sevilla stierf in 636, dat wil zeggen 75 jaar voor de vermeende Arabische invasie. Een grove vergissing dus. Isidorus van Sevilla is één van de meest illustere intellectuelen van het middeleeuwse Andalusië, een sleutelfiguur (samen met zijn broer Leander) in de opbouw van het koninkrijk Toledo, en tevens de bisschop van de stad Sevilla en omgeving. Hij werd niet alleen door christenen als een wijs man beschouwd, maar ook door de moslims en joden van al-Andalus.

Wanneer men het werk en het leven van Isidorus van Sevilla bestudeert en met name zijn ideaal, dan kan men het al dan niet met hem eens zijn. Maar ook al is men het oneens met zijn ideologische, religieuze en politieke opvattingen, het kan niet zo zijn dat men daarom besluit dat zijn personage moet worden uitgesloten van de geschiedenis van Sevilla of Andalusië.

Geschiedschrijving kan niet selectief zijn in het toelaten of uitsluiten van karakters of ideologieën, wanneer deze in strijd zijn met ons denken of onze religie.

Geschiedenis hoort de beschrijving te zijn van feiten, gebeurtenissen en mensen op een bepaalde plaats en in een bepaalde tijdsperiode.

In het politieke en religieuze model dat door Isidorus van Sevilla in zijn verschillende werken werd beschreven en waarover in de opeenvolgende concilies van Toledo werd gedebatteerd, ziet men de voorlopers van de etnocentrische ideologie die de basis vormde van het latere nationalisme op het Iberisch schiereiland. Het Visigotische Koninkrijk nam wat was vastgelegd in de opeenvolgende concilies in zijn teksten op. Daarmee werd een theoretische en juridische staatsinrichting gevormd. Deze wetten leidden op hun beurt tot wetgevende maatregelen om tot een religieuze eenheid te komen. Gemeenschappen die niet katholiek waren, zoals de heidenen, de ariaanse kerk, de joden of andere christelijke gemeenschappen zoals de monofysieten, van Syrische oorsprong, hoefden zich niet te bekeren. Dit model was niet exclusief voor het Visigotische Koninkrijk, maar het was een religieus en politiek model dat werd toegepast van Byzantium tot de middeleeuwse Europese koninkrijken, toen het katholicisme eenmaal werd opgericht als de religie van de Romeinse staat tijdens het eerste Concilie van Nicea in het jaar 325.

Ondanks dit alles kan de grote historische waarde van zijn werken en de intellectuele, literaire, historische en

politieke bijdrage van Isidorus van Sevilla niet worden onderschat. Laat staan dat zijn bijdrage los gezien kan worden van de prestigieuze historische en culturele erfenis van Andalusië. Waarom is zijn werk en het belang daarvan voor de geschiedenis zo weinig bekend? Hetzelfde kunnen we zeggen over veel andere personen uit de Andalusische geschiedenis, zoals Averroes, Maimonides, Abd al Rahman III, enzovoort.

Het Franco-regime voltooide een seculier pastoraal werk. We hebben te lang geleefd onder een regime en een cultuur, waarin geschiedenis geschreven wordt vanuit een partieel en sektarisch perspectief. Het wordt tijd dat onze geschiedenis kan worden onderzocht en geschreven volgens de criteria van wetenschap en feitelijkheden.

Voordat we op details ingaan, is het noodzakelijk om de door ons gebruikte taal te verfijnen door de herkomst en van bepaalde termen en concepten te onderzoeken. Dit om niet in verkeerde richtingen geleid te worden. Met name als het gaat om het hanteren van bepaalde termen die in geschiednisteksten worden gebruikt, zoals barbaren, beschaving, Arabieren of Saracenen, termen die zoveel fouten en verwarring hebben veroorzaakt.

Het woord 'barbaar', in zijn historische betekenis, werd door de Grieken gebruikt om 'vreemde volkeren die een onbegrijpelijke taal spreken' te definiëren. Maar voor de Romeinen kreeg dit woord een heel andere betekenis, een synoniem voor 'primitief en wild'. Zo werden de Germaanse volkeren genoemd, die het rijk van Rome binnenvielen. Het werd ook toegepast op andere niet-Germaanse volkeren, die een andere taal dan het Latijn spraken, zoals de inwoners van Noord-Afrika, bekend als Berbers, afgeleid van het woord barbaren. Tegenwoordig heeft deze term een filosofische betekenis gekregen, om deze te onderscheiden van de term beschaafd.

Luis Racionero schreef een boek met de titel: *El Mediterráneo y los bárbaros del norte* (pagina 35 tot 37), waarin hij deze begrippen als volgt definieerde:

Naast het vaststellen van het verschil tussen de definities van beschaafd en barbaars, is het handig om het verschil tussen cultuur en beschaving vast te stellen. Volgens de definitie die wij hebben vastgelegd, komen deze termen overeen met twee evolutionaire fasen van de menselijke geschiedenis: cultuur komt voort uit cultivatie en ontstaat uit landbouw; beschaving komt uit de stad en ontstaat uit stedelijkheid. Barbaren hebben cultuur, maar geen beschaving.'

Diversiteit en vermenging is de essentie van het stadsleven. De stad is een instrument dat innovaties voortbrengt. Meer dan universiteiten, bibliotheken en laboratoria is de stad zelf het instrument tot beschaving bij uitstek: dat vindt plaats door middel van de onderlinge uitwisseling van gedachten tijdens het lopen op het plein, de markt en op straat. Mensen ontmoeten elkaar, praten, handelen, leren, doen elkaar na, observeren en laten zich informeren. Dit alles gebeurt op een ongeplande, spontane manier en alleen maar door de straat op te gaan. Hierin ligt de essentie van stedelijkheid.

Het is belangrijk om rekening te houden met deze verduidelijkende definities en met name het onderscheid tussen het concept barbaars en beschaafd. Want zoals we in dit boek zullen zien, zijn het niet alleen conceptuele definities, maar zijn deze begrippen het resultaat van sociale en politieke processen, die de toekomst van de mensheid diepgaand hebben bepaald.

Een ander verkeerd gebruikt woord, dat ons in verwarring brengt, is het woord '*Arabisch*'. Volgens het Woordenboek van de Spaanse taal: 1. Inwoner van Arabië. 2. Behorend tot of gerelateerd aan deze regio

van Azië. 3. Behorend tot of gerelateerd aan de Arabisch sprekende volkeren.

Volgens deze definitie zijn Arabieren inwoners van Arabië en in geen geval is dat verbonden met of gerelateerd aan een specifieke religieuze optie, zoals de islam, die 622 jaar na het christendom ontstond. In de laatste dagen van het Romeinse rijk vonden grote emigraties en invasies plaats, zoals die van de Hunnen, de Goten, de nomadische Arabieren (Saracenen), enzovoort. Sommige stammen of gemeenschappen maakten deel uit van het Romeinse rijk, waren goed geïntegreerd in het Romeinse leger of vormden een federatie. Sinds die tijd zijn er mensen uit het oosten naar Baetica gekomen als soldaten in dienst van het rijk, of als ambtenaren, kooplieden enzovoort. Zij werden door de Romeinen Syriërs genoemd. De eerste mensen, die behoorden tot het Arabische ras moeten dus het Iberisch schiereiland hebben bereikt lang vóór 711, het jaar waarin de ('slechte') zogenaamde *Arabische invasie* zou hebben plaatsgevonden. De Romeinse aanwezigheid op het Iberisch schiereiland dateert uit de tweede eeuw voor Christus. En deze oosterlingen, Syriërs genaamd, waren afkomstig van ingezetenen

stammen die in dienst stonden van Rome, de Gasaniden, wier hoofdstad Palmyra was en de Nabateeërs met hun hoofdstad Petra. Ze waren allemaal verenigd onder de macht van Rome en waren aldus onderdeel van de Romeinse provincie Arabia Petrea.

De Romeinen verdeelden wat we nu kennen als het Arabische schiereiland in drie delen: Arabia Petrea (het stenen Arabië), Arabia Felix (het gelukkige Arabië) en Arabia Deserta (het woestijnachtige Arabië). Arabia Petrea kreeg deze naam, omdat het een gebied was met steile, rotsachtige heuvels, dat alleen toegankelijk was via een smalle kloof, waar Petra, de hoofdstad van het Nabateese koninkrijk, lag. Arabia Felix was een rijk en vruchtbaar land, gelegen in de zuidwestelijke hoek van het schiereiland. Het was het rijkste deel van het land en de enige plaats ter wereld waar mirre en wierook werden geproduceerd. Arabia Deserta werd bewoond door nomadische stammen, die zichzelf bedoeïenen noemden. Zij verzamelden zich rond de bronnen en oases, waar ze het vee lieten drinken, dat deel uitmaakte van hun karavanen. Zij vormden de verbinding tussen Arabia Felix en Arabia Petrea. Zij kwamen met hun caravanen langs de enige twee steden in deze

uitgestrekte woestijn, Yatrib (later Medina genoemd) en Mekka. Mekka was ook toen al een heilige plaats, waar alle stammen de heilige voorwerpen van hun veeltallige goden bewaarden.

Sommige van deze Arabische stammen of bevolkingsgroepen maakten deel uit van het Romeinse rijk. Ze maakten onderdeel uit van de legers van het rijk, werkten als ambtenaren, kooplieden, enzovoort. Zo kwamen zij in Hispania Baetica (Baetica) terecht. Aangenomen wordt dat deze Syriërs, inwoners van Baetica, als volwaardige burgers werden beschouwd na het Edict van Caracalla, dat in 212 werd uitgevaardigd. Daarin werd het recht op burgerschap erkend voor alle inwoners van het rijk. Datzelfde recht werd ook gegeven aan joden, ook inwoners van Baetica. In die tijd was de Arabische taal onbekend, althans in geschrift, maar niet in zijn mondelinge vorm. Martín Lozano, in een werk getiteld *El nuevo orden mundial. Génesis y desarrollo del capitalismo moderno*, schrijft:

Ter gelegenheid van de intocht van koning Gontran in Orleans in 585, werd de monarch geprezen door de menigte in het Latijn en in de taal van de Syriërs. Kort daarna, in 591, schonk koning Chlotarius de bisschoppelijke zetel van Parijs aan een rijke Syrische koopman,

nadat deze laatste hem een groot geldbedrag had betaald, waaruit blijkt dat deze mensen in die tijd al in Europa aanwezig waren.

Een andere verwarring ontstaat wanneer we Arabieren identificeren met de islam. Er zijn christenen die blank, zwart, mulat, Chinees, enzovoort zijn. Het komt niet bij ons op, wanneer we het over christenen hebben, om te denken dat ze allemaal Europeaan of blank zijn. We moeten dezelfde criteria hanteren als we het over moslims hebben. Er zijn christelijke Arabieren en er zijn islamitische Arabieren en er zijn ook joodse Arabieren. Om deze reden maken we een ernstige fout als de inwoners van al-Andalus Arabieren worden genoemd, aangezien ze Andalusiërs zouden moeten worden genoemd.

De Arabisering van al-Andalus is een term die de alfabetisering van de taal beschrijft, en heeft vooral betrekking van het schrijven in het Arabische schrift. Dat betekende niet dat de reeds bestaande taal uit de onderlinge communicatie werd verlaten. Deze Arabisering vond het meest plaats onder de rijke of goed opgeleide klassen, ongeacht of ze de christelijke, islamitische of joodse religie hadden. De meerderheid van de mensen bleef de Latijnse taal spreken, die zij

gewend waren. Maar deze werd geschreven in het Arabische alfabet, hetgeen Mozarabisch werd genoemd. Niet iedereen leerde in die tijd Arabisch spreken, laat staan schrijven. Ibn Hazm, de auteur van het boek *El collar de la paloma*, was een geboren en getogen Andalusiër, wiens voorouders zich bekeerden tot de islam. Men noemt hem nog steeds een Arabische auteur. Waarom wordt hij Arabisch genoemd, terwijl hij over de hele wereld bekend is? Waarom staat hij niet bekend als een Andalusische auteur?

Verwijzend naar de talrijke veldslagen die plaatsvonden tussen de christelijke koninkrijken uit het noorden en al-Andalus, worden degenen die aan de Andalusische kant vochten door de geschiedschrijvers vrijwel altijd Arabieren of moslims genoemd. Terwijl we weten dat de deelnemende krijgers en bevelhebbers in veel gevallen christenen waren. Rodrigo Díaz de Vivar, de Spaanse ridder bekend als El Cid Campeador was een huursoldaat. Hij vocht vele malen naast de Andalusische koningen tegen de christelijke koninkrijken en niemand zal eraan denken te zeggen dat El Cid een Arabier was.

Verder wordt de term *Saraceen* ook gebruikt om naar moslims te verwijzen. En die worden op hun beurt ook

weer geassocieerd met de Arabische invasie van het schiereiland. Het zijn drie concepten die van elkaar verschillen, maar die met elkaar een mengelmoes zijn gaan vormen.

Saraceen (van het Griekse sarakenoi), betekent oorspronkelijk een stam uit Noord-Arabië, zo genoemd door enkele schrijvers uit de oudheid. De naam werd door de christenen uit de middeleeuwen en de modernere westerse historici toegepast op de Arabieren in het algemeen, evenals op andere moslimvolken in het Midden-Oosten. (Encarta Encyclopedia)

Met andere woorden, het woord Saraceen komt uit het Grieks en was bij de oude Grieken al bekend. Deze nomadische stam was er al vele eeuwen voordat de islam verscheen. Om deze reden kunnen de definities van moslim en Saraceen niet aan elkaar gelijk worden gesteld en hebben deze niets met elkaar te maken. Dat historici deze termen op zo een verkeerde manier blijven gebruiken is te betreuren. Om hiermee op te houden zou het voldoende moeten zijn om in woordenboeken te kijken. Of enkele van de teksten te bestuderen, die geschreven zijn door christelijke schrijvers, die contact onderhielden met de zogenaamde Saracenen, zoals ze in hun werken hebben beschreven. Een daarvan is het boek over het leven van de heilige Antonius de abt, kort

na zijn dood in 356 geschreven door de heilige Athanasius van Alexandrië, die ons over de Saracenen het volgende schrijft:

Toen hij door velen werd lastiggevallen en hem werd belet zich terug te trekken, zoals hij eigenlijk graag had gewild, en hij zich zorgen maakte over wat de Heer van hem verlangde, omdat hij aanmatigend zou kunnen worden, aangezien men hem meer zou kunnen waarderen dan hij verdiende, dacht hij na en hij ging naar Alta Tebaida, naar een dorp waar hij onbekend was. Hij kreeg brood van de broeders en ging bij de rivier zitten, wachtend tot hij een passerend schip zag, dat hem aan boord kon nemen en waarmee hij kon vertrekken. Terwijl hij zo wachtte, hoorde hij van boven een stem: 'Antonio, waar ga je heen en waarom?'

Hij raakte hierdoor niet van zijn stuk, omdat hij vaker zulke oproepen had gehoord. Hij antwoordde: 'Aangezien de menigte me niet toestaat alleen te zijn, wil ik naar Alta Tebaida gaan, omdat er veel ergernissen zijn waaraan ik hier onderhevig ben, en vooral omdat ze mij vragen naar dingen die buiten mijn macht liggen'. 'Als je naar de Thebaida gaat,' zei de stem, 'of als je, zoals je ook hebt bedacht, naar Bucolia zult afdalen, zal je meer, ja zelfs twee keer zoveel moeite hebben. Maar als je echt met jezelf alleen wilt zijn, ga dan naar de woestijn.'

'Maar,' zei Antonio, 'wie zal mij de weg wijzen? Ik ken de weg niet.' Plotseling kwam hij enkele Saracenen tegen die op het punt stonden die route te nemen. Antonio kwam dichterbij en vroeg hen of hij met hen mee kon gaan naar de woestijn. Ze verwelkomden hem alsof ze handelden in opdracht van de Voorzienigheid. En hij reisde met hen

drie dagen en drie nachten en kwam bij een zeer hoge berg. Aan de voet van de berg was water, kristalhelder, zoet en erg koel. En vandaar strekte zich een vlakte uit met een paar dadelbomen.

Het is duidelijk hoe deze Saracenen in contact stonden met de eerste christenen. En bovendien, zoals we later zullen zien, bekeerden velen van hen zich tot het geloof van Jezus van Nazareth, wat niet betekent dat ze niet bleven wie ze waren, nomaden van de woestijn.

Hoofdstuk II. Achtergrond

'In het licht van wat er de afgelopen twintig jaar bekend is geworden, is het geloof van bepaalde Spaanse Arabisten onhoudbaar geworden. Zij beweren dat de moslims 'rovers' en 'indringers' waren van een eerder bestaand Spanje en dat dit Spanje terugkeerde naar zijn oorspronkelijke staat nadat deze ongewenste bewoners waren verdreven (...). Degenen die de moslims van al-Andalus beschouwen als 'rovers' en 'indringers' van het authentieke Spanje, gaan te werk als iemand die probeert het binnenste van een ui zichtbaar te maken door deze van zijn lagen te ontdoen, omdat ze denken dat onder deze lagen zich de echte bol bevindt' (Americo Castro)

Het was en is nog steeds niet gemakkelijk om van dergelijke, zorgvuldige indoctrinatie af te komen, die in de vroegste kinderjaren begint en zich in verschillende sociale sferen verspreidt, van de kerk tot in het gedrukte woord, via radio, televisie, enzovoort. En alsof dit nog niet genoeg is, zijn groepen broeders uitgezonden op missionaire campagnes om de ongelovigen, meeneders en antiklerikalen te vervolgen.

Alleen mijn vastbeslotenheid en doorzettingsvermogen lieten mij toe een verzwegen verhaal te ontdekken. Dat verhaal, verborgen voor de ogen van de mensen, vond ik in de vorm van uiterst beperkte oplagen en, in veel

gevallen, achtergelaten door de hand van God in de magazijnen van uitgevers. Ik zal twee voorbeelden noemen. Ten eerste het boek van Ignacio Olagüe getiteld, in het Frans, *´Pour voir et pour comprendre l´Espagne³*, gepubliceerd in Frankrijk in 1952, en later in Spanje in het Spaans door uitgeverij Guadarrama in 1974, onder de titel *´La revolución islámica en Occidente´*. Dat boek is jarenlang afwezig geweest in boekhandels. Het tweede is het boek *´El origen de la ópera´*, door Rodrigo de Zayas, onder redactie van Opera Prima, een boek dat te vinden is in de magazijnen van de uitgever, maar afwezig in boekhandels.

Maar ik werd me pas goed bewust van het hele probleem, toen ik naar Catalonië emigreerde. Ik miste daar mijn eigen mensen, hun cultuur, tradities en vriendschap. Ik kwam in conflict met de Catalaanse cultuur, die anders was dan de cultuur die ik in de straten van mijn dorp had ervaren. Dit ondanks het feit dat de onderwijsprogramma's in Catalonië hetzelfde waren als in Andalusië. Maar de Catalanen hadden thuis andere opvattingen over hun geschiedenis meegekregen, door de overdracht van hun taal, hun

---

³ - Editorial Mayfe, S.A.

cultuur en tradities, waarop ze erg trots waren. Zij verwierpen een gedwongen Spaanse identiteit. Maar vooral was ik geschokt door hun afwijzing van de Andalusiërs. Ik zag in hun ogen, gebaren en uitingen een zekere arrogantie. Zij noemden ons minachtend *charnegos* (een Cathalaans woord met de betekenis: 'hond die in de nacht jaagt op prooi'). Het is waar dat niet iedereen deze negatieve houding vertoonde, maar het wakkerde bij mij wel het verlangen en de wil aan om het besef van mijn identiteit als Andalusiër terug te krijgen. Ik ging op zoek naar de oorsprong van al die problemen die hebben geleid tot deze minachting van Andalusiërs, de ondergeschikte rol die ze kregen toebedeeld en het daaruit ontstane minderwaardigheidsgevoel.

Ik erkende dat de Catalanen legitieme redenen hadden om hun identiteit en hun rechten als volk te verdedigen, maar deze erkenning eiste aan de andere kant dat ik ook de rol ging onderzoeken die de Andalusiërs in de geschiedenis hadden gespeeld. Een van de moeilijkste kwesties om aan te pakken was het beschouwen van nationalistische ideeën en nationalisme als een rechtmatige politieke daad voor een volk. In die dagen werden dergelijke gedachten door links gezien als een

kleinburgerlijke ideologie. Het werd gezien als een tekortkoming door degenen onder ons die militanten aan de linkerkant waren, verdedigers van het proletarisch internationalisme, tegen nationalisme, dat als een kleinburgerlijke tekortkoming werd beschouwd. Het was voor mij een tegenstrijdig standpunt, zo niet schizofreen, omdat ik inzag dat de eenheid van Spanje het resultaat was van een ander, nog onverzettelijker nationalisme, het Spaanse nationalisme.

Tot dan toe zou het nooit bij me zijn opgekomen om het begrip *nationaal* (dat van Spanje) waarover in mijn schooltijd gesproken was, in twijfel te trekken. Ik moest nu datgene wat mij geleerd was in het onderwijs gaan bevragen. Ik besloot de ideologie en geschiedenis van het nationalisme te gaan onderzoeken, die als politiek resultaat de *Natiestaat Spanje* tot gevolg had gehad. Maar dat was niet zo eenvoudig, want ik moest erachter zien te komen of de term Spanje verwijst naar een ruimte, een staat of een ideologie. Je zou veronderstellen dat de term Spanjaard zou verwijzen naar een persoon die in het grondgebied van Spanje is geboren en daar woont. Maar nee, dat bleek niet te kloppen.

Welke gebieden vormen het aldus genoemde Spanje?
Wat zijn de historische grenzen daarvan? Als we de geschiedenis erop nagaan, is het begrip Spanje niet onderhevig aan een afgebakend grondgebied, maar zijn de grenzen veranderd naar gelang de historische periodes waarin men deze beschouwde. Soms was het niet bekend of Spanje, als natie, ophield aan de Portugese grens of verwees naar het hele Iberisch schiereiland. Op andere momenten zei men dat *de zon niet onderging* in Spanje, zoals in het keizerlijke tijdperk, toen Latijns Amerika er ook toe gerekend werd. In weer een ander tijdperk werd het grondgebied van Spanje begrensd door de bezette gebieden van het schiereiland en zijn *koloniale* gebieden (de Sahara, Guinee, enz.). De laatste jaren is het gebied beperkt tot een deel van het schiereiland en zijn eilanden. Maar dan is er nog de mening van Abilio Barbero en Marcelo Vigil, verzameld in hun boek '*De vorming van feodalisme op het Iberisch Schiereiland*' (p. 277). Verwijzend naar de kroniek van Alfonso III, zeggen zij:

Verlaten steden sinds de oudheid, zoals León, Astorga, Tuy en Amaya, werden in de tijd van Ordoño I herbevolkt door mensen, deels uit hun eigen stad en deels afkomstig uit Spanje.

Maakten León, Astorga, Tuy en Amaya dan destijds geen deel uit van Spanje? Wat is er dan nog over van de Spaanse mythe van Asturië? Werd Asturië dan als vreemd beschouwd voor Spanje, en wie waren dan deze mensen, *die gekomen waren uit Spanje?*

Ik vraag me af wat de verschillen zijn tussen de begrippen Spanje en Spaans. Is Spanje een geografisch begrip of is het een ideologisch begrip? Als het begrip van geografische aard is, dan betekent dit niet dat je, om Spaans te zijn, katholiek moet zijn of gehecht moet zijn aan een bepaalde ideologie. Iemand die de republiek verdedigt, zou dan even Spaans kunnen zijn als iemand die de monarchie verdedigt. Het zou niet uitmaken of men moslim, joods of christen is, of anarchist, communist dan wel socialist.

En als we deze vraag teruggaand in de tijd bestuderen, dan zien we dat deze vraag er altijd was, aangezien de historische oorsprong ervan teruggaat tot de middeleeuwen. De vraag ontstond aan het einde van de Romeinse overheersing en het begin van de Andalusische staat, of al-Andalus. Om precies te zijn vanaf de Slag bij Guadalete, in het jaar 711, toen volgens de geschiedschrijvers de *Arabische invasie*

uitbrak, die de nederlaag van het Visigotische Koninkrijk tot gevolg heeft gehad. Daar bevindt zich de ontologische en mythologische oorsprong van het heilige, katholieke, apostolische en Roomse Spanje. Terwijl al-Andalus een staat was die de status van burgerschap (Andalusí) verleende aan elke burger die in zijn koninkrijk of staat woonde, ongeacht diens religieuze overtuiging, accepteerden de erfgenamen van het Visigotische Koninkrijk alleen diegenen als volwaardig burger, die waren gedoopt door de katholieke kerk.

In de Tweede Republiek werd het centralistische model in twijfel getrokken en stelde men niet alleen het staatsmodel, maar ook de religieuze grondslagen ervan ter discussie. Maar Franco nam het oude model met hernieuwde kracht weer op en onder zijn regime werd iedereen die zijn nationaal-katholieke model niet aanvaardde of antiklerikale of nationalistische ideeën had geuit, beschouwd als een *vijand* van Spanje of *anti-Spaans*. Deze houding werd sterk afgewezen in zowel nationalistische als linkse sectoren en de onderdrukking van Franco zorgde er alleen maar voor dat deze tegenstelling werd aangescherpt en verbreed. Men begon het begrip *Spaans* meer en meer af te wijzen.

Het repressieve beleid van Franco tegen andersgezinde ideologische, politieke, linguïstische of culturele uitingen ging gepaard met het opleggen van het Castiliaans als de enige officiële taal. Het Castiliaans wordt momenteel geïdentificeerd als de *Spaanse taal*. Er worden echter ook andere talen gesproken in Spanje en die zijn net zo Spaans als de officiële taal. Of zijn deze talen dan niet ook Spaanse talen? En wat te zeggen over de literatuur in die talen?

Graag wil ik een persoon citeren, van wie niemand zal zeggen dat hij bevooroordeeld is, te weten Sr. Daniel Eisenberg, geschiedkundige van de Middeleeuwen. Hij verrichtte een groot aantal onderzoeken aan aan het Instituut Cervantes over *Don Quichote* en de auteur daarvan. In een artikel getiteld *No hubo Edad Media española* (Er waren geen Spaanse Middeleeuwen), schrijft hij:

U weet allemaal dat er in 1490 in Valencia een belangrijke roman werd gepubliceerd, *Tirant lo blanc*. In welke bloemlezing en waar in de geschiedenis van de Spaanse literatuur is die te vinden? Ja hier en daar, maar het zijn zeldzame uitzonderingen waarnaar men moet zoeken. En *el collar de la paloma*? Ik denk dat dat boek nergens is te vinden. Middeleeuwse Spaanse literatuur wordt meestal geïdentificeerd met middeleeuwse Castiliaanse literatuur, en soms

ook met Latijns-Amerikaanse christelijke literatuur. Alle soorten literatuur, de bloemlezingen, de geschiedenis in de Spaanse literatuur, die gaan over het tijdvak van de middeleeuwen, bestaat uit Castiliaanse literatuur. Wat niet Spaans is en met name wat niet christelijk is, kan geen Spaans zijn.

Toen ik daarnaar nader onderzoek deed, heb ik gemerkt hoe algemeen deze houding is. Het is gemakkelijk om voorbeelden te geven. Niet alleen voorbeelden betreffende wat geschreven is over de geschiedenis zelf, maar ook wat geschreven is over de geschiedenis van de middeleeuwse literatuur. Om één van de vele voorbeelden te noemen: *Korte geschiedenis van de Spaanse literatuur* door Carlos Alvar, José-Carlos Molinero en Rosa Navarro (Madrid, Alianza, 1996). Al deze 'Spaanse' literatuur is geschreven in de Castiliaanse taal; de Catalaan is dus geen Spanjaard. Charles Faulhaber bestudeerde de verloren gegane bibliotheken van het middeleeuwse Spanje, en het kwam niet bij hem op de meest waardevolle literatuur te noemen, namelijk die uit het Cordoba van het kalifaat. Een colloquium over 'De talen van het middeleeuwse Spanje' wordt beperkt tot de Romaanse literatuur. Een tot onze nog grotere verrassing werd onlangs een colloquium gehouden aan de Universiteit van Mexico over 'Duizend jaar Iberische literatuur'. Ook daarin beperkte men zich tot Romaanse literatuur.

Het is logisch dat we ons nu afvragen: Wat is Spanje dan? Wat is Spaans zijn? Met deze vragen begeven we ons op glad ijs, aangezien iedereen die deze begrippen bevraagt, zonder twijfel als ketter en vijand van Spanje kan worden beschouwd. Wat doen Andalusiërs in deze

situatie? Ondersteunen we de verdedigers van het heilige en eeuwige Spanje? Of steunen we de Catalaanse en Baskische afscheidingsbewegingen?

Het lijkt erop dat de enige optie om sociale identiteiten en soevereine rechten te verdedigen de nationalistische ideologie en de natiestaat is. Maar dit model is nog altijd een reactie op bepaalde situaties en op specifieke tijdsperiodes. Nationalisme, als ideologie, en zijn politieke model van de natiestaat, komt in zijn oorsprong overeen met een deel van de geschiedenis van de mensheid, en een specifieke ruimte, Europa. De *Encyclopedia Encarta* legt uit:

Het begin van het moderne nationalisme gaat terug tot het uiteenvallen, aan het einde van de middeleeuwen, van de feodale sociale orde en van de culturele eenheid (vooral de religieuze) van verschillende Europese staten. Het Europese culturele leven was gebaseerd op het gemeenschappelijke erfgoed van ideeën en attitudes die werden overgedragen via het Latijn, de taal van de geschoolde klassen. Alle West-Europeanen beleden toen dezelfde religie: het katholicisme. De ineenstorting van het dominante sociale en economische systeem, het feodalisme, ging gepaard met de ontwikkeling van grotere gemeenschappen, bredere sociale verbanden en dynastieën die de voorkeur gaven aan nationale waarden om steun te krijgen voor hun overheersing. Het nationale sentiment werd in sommige landen versterkt tijdens de Reformatie,

toen de adoptie van het katholicisme of protestantisme als de nationale religie als een extra kracht voor collectieve cohesie fungeerde.

Maar totdat het nationalistische politieke model werd bereikt, heeft de mensheid verschillende vormen van bestuur gevormd, sommige beschaafder en andere barbaarser. Want laten we niet vergeten dat het nationalisme een zeer conflictueuze geschiedenis heeft gekend, waarin bijzondere belangen botsten. Er waren confrontaties met naburige naties en er ontstonden talloze Europese oorlogen en wereldoorlogen. Ook was er sprake van kolonisatie, etnische zuivering, deportaties en andere onbeschaafde handelingen. Dit betekent niet dat andere religieuze of ideologische stromingen minder barbaars zijn geweest.

Maar in dit geval proberen we de concepten die verband houden met nationalisme te analyseren. Om erachter te komen of *nationalisme* de enige manier is om gemeenschappelijke sociale identiteiten of *nationale* realiteiten van volkeren te verdedigen. En daarbij vooral op welke sociale wetten deze ideologische trend is gebaseerd.

Door de geschiedenis heen, vooral in de sociale en politieke dynamiek daarvan, maakte men wat betreft staatkundige organisatievormen voornamelijk onderscheid tussen twee belangrijke menselijke groepen: de zogenaamde beschaafden en de barbaren. In de woorden van Luis Racionero (aangehaald werk, pag. 21):

Beschaafd komt van 'civitas', stad. Beschaafd is de stedelijke bewoner, die door wrijving met en samenleven met andere burgers 'de wreedheid heeft getemd,' aldus Sophocles, 'en het leven op de wereld zacht heeft gemaakt'. Door dagelijks contact, op het plein en op de markt, door deel te nemen het leven van alledag en de dialoog die spontaan in de stedelijke ontmoeting ontstaat, vindt de mens in de stad een kruispunt van ideeën en een pakhuis van middelen. Aldus worden menselijkheid, beleefdheid en dialoog aangeleerd: het motto is variatie en uitwisseling en daaruit ontstaan vrijheid en vindingrijkheid.

Ondertussen bleven de volkeren, die de beschaving nog niet hadden bereikt, geregeerd worden door natuurlijke vormen van organisatie, zoals het gezin, de stam, enzovoort. Vooral de nomadische volkeren, die leefden van jagen en vissen, het hoeden van vee of de praktijk van oorlog voeren. De sedentaire bevolking daarentegen slaagde erin om een vorm van sociale organisatie te bereiken die leek op die van de stad en het stadsleven

en die *beschaving* werd genoemd. Voor het ontstaan van deze *beschaafde samenlevingen* zijn bepaalde natuurlijke omstandigheden nodig, die alleen op bepaalde plaatsen voorkomen. Zoals het bestaan van een voldoende uitgebreid hydrografisch bekken, dat het resultaat is van de aanwezigheid van een grote rivier met aan zijn oevers genoeg land voor de beoefening van landbouw om een grote bevolkingsgroep te voeden. Daarbij een klimaat met regelmatig regenachtig weer en een minimaal aantal uren zonneshijn, zodat een planten- en dierenleven zich kan ontwikkelen.

Landbouw omvat tegelijkertijd kunst, wetenschap en industrie. Zij houdt zich bezig met de exploitatie van planten en dieren voor menselijke consumptie en gebruik. In brede zin omvat landbouw de teelt van de grond, de ontwikkeling en inzameling van gewassen en het fokken en ontwikkelen van vee. Landbouw leidt vervolgens tot een bepaalde industrie, die verantwoordelijk is voor de omzetting van bepaalde producten voor consumptie en de productie van gereedschappen en gebruiksvoorwerpen, enzovoort. De eerste populaties die landbouw bedreven hebben hun oorsprong in het Neolithicum en bevonden zich in de

grote valleien van de rivieren de Tigris en de Eufraat, die de beschaving van Mesopotamië mogelijk maakten. De Nijl maakte de Egyptische beschaving mogelijk, de Donau de Griekse beschaving, de Huang He (Gele Rivier) de Chinese beschaving, de Indus de beschaving van India en de Guadalquivir (of Romeinse Bateéis) de beschaving van Tartessos.

De neolithische landbouw stelde de bevolking in staat om zelfvoorzienend te produceren, maar de ontdekking van metalen, vooral ijzer, en hun toepassing voor het vervaardigen van werktuigen, wapens en andere producten, heeft het ontstaan van steden bevorderd. Evenals het ontstaan van politiek, commercie en de literatuur. Dit alles zou *beschaving* worden genoemd.

In die tijd waren er al mensen die het grondgebied bewoonden dat nu Andalusië wordt genoemd. Zij bereikten een hoog niveau van beschaving. Dat gebied heette toen Tartessos. Dit is geen persoonlijke mening van mij, maar het is bewezen op grond van van geschiedkundige feiten. Zoals bevestigd door de *Encarta Encyclopaedia*:

Andalusië is één van de regio's van het Iberisch schiereiland met een zeer grote prehistorische rijkdom. Dat is af te zien aan de

megalithische constructies, de beroemde grotschilderingen (Cuevas (grotten) van la Pileta, in Cala en Nerja in de provincie Malaga) en de culturen uit de bronstijd, zoals El Argar, en die van het koper, zoals Los Millares. In het eerste millennium kwam de cultuur of beschaving, genaamd Tartessos, tot bloei. Tartessos besloeg een groot gebied, dat zich uitstreckte van het huidige Cartagena tot de Atlantische Oceaan. Deze gemeenschap exploiteerde de metaalmijnen, oefende landbouw uit en ontwikkelde een belangrijke visserijactiviteit. Het gebied kwam in de 6e eeuw voor Christus onder de heerschappij van Carthago en verdween hiermee als een zelfstandige staat.

Het koninkrijk Tartessos werd beschreven door diverse Griekse en Romeinse auteurs, zoals Stesichorius, Ephoros, Esteban uit Byzantium, Herodotus, Plinius en Rufus Avienus. Volgens overlevering van deze auteurs strekte het koninkrijk van Tartessos en zijn cultuur zich uit over het lagere deel van de Guadalquivir en dat van de rivier de Guadiana. In mythologische vertellingen wordt beschreven dat er talloze koningen waren, zoals Gerion. Hij zou een wezen zijn met drie hoofden dat tegen Hercules vecht. Of zoals Norax, de kleinzoon van Gerion, die tot Sardinië reisde. Gargoris, ontdekker van het gebruik van bijenteelt en stichter van een dynastie. Of Habis, wetgever en ontdekker van de landbouw. De eerste, in de feitelijke geschiedenis bekende, koning van het toen schitterende koninkrijk Tartessos was

Arganthonios. Hij stond de Grieken uit Phokaia toe, en hielp hen zelfs met veel geld, om de kolonie Mainakè te stichten, nabij het huidige Malaga.

In een tentoonstelling met de titel 'Arganthonios, koning van Tartessos', die in 2000 in het Cultureel Centrum El Monte in Sevilla plaatsvond, werd het volgende gezegd:

Arganthonios, 'de man van zilver', was koning van de Tartessiërs, die volgens de Griekse legende zijn mandaat verlengde gedurende decennia. Hij gaf de Grieken uit Phokaia 1500 kilo zilver om hen te helpen hun grondgebied te beschermen tegen de Perzen (Diario de Andalucía 5/2/2000)

En Doña Ana María Vázquez Hoyos, professor aan de Faculteit Oude Geschiedenis van de UNED, vertelt ons in haar academische teksten:

Volgens de bronnen was de samenleving waarvan Arganthonios deel uitmaakte een gelaagde samenleving, een stedelijke gemeenschap met sociale klassen en specialisaties van werksoorten, wat wij noemen een beschaafde samenleving. Met een heersende klasse, die uiterlijke kenmerken gebruikte die haar onderscheidde van de rest, met behulp van objecten die voortkwamen uit de voortdurende commerciële en ruilrelaties met Midden-Europeanen, Kanaänieten, Feniciërs en Grieken.

Er zijn veel bronnen die de lange levensduur van hun koningen bevestigen. Volgens Herodotus zou Argantonios 80 jaar geregeerd hebben en 120 jaar geleefd hebben. Plinius zou de leeftijd van 150

jaar hebben bereikt. Sommigen zeggen zelfs dat hij drie eeuwen oud werd.

De anthropoloog Caro Baroja verwijst naar een Gouden Eeuw. Geluk en een lang leven werden toegeschreven aan de Tartessianen, volgens de Griekse Historicus Strabo. Dit zou gerelateerd zijn aan hun mijnen en hun smederijen van zilver, koper en brons.

En dat terwijl, volgens don José Ortega y Gasset, de Andalusiërs al 4000 jaar alleen maar luieren.

Deze activiteiten en de onderlinge uitwisseling van kennis die daarmee samenhang hebben ervoor gezorgd dat een nieuwe manier van leven, kennis en beschaving ontstond. Want beschaving is niet het resultaat van toeval, maar van *werk* en van kennis, die gedurende eeuwen of millennia is verzameld door landbouw te beoefenen en de natuur en haar verschijnselen te observeren. De wijze harmonie tussen de handen als werktuig en de geest slaagde erin het menselijk bestaan onafhankelijk te maken van het toeval. Het sedentaire of beschaafde leven werd mogelijk gemaakt dankzij het gebruik van handwerk en spierkracht en dankzij het intellect, dat de behendigheid met het geleerde van de voorvaders en het gebruik van nieuwe instrumenten, die hun werk vergemakkelijkten, wist te harmoniseren. Het primitieve denken, of de prehistorie, is intrinsiek

verbonden met handwerk als bron van (empirische) kennis, met mondelinge taal als een vorm van overdracht van die kennis, cultuur, kunst enzovoort. Evenals het intellectuele of abstracte denken verband houdt met het schrijven en met intellectuele arbeid, die toebehoort aan mensen, die zijn vrijgesteld van handarbeid als een manier om in hun levensonderhoud te voorzien.

Neem als voorbeeld de Chinese mandarijnen, die waren vrijgesteld van handwerk. Als teken van hun positie lieten ze hun nagels op een overdreven manier groeien. Deze mandarijnen en de daarmee verbonden geleerde klasse vormden de heersende elite van China en hadden een enorme invloed op cultuur en samenleving. De mandarijnen spraken een speciaal dialect, dat tegenwoordig de meest gesproken Chinese taal is.

Maar voordat deze beschaafde manier van leven werd bereikt, leefde de mensheid lange tijd in een overgangsfase, waarin op dezelfde manier geleefd werd als dieren. Rafael Sanmartín beschrijft in zijn boek *Historia de Andalucía para Jóvenes* (p. 12-13) het volgende:

Het menselijk ras was in het begin nomadisch. Men leefde van de jacht en dat dwong de mens om voortdurend te bewegen. Het zich verplaatsen was ook een manier om zichzelf te verdedigen en in veel gevallen een manier om andere, zwakkere groepen aan te vallen. Omdat men nog niet wist hoe men huizen moest bouwen, woonde men in grotten. Zoals we al zeiden, ontdekten sommigen, na een tijdje van de ene plaats naar de andere te hebben gezworven, interessante dingen. Eerst het vuur. Veel later de landbouw. Dat wil zeggen, een manier om het land te cultiveren (...)

(...) De stammen, of groepen gezinnen, lieten, als ze bezig waren met landbouw, hun ongemakkelijke en koude woningen tussen de rotsen achter en vestigden zich op de vlakte. Ze moesten huizen bouwen met materialen die overal aanwezig waren, zoals stenen, hout en stro ... Op deze manier verlieten ze het nomadisme en werden ze sedentair.

Maar vaak gebeurde het dat anderen, die minder ontwikkeld waren dan die mensen, uit de bergen in de vallei afdaalden en hun de huizen, die ze met zoveel inspanning hadden gebouwd, afnamen. In plaats van dat ze een manier zochten om hetzelfde te doen of van de eersten te leren.

Hetzelfde gebeurde met het vuur. Mensen, die het vuur niet kenden en niet wisten hoe ze het moesten aansteken, vochten met degenen die wel het vuur al kenden. Ze wilden het vuur van hen afpakken.

Dat ging een hele tijd door. De bergbewoners, die ruwer waren en minder ontwikkeld, vielen de mensen in de vallei aan om de vrucht van hun werk, hun voedsel en 'rijkdommen', af te nemen. Deze 'rijkdom' zal als minimaal gezien worden, als we deze zouden

vergelijken met die van welke beschaving dan ook, maar voor deze mensen was die rijkdom immens groot.

Deze wilde volkeren verwierpen werk als een manier van leven. Zo ontstonden er volkeren die oorlog voeren en het veroveren van buit tot hun levenswijze maakten, wanneer de jacht niet genoeg opleverde om hun families te voeden. Dit waren de eerste vormen van uitbuiting op grote schaal van handenarbeid.

Vanaf dat moment vonden er opeenvolgende invasies plaats van de barbaren, of wilden, op de sedentaire volkeren of arbeiders. De binnenvallende barbaren waren niet alleen Germanen, maar ze vormden een groep die bestond uit allerlei stammen, zoals de Hunnen, de Saracenen, enzovoort. In de tijd dat de Grieken deze volkeren *barbaren* of vreemdelingen noemden, waren deze volkeren niet op de hoogte van het schrijven en het beschaafde leven of werk als een gedisciplineerde activiteit. Zij voerden berovingen uit en waren geoefende strijders. Soms sloten ze een verbond met de *beschaafde* mensen, waardoor een zekere politieke, sociale en economische stabiliteit en een min of meer vreedzaam samenleven mogelijk werd.

Andalusië is geen uitzondering wat betreft de wetten die de geschiedenis hebben bepaald en haar opeenvolgende machtsvormen, elk met hun eigen ideologische en religieuze structuur en hun taal, waarin de macht werd uitgeoefend en waarin wetten en normen werden bepaald. Maar hoe machtig deze hordes krijgers ook waren, ze hadden altijd de veroverde beschaafde volkeren nodig, omdat die volkeren degenen waren die de kennis van de landbouw en de kunsten bezaten en de spierkracht hadden, die nodig was om de megamachine in werking te stellen die staten en imperiums mogelijk maakt. Zonder het werk, de kunsten en de kennis van beschaafde volkeren zijn deze imperiums niets.

Een belangrijke geleerde uit de Andalusische geschiedenis is Ibn Khaldun. Via zijn analytische denkwijze, zoals wordt beschreven in de *Encarta Encyclopedia*:

...kwam hij tot een voorheen ongekende historische filosofie en sociale theorie, die in de hedendaagse sociologie nog terugkomt. Zijn belangrijkste werk *al-Muqaddimah* wordt beschouwd als een van de eerste werken op het gebied van de filosofie van de geschiedenis. Dit werk biedt een theoretisch raamwerk, dat de essentie van en

behoefte aan historische kennis verklaart. De studie bestaat uit de toepassing van eerder toegelichte wetenschappelijke wetten.

De familie Khaldun, afkomstig uit al-Andalus, moest vanwege de opmars van de Castiliaanse verovering zijn toevlucht zoeken in Tunesië. Ibn Khaldun werd daar opgeleid in wetenschap, geschiedenis, filosofie, rechten en religie door Andalusische leraren en geleerde vluchtelingen in Tunesië die, net als zijn vader, gedwongen waren geweest te vluchten. Abu Zayd 'Abd al-Rahman ibn Khaldun werd geboren op 27 mei 1332 en stierf in het jaar 1406. Hij bekleedde verschillende politieke of diplomatieke functies bij rechtbanken in Tunesië, Algerije en Marokko. Ook was hij ambassadeur namens de Nasrid- dynastie te Granada. In die functie bezocht hij Pedro I, koning van Castilië. Pedro I had de bijnaam *El Cruel* (de wrede) onder de Castilianen en de adel, maar de Andalusiërs noemden hem *de rechtvaardige*.

Aldus Ibn Khaldun:

De loop van de beschaving volgt altijd een identiek ritme. De nomadische volkeren, robuust en dapper, nemen de steden over, het centrum van de beschaving. Maar op hun beurt, als ze eenmaal sedentair zijn geworden, verzwakken ze. Ze raken overgeleverd aan nieuwe indringers. Ze zijn dan uitgeput 'zoals de zijde worm, nadat

deze een cocon rondom zich heeft gesponnen, zichzelf moet wurgen´.

Misschien is dit de meest logisch beredeneerde verklaring van de geschiedenis van Andalusië, een land dat te maken had met opeenvolgende veroveringen. Het gebied was in het bezit van natuurlijke rijkdommen, maar daarnaast bezat het ook een rijkdom die gecreëerd was door de handen van zijn inwoners en de subtiliteit van een duizenden jaren oude wijsheid. Achtereenvolgens werd Andalusië het slachtoffer van barbaarse veroveringen, sommigen vanuit het zuiden vanuit de meest afgelegen hoeken van de Sahara, en andere vanuit het noordelijk gelegen deel van het schiereiland, of zelfs helemaal vanuit Germaanse landen. De veroveraars zochten allemaal hetzelfde: het bevredigen van hun roofzuchtige ambities ten koste van beschaafde volkeren. Dit vanwege jaloezie, die in hen werd opgewekt door de verfijnde cultuur en wijsheid van Andalusië.

Hoofdstuk III. Bijdragen tot beschaving

'De mens is de vijand van wat hij negeert: leer een taal en je zal een oorlog vermijden. Verspreid een cultuur en je zal het ene volk dichter bij het andere brengen.' (Naim Boutanos)

Het is heel vreemd dat weinigen ontkennen dat Andalusië altijd een land is geweest waar veroveringen plaatsvonden. Maar velen van ons weten niet dat dergelijke veroveringen wetten gehoorzamen, die de toekomst van de mens bepalen, dat wil zeggen sociale en historische wetten. Sommigen zeggen dat alles het resultaat is van een aangeboren probleem, dat typisch is voor Andalusiërs. Een voorbeeld van iemand die dit beweert is niet de eerste de beste, maar een de gevierde Spaanse essayist en filosoof, don José Ortega y Gasset. Zijn denkwijze beschreef hij in diverse artikelen in de krant *El Sol* in april 1927. Eveneens in zijn essay *Teoría de Andalucía*. Daarin kun je lezen:

De cultuur van Castilië was oorlogszuchtig. De krijger leefde in het veld, maar hij leefde niet van het veld - noch materieel, noch geestelijk. Het veld was voor hem een slagveld: hij stak de oogst van de boer in brand, of eiste deze op ten behoeve van zijn soldaten en dieren. Het kasteel dat op de heuvel lag, was niet, zoals de boerderij, een vaste verblijfplaats. Het kasteel was als een adelaarsnest, een vertrekpunt voor de jacht en een schuilplaats om uit te rusten. Het

leven van de krijger was niet stilstaand, maar beweeglijk, dwalend en rusteloos bij uitstek. De krijger verachtte de boer en beschouwde hem als een inferieur wezen, juist omdat hij niet bewoog maar op de plek bleef waar hij was opgegroeid. Omdat hij gehecht was aan de boerderij of het dorp waar hij woonde, werd hij als 'schurk' gezien. De misprijzende betekenis van deze woorden geeft de tegenstelling weer tussen de twee culturen, die beide voorkomen in een boerengebied, maar die elk een verschillende leefwijze hebben: de oorlogszuchtige en de agrarische.

(...) Anders dan in Castilië, werd in Andalusië de krijger juist veracht en werd deze als 'schurk' beschouwd in de rol van heer van de boerderij. Precies zoals in China, waar een soldaat duizenden jaren lang als een tweederangs burger werd beschouwd. Terwijl in het westen het zwaard van de keizer het belangrijkste symbool van de staat was, identificeerde de gemeenschap in China zich met de vredige waaier van zijn keizer.

Het gevolg van deze minachting voor oorlog is dat Andalusië zo weinig heeft ingegrepen in de bloedige geschiedenis van de wereld. Het feit is zo duidelijk, zo continu door de geschiedenis heen, dat het nooit is onderstreept. Welke rol heeft Andalusië gespeeld in de loop van de van geschiedenis? Dezelfde als die in China. Elke drie- of vierhonderd jaar vielen hordes krijgers van de woeste Aziatische steppen China binnen. Ze vielen brutaal dorpen aan, die nauwelijks of geen weerstand boden. De Chinezen werden veroverd door iedereen die dat maar wilde. Zij beantwoordden de brute aanval met hun zachtheid; hun tactiek was die van toegeven en meeveren als een matras. Op zo een manier dat de woeste indringer de kracht niet kon vinden om zijn aanval voort te zetten en als vanzelf op de matras

neerviel - in de heerlijke zachtheid van het Chinese leven. Het resultaat was dat, na twee of drie generaties, de gewelddadige Manchu of Mongool werd opgenomen door de oude en verfijnde en zeer zachte manier van de Chinezen, het zwaard wegwierp en de waaier oppakte.

Op dezelfde manier werd Andalusië keer op keer aangevallen door machtige en gewelddadige volkeren van rond de Middellandse Zee, zonder zelfs maar weerstand te bieden. Haar tactiek was om toe te geven en zacht te zijn. Op deze manier wist zij altijd de harde impuls van de indringer te ondermijnen met haar bedwelmende vreugde. De Betische olijfbom is een symbool van vrede en geldt als norm en principe van cultuur. In een andere grote cultuur die heeft bestaan, die van het oude Egypte, ziet men hetzelfde verschijnsel als in China en Andalusië. De veroveringen van de Thoetmoses en Ramses vonden plaats met behulp van buitenlandse soldaten.

Moeten we blij zijn met deze analyse van de Andalusiërs of het jammer vinden? Als de hierboven geciteerde filosoof en essayist de redenen voor dit gedrag had onderzocht, zou hij niet hebben geschreven wat hierna volgt. Misschien zouden we ons in dat geval hebben kunnen verheugen, maar hij doet het tegenovergestelde van wat men zou verwachten van iemand met een wetenschappelijke en historische geest. Hij laat zich meeslepen door vooroordelen. Dit zijn zijn woorden:

Laten we deze luiheid verder interpreteren als een simpele ontkenning, als een pure afwijzing van elk handelen. Maar laten we

de luiheid van de Andalusiërs ook weer niet overdrijven. Uiteindelijk doet de Andalusiër alles wat nodig is, aangezien Andalusië bestaat. Zijn luiheid sluit alle werk niet volledig uit, maar het is eerder het gevoel en de manier van doen, die zijn werk ademt. Het is een manier van werken, die geïnspireerd is door en gericht op luiheid. De Andalusiër heeft daarom de neiging het minimale te verrichten aan werk, alsof hij zich voor zichzelf schaamt. Dit aspect komt heel duidelijk naar voren, als we de manier van werken van de Andalusiër vergelijken met de opzichtige, buitensporige ijver die het werken van volkeren vertoont die van werken hun ideaal hebben gemaakt.

Deze woorden wekken niet langer een vijandigheid bij mij op, zoals toen ik ze voor het eerst las. Ik beseef nu dat ze het resultaat zijn van onwetendheid in plaats van vooroordelen. Om deze mening te weerleggen, hebben we de analyse van de Andalusiër Ibn Khaldun. Hij werd vijf eeuwen vóór Ortega y Gasset geboren, maar hij was toen al duidelijk in zijn verklaring van de oorzaken van het verval van Andalusië en de Maghreb. Hij heeft dit met grote helderheid en genialiteit belicht in zijn *Almuqaddimah*, of Inleiding tot de universele geschiedenis. Voor A. J. Toynbee (*A Study of History*, Londen 1935, 1.11, 322):

....is de Muqaddima zonder twijfel het grootste werk in zijn soort dat iemand ooit heeft gemaakt, waar dan ook en op elke plaats.

In de *Muqaddima* staat onder andere:

Hoofdstuk III. Het leven op het platteland moet voorafgegaan zijn aan dat in de stad. Ze is de bakermat van de beschaving geweest. De stad dankt haar oorsprong aan haar bevolking. Het leven op het platteland was er eerder dan dat in de stad, zoals het onmisbare (landleven) voorafgaat aan het overbodige (luxe, stad). De mannen van het land streven naar het welzijn van het leven in de stad; burgers ambiëren niet om terug te keren naar het veld.

Hoofdstuk XVI. Halfwilde volkeren zijn beter in staat om te overwinnen dan anderen. De halfwilde volkeren van de woestijn, die gewend zijn aan barre omstandigheden, zijn beter in staat om te vechten.

Dit fenomeen of deze historische en sociale wet zien wij terug in de geschiedenis van Andalusië, vanaf de meest verre oudheid.

In de Guadalquivir en zijn bekken bevond zich, zoals we al zeiden, een van de oudste beschavingen, Tartessos. De mannen en vrouwen die daar woonden leerden naast elkaar te bestaan in een gemeenschappelijke samenleving. Zij creëerden een uitgebreid netwerk van steden en dorpen, waarin ze duizenden jaren hebben gewoond. Ze volgden elkaar generatie na generatie op tot op de dag van vandaag. De belangrijkste stedelijke centra zijn te herkennen aan de toponymie die nog

steeds in hun namen voorkomt, zoals blijkt uit het boek *Historia de la Lengua Española* (pagina 47), zoals: Arucci (Aroche), Arunda (Ronda), Asido (Medina Sidonia), Astigi (Écija) Ategua (Teba, Córdoba), Baelo (Bologna, Tarifa), Carissa (Carija, Trebujena), Carmo (Carmona), Caura (Coria del Río), Cisimbrium (Zambra), Corduba (Córdoba), Eborá (Evora, Sanlúcar de Barrameda), Hasta (Mesas de Asta, Jerez de la Frontera), Hispalis (Sevilla), Iliberri (Elvira sierra), Ilipla (Niebla), Ilupula (Repla, Los Corrales), Ipsa (Iscar, Baena), Igabrum (Cabra), Munigua (Mulva, Villanueva del Río en Minas), Nabrissa (Lebrija), Nescania (Lescaña, Valle de Abdalajis), Obulco (Porcuna), Obulcula (La Monclova, Fuentes de Andalucía), Olaura (Lora) de Estepa, Onoba (Huelva), Tucci (Martos), Vrgao (Arjona), Vrso (Osuna).

Het is bekend dat de Tartesiërs een ondernemend volk waren wat betreft landbouw, veehouderij, mijnbouw en metallurgie, ambachten, handel enzovoort. Ze waren ontwikkeld en hadden een verfijnde beschaving, volgens de historicus Strabo. Hij zei dat de inwoners van Tartessos de meest gecultiveerde van de Iberiërs waren. Zij bezaten 'van oudsher proza, gedichten en wetten in

dichtvorm geschreven, die volgens hen 6000 jaar oud waren' (aldus Strabo). En ten tijde van Poseidonius, 100 jaar voor Jezus Christus, was de oude Tartessische literatuur nog steeds bewaard gebleven. Net als elke andere oude beschaving, kon de bevolking van Tartessos dankzij de Guadalquivir een complexe en geavanceerde samenleving ontwikkelen. De eerste activiteit die op een methodische manier werd uitgevoerd, was landbouw.

In de meest primitieve tijden van de mensheid was de mens eraan gewend om door middel van jagen voedsel te zoeken voor het gezin. Daarom moest hij van tijd tot tijd het kamp verlaten en naar een plaats verhuizen waar een overvloed aan dieren was om op te jagen. Hij deed dit met behulp van verschillende soorten wapens, die ook gebruikt werden voor oorlog en ter verdediging van de stam. Ondertussen bleef de vrouw dicht bij huis om voor haar kinderen te zorgen, planten en zaden in de buurt te verzamelen om maaltijden op smaak te brengen of als cosmetica om zichzelf aantrekkelijk te maken. Hierdoor verwierf ze een zekere kennis van de natuur en ontdekte ze de voedingswaarde ervan, genezend en cosmetisch. Zodoende kwam zij op een bepaald moment

tot het kweken van sommige planten in de landerijen dichtbij het huis. Ook ontdekte men dat bepaalde dieren zich goed leenden voor domesticatie, zoals de kip, de geit, het schaap, de koe, enzovoort. Deze dieren voorzagen de mens van voedsel en ander materiaal, zoals huid voor kleding en ander gebruik, of beenderen voor gereedschap, wapens en sieraden. Naarmate de praktijk van landbouw en veeteelt zich ontwikkelde, konden gezinnen zich permanent voeden, waardoor de mens niet langer hoefde te jagen als een manier van leven. Zo werd de mens sedentair en burger.

Doordat de mens zijn kennis van de natuur en haar wetten uitbreidde, ontdekte hij nieuwe technieken voor gewassen en vee, waardoor hij veel meer kon produceren dan wat hij consumeerde en minder afhankelijk werd van de jacht. Hij veranderde van jager in boer.

Maar er bleef gevaar dreigen. Hetzij door wilde dieren die de gewassen vernielden en het vee doodden, hetzij door de actie van naburige stammen. Hierdoor werd men gedwongen huizen dicht bij elkaar te bouwen en deze met muren te omringen, zodat families, vee en gewassen konden worden beschermd of op zijn minst,

voor zover mogelijk, de aanval van beesten en wilden werd verhinderd.

Op deze manier ontstonden steden en het stedelijke leven, ofwel de beschaving. Het gebruik van nieuwe materialen en technieken dwong bepaalde mensen hun werk in het veld te vervangen door zich te specialiseren in nieuwe beroepen. Zo kwamen er metselaars, smeden, timmerlieden, pottenbakkers, enzovoort. Producten, die gemaakt waren met de artistieke vaardigheden en handvaardigheid van ambachtslieden, werden ingeruild voor voedsel, dat boeren en veeboeren oogstten. Zo ontstond ruilhandel als een voorloper voor handel. Maar naarmate de geproduceerde overschotten groter werden, moesten hun producenten steeds vaker naar andere nabijgelegen steden gaan om ze te koop aan te bieden. Hierdoor was het nodig om het wiel voor het massatransport van goederen uit te vinden. En daarnaast moest de bescherming en verdediging van de goederen georganiseerd worden. Daartoe nam men zijn toevlucht tot een krijgersstam in ruil voor waren, of er ontstond er een militair corps. Dat alles gaf aanleiding tot de organisatie van lokale politieke machten of stadstaten, zoals de Griekse Polis.

Het vervoer van koopwaar van de ene stad naar de andere en het probleem dat ruilhandel niet langer als enige handelsmogelijkheid kon bestaan, dwong mensen ertoe te zoeken naar nieuwe oplossingen. We kunnen dit proces begrijpen aan de hand van een praktisch voorbeeld: stel u een boer voor, die zijn graanoogst in een pakhuis moet bewaren. Hij kan zelf niet zijn hele oogst consumeren, maar hij is bang om de oogst te verliezen door de schadelijke invloed van insecten, schimmels of een andere natuurlijke oorzaak of ook door een eventuele aanval van wilde stammen. Hij besluit de oogst dan naar de markt te brengen in een andere, wat verder gelegen stad. Daar kan hij de oogst verhandelen, maar ruilhandel vormt een probleem. Hij heeft op dat moment geen andere koopwaar nodig in ruil voor zijn graan. Dit probleem werd door de Mesopotamiërs opgelost door kleitafels te maken, waarop ze de gegevens over de verkoop van het graan schreven, met details over het gewicht, de prijs en de vorm van uitgestelde betaling. Op een ander moment moest die betaling voldaan worden, wanneer de boer deze nodig had.

Hetgeen was opgeschreven, door middel van door hen uitgevonden tekens (het spijkerschrift), liet men drogen in de zon. Zodra de tablet hard geworden was, stopte men deze in het vuur (waarboven men bijvoorbeeld ook een konijn roosterde) om de tablet helemaal hard te maken. Sommige beschreven tabletten zijn enkele millennia bewaard gebleven. Zo is het schrijven ontstaan met zijn letters en cijfers. En bovendien ontstond een nieuwe vorm van betaling, het geld als middel van uitwisseling. Een complexe sociale saamhorigheid, verkregen door onderhandeling, overeenstemming en vertrouwen in de betaling van schulden, ontstond als resultaat van een complex intellectueel proces.

Wat schreef men op die kleitabletten van de Mesopotamiërs of op de loden platen van de Tartesiërs? Er bestaat geen twijfel dat men in de taal schreef waarin men sprak en onderhandelde. Men bedacht bepaalde tekens voor elke klinker, elke medeklinker en elk nummer. Deze abstracte beschrijving van de uitwisseling van goederen moest worden vastgelegd op een betaalmiddel, dat in ruimte en tijd bewaard kon blijven. Voor dit doel werden verschillende materialen bedacht (klei, hout, leer, enzovoort). Verder werd

overeenstemming bereikt over het gebruik van bepaalde tekens of afbeeldingen, die een gemeenschappelijke taal symboliseerden van alle gemeenschappen en volkeren die betrokken waren bij de handel. En zo ontstond en officiële taal, algemeen aanvaard door de verschillende partijen.

Er bestaat een onderscheid tussen spreektaal en de taal van het schrift. Om een taal te leren is schrijven niet nodig, zoals men kan zien bij kinderen, die perfect leren spreken zonder te weten hoe ze moeten schrijven. Eerst moet een vloeiende kennis van de mondelinge taal worden verworven, die geleerd wordt binnen het gezin en de sociale omgeving. Vervolgens kan een kind leren schrijven en dat kan een gecompliceerd leerproces zijn. Want soms valt de mondelinge taal, waarin we ons uitdrukken en waarmee we ons verstaanbaar maken, niet samen met de taal waarin we (verplicht) moeten leren schrijven: *diglossia*. Volgens het Woordenboek van de Spaanse taal is diglossie tweetaligheid, vooral wanneer één van de talen de voorkeur heeft en sociale of politieke privileges geniet. In de *Diccionario de las Ciencias de la Educación de la Editorial Santillana* staat geschreven:

Het is een situatie waarin twee talen met verschillende niveaus van sociaal prestige naast elkaar bestaan. Een ervan wordt gebruikt door de instellingen, de kerk, de school en wordt als beschaafd beschouwd. De andere wordt alleen gebruikt in het gezin en op het werk en wordt gezien als ongeschoold.

Een *rapport*, dat in 1998 werd *gepresenteerd aan het Ministerie van Onderwijs van de regering van Aragon*, bestudeerde de mogelijkheid om de Aragonese taal op school op te nemen. Dit met als argument de impact die tweetaligheid zou hebben in de maatschappij:

Door dit verschijnsel ontstaan integratiestoornissen bij de leerling op school, aangezien de leerling duidelijk het verschil in toepassingsgebieden van de twee talen gaat begrijpen. Dit tegen de sociaal-culturele achtergrond van een verborgen leerplan dat hierachter zit. De leerling krijgt te maken met minachting voor degenen die zijn spreektaal spreken, meestal zijn ouders en grootouders. Zo ontstaat een laag zelfbeeld en een gevoel van minderwaardigheid en frustratie.

Wanneer gaat de *Junta de Andalucía* een onderzoek uitvoeren naar de impact die het gebruik van de bovengenoemde diglossia heeft op de samenleving? Vooral als de ene taal wordt gepresenteerd als ontwikkeld en correct en de andere als de vrucht van onwetendheid en slechte spraak. En het is geen minachting voor het Spaans (eerder het tegendeel),

maar eerder de wens dat onze manier van spreken evenzo wordt gewaardeerd. Zelfs dat de invloed van onze taal op het Spaans wordt bestudeerd, en niet andersom, aangezien het Latijn in Andalusië eerder en beter werd gesproken dan in de rest van Spanje. Latijn is moeder van de Andalusische en de Spaanse taal.

De mensheid heeft vanaf het ontstaan van de eerste beschavingen een steeds hoger ontwikkelingsniveau bereikt wat betreft sociale relaties, uitwisseling van kennis, werktechnieken, kennis van de natuur en haar wetten, litteratuur, wiskunde, enzovoort. Dit alles is terug te zien in sporen die zijn nagelaten in devorm van bijvoorbeeld iconografie, schilderkunst en ook in de zogenaamde *heilige geschriften*.

Soms werden beschaafde bevolkingsgroepen geteisterd door invallen van woeste en oorlogszuchtige stammen. Deze vielen hun land binnen, verwoestten hun gewassen en namen hun steden over. Daarbij werden hun middelen van bestaan, juwelen en geld gestolen. Ook werden vrouwen en jongeren ontvoerd. Deze ontembare krijgers, die een grote solidariteit vertoonden met hun bloedverwanten (*assabiyah*) en de moed vertoonden van mensen die niets te verliezen hadden,

waren in staat om uitgestrekte gebieden te veroveren op de sedentairen. Want laatstgenoemden waren onervaren in het gebruik van oorlog, omdat ze toegewijd waren aan landbouw, veeteelt, arbeid of handel. Daarom was het onvermijdelijk dat ze het slachtoffer werden van invasies, oorlogen en veroveringen.

Het feit dat de Andalusiërs en hun territorium het doelwit waren van veroveringen en invasies berustte niet op een aangeboren probleem, zoals de Spaanse denker Ortega Y Gasset stelt, maar de herhaaldelijke veroveringen vormen juist de oorzaak van bepaalde sociale en historische feiten. *Beschaafde* volkeren werden altijd aangevallen en bijna altijd onderworpen door andere barbaarse en roofzuchtige volkeren. Maar in de langdurige en langzame historische evolutie slaagden de *onderworpen (beschaafde) volkeren* er telkens opnieuw in om met hun kennis en hun verfijnde gevoelens van verdraagzaamheid de barbaar te overwinnen. Dit deden deze beschaafde volkeren door de wreedheid van de barbaar te neutraliseren, totdat deze begon te integreren in de verfijnde samenleving en zich de verdraagzaamheid van de beschaving eigen maakte. En

op die manier werd steeds opnieuw de veroveraar uiteindelijk overwonnen.

In het lange proces van aanpassing aan een sedentair bestaan, namen de volkeren die via hun werk toegang kregen tot de beschaving, beetje bij beetje afstand van hun vroegere primitieve manier van leven, hun voorouderlijke cultuur, hun tradities, vaardigheden, enzovoort. Naarmate het sedentaire leven hun oorlogszuchtige verleden meer en meer verving, stopten deze volkeren met het beoefenen van oorlog en agressie. Daardoor werd hun krijgshaftige en militaire geest verzwakt en konden zij niet op tegen weer andere stammen en bevolkingsgroepen die hun wilde en barbaarse levensvormen in stand hadden gehouden. Die konden op hun beurt nog niet schrijven en hadden nog geen kennis genomen van de beschaving. Het gebruik van wapens als strategie voor overleving was bij hen gehandhaafd gebleven.

De nieuwe burgers ruilden dus agnatische solidariteit (die van de bloedverwantschap) voor het gemeenschappelijke belang van een ieder. Hierdoor werden de banden van bloedverwantschap en de sociale of tribale cohesie verzwakt, die zo noodzakelijk waren

om de discipline en trouw aan het hoofd van de stam te behouden. Wilde volkeren of stammen, die verenigd zijn om redenen van bloedverwantschap, tonen hun bloed en doodsverachting in de strijd als eerbetoon aan hun stam en versterken zo hun krijgersgeest en moed. Zij voelen zich vrij en menen het recht te hebben om vreemde gebieden binnen te vallen. Aan de andere kant zijn er de burgers met een beperkt gevoel van vrijheid. Zij zijn gehecht aan hun bezittingen, terwijl ze een zwakkere band van solidariteit met hun gemeenschap behouden en de verdediging van hun eigendommen als het hoogste ideaal beschouwen, ten koste van de gemeenschappelijke solidariteit, of agnaticia. Dat is de prijs die een beschaving moet betalen voor haar bestaanswijze.

Toen er minder te jagen viel voor de wilde stammen, terwijl hun bevolkingsaantal toenam, kregen zij behoefte om andere hulpbronnen te zoeken op het land van de sedentaire bevolking en in hun steden. Soms waren het hordes krijgers, die zonder orde of overleg het territorium van de sedentairen binnenvielen, op zoek naar buit. Ze lieten een spoor van vernietiging en dood achter. Andere keren slaagden deze krijgers erin om zeer

georganiseerde bendes te vormen, zodat de invasie niet langer incidenteel was, maar permanente vormen kreeg, waarbij ze hun eigen orde en wetten oplegden. Andere keren werden overeenkomsten en allianties gesloten tussen sommige van deze krijgersstammen en de sedentaire bevolking. De sedentaire bevolking garandeerde het welzijn van de binnengedrongen families, terwijl de nomaden, of wilden, veiligheid en bescherming boden. Op die manier integreerden zij in de politieke en sociale structuur van de sedentaire bevolking.

Het mythische Griekenland sloot allianties met de Spartaanse krijgers en richtte federaties op zoals de *Achaeïsche Liga* en de *Maritieme Liga*. Rome creëerde allianties tussen verschillende stammen van herders en de steden (*Ius Latii*) die een boeren-republiek oprichtten, en later met een liga van steden genaamd *Alba Longa*; de Hunnen en de Goten vielen het Romeinse Rijk binnen. Later kwamen zij in dienst van Rome als bondgenoten (*foederatis*). De Arabische macht, met de islam als ideologische steun, dreef de nomadische en krijgersstammen, die de woestijnroutes beheersten, tot een revolutie die hen in staat stelde om uitgestrekte

gebieden van de Perzen en Byzantium te veroveren; De Almoraviden en Almohaden, krijgersstammen uit de Sahara en Noord-Afrika, vielen al-Andalus binnen; De christelijke koninkrijken van het noorden, met het Visigotische krijgerserfgoed, implementeerden een militaire structuur die hen in staat stelde om, onder de hegemonie van Castilië en Aragón, de domeinen en rijkdom van al-Andalus te veroveren; Genghis Khan viel samen met zijn Mongolische strijders de moslimstaten binnen en onderwierp de bevolking aan zijn heerschappij. Vervolgens werden westerse (christelijke) indringers veroveraars en kolonisten. En zo kan men doorgaan.

Ook de beroemde Vikingen probeerden al-Andalus te veroveren. Aldus Jorge Lirola Delgado in het boek *El poder naval de Al-Ándalus en la época del Califato Omeya*, Universiteit van Granada, 1993:

Tussen 844 en 861 werden er verschillende aanvallen door Vikingen gedaan (zij werden door de moslims magiërs genoemd) aan de zuidkust van al-Andalus. Volgens de getuigenissen van historici zoals Ibn Qutiyya, Ibn Hayyan en al-Maqqari, heeft de Andalusische marine grote schade aangericht onder de Vikingen, hoewel zij zeer ervaren zeilers waren. De Andalusiërs bestreden de Vikingen met behulp van brandgevaarlijke projectielen (niyam al-naft) en zij beschikten over

talrijke boogschutters (ar-rumat). De Vikingen slaagden er desondanks in de Guadalquivir op te varen tot aan het oude Romeinse Hispalis (het huidige Sevilla), door de moslims Isbilfa genoemd.

Alle veroveraars, ongeacht waar ze vandaan kwamen, hun ras of de taal die ze spraken, vertoonden enkele gemeenschappelijke kenmerken: een diep ethnocentrisch sentiment dat werd versterkt door een sterke tribale solidariteit en een bloedverwantschap (assabiyah). Ze waren georganiseerd in een gedefinieerde tribale hiërarchie en dienden onder de macht van de dominante etnische groep die de veroveringen aandreef. Elk had zijn eigen religie. In alle gevallen bezaten deze woeste volkeren, of half wilden, een rudimentaire cultuur en waren ze zich niet bewust van de kracht van de beschaafde cultuur van de gebieden die ze wilden onderwerpen.

Terwijl de wilde stammen de kracht van hun solidariteit en die van hun wapens toonden, bezaten de beschaafden een oogverblindende cultuur aan bezittingen. Zij bezaten veel eigendommen en leefden in de aantrekkelijke magie van luxe. Naast een buitensporige honger naar vleselijke genoegens en een gebrek aan maat bezaten zij ook een verfijnde wijsheid.

Kort voor de bekering van Sint-Augustinus van Hippo tot het christendom, hoorde hij de stem van een kind hem erover vertellen (*Rom. 13, 13-14*):

Geen eetbui en dronkenschap, geen luxe en losbandigheid, geen rivaliteit en afgunst. Bekeer je tot de Heer Jezus Christus, en maak je geen zorgen meer over het vlees om lusten te bevredigen.

De wilde gaf zich over aan de aantrekkelijkheid die de beschaving met zich meebracht. Met de tijd en het leven van alledag verloor hij daarna zijn waarden, cultuur en krijgersmentaliteit, totdat deze verdween en oploste in het leven van de stad. Ibn Khaldun maakte deel uit van verschillende regeringen in de Maghreb. Hij sloot allianties met veel van de woestijnstammen en daardoor kende hij hun gedrag goed. Hij schreef daarover:

Hoofdstuk XVIII. Als een stam een gevoel van welzijn bereikt dat gelijk staat met een assabiyah (gevoel van bloedverwantschap), zal deze ten prooi vallen aan luxe en dan zal zijn geest van solidariteit verzwakken. De stam zal dan zwak worden en niet in staat meer zijn een verovering uit te voeren.

Hoofdstuk XIX. Een stam die in vernedering en dienstbaarheid heeft geleefd, is niet in staat een koninkrijk te stichten ... Omdat deze de assabiyah (het gevoel van bloedverwantschap) heeft verloren vanwege zijn onwaardige leven. Het betalen van belastingen of heffingen is een vernedering en een verlies van assabiyah; men moet

zichzelf geweld aandoen voordat men instemt met de betaling van een heffing.

Deze woeste stammen verhieven hun mannelijkheid tot de hoogste religieuze symboliek, terwijl de beschaving het vrouwelijke vertegenwoordigde met haar spirituele symbolen. Alle oude beschavingen zagen de Aarde als matrix van het leven en materialiseerden deze symboliek in verschillende vrouwelijke godheden.

In de *Actas del Congreso 'El Mediterráneo en la Antigüedad: Oriente y Occidente'* (Universidad Nacional Española a Distancia y Museo de Elda, wordt het volgende uitgelegd:

Op zijn minst sinds het Neolithicum was er in de hele Middellandse Zee een allesoverheersende vrouwelijke godheid bekend, die moedergodin werd genoemd, ook wel godin van de vruchtbaarheid, van leven en dood, van dag en nacht, van de natuur, zowel van de vegetatie als van de dieren. In de Punisch Fenicische cultuur noemde men deze godin Astarte-Tanit, in de Griekse cultuur noemde men haar voornamelijk Artemis, Kore en Demeter.

In Alta Andalucía, het zuidoosten en de oosten van het schiereiland, is het bestaan van de cultus van een godin met deze kenmerken bevestigd. Dat wil zeggen: er bestond een lokale inheemse godheid, diep geworteld in de natuur, vooral verbonden aan vegetatie en dieren, die dezelfde was als de godin uit Mesopotamië, het nabije oosten, de Egeïsche Zee en de hele Middellandse Zee. Het bestaan

van deze godin in die tijd is goed gedocumenteerd en deze godin was dezelfde als bovengenoemde Moedergodin.

Ook Mircea Eliade, in zijn werk *Historia de las creencias y de las ideas religiosas*, (Pag. 69 en 84) legt het volgende uit:

Zeker, de vrouwelijke en moederlijke heiligheid was niet onbekend tijdens het Paleolithicum, maar de ontdekking van de landbouw versterkte de kracht ervan aanzienlijk. De heiligheid van het seksuele leven, en in de eerste plaats de vrouwelijke seksualiteit, werd verward met het wonderbaarlijke raadsel van de schepping. De Parthenogenese (ongeslachtelijke voortplanting), de 'hieros gamos' (het huwelijk tussen een hemelgod en een aardgodin) en de rituele orgie drukten op verschillende niveaus het religieuze karakter van seksualiteit uit. Een complexe symboliek, antropokosmisch van structuur, associeerde de vrouw en seksualiteit met maanritmes, met de aarde (geassimileerd in de baarmoeder) en met wat we het 'mysterie' van de vegetatie noemen. De landbouw en veeteelt werd aangevuld met twee nieuwe activiteiten, die de geciviliseerde samenlevingen definitief transformeerden, en dit waren mijnbouw en metallurgie. De versmelting van mineralen moest worden ontdekt om een nieuwe fase in de menselijke geschiedenis in te luiden. In tegenstelling tot koper en brons werd de ijzermetallurgie snel geïndustrialiseerd. Dit feit had belangrijke gevolgen voor het religieuze leven. Naast de hemelse heiligheid, immanent in meteorieten, overheerste nu de heiligheid behorende tot de aarde, waaraan mijnen en mineralen deelnamen. Metalen 'broedden' in de

aarde. Grotten en mijnen werden geassimileerd met de matrix van Moeder Aarde.

In Tartessos vormde landbouw een activiteit die de hele bevolking uitoefende. Maar daarnaast waren mijnbouw en metallurgie belangrijk. Het is bekend dat de rijkdom aan metalen in het gebied een belangrijke reden was voor de vestiging van de eerste oostelijke kolonies. De metalen van Tartessos oefenden aantrekkingskracht uit op zeelieden uit verschillende geografische en culturele gebieden. Als een voorbeeld van de verfijning van de toenmalige Tartessische beschaving kunnen we de beroemde schatten van Villena en Carambolo, in Sevilla, belichten, bestaande uit 21 goudstukken, die oosterse invloeden laten zien gecombineerd met mediterrane elementen. Het is een van de meest representatieve verzamelingen sieraden uit het koninkrijk Tartessos.

Vóór de komst van het Romeinse Rijk, als eerste grote mediterrane rijk in de brede zin van het woord, leden de Tartessiërs al onder aanvallen van stammen jagers en krijgers, maar geen enkele daarvan had een omvang en betekenis als die van Rome.

De Romeinen stelden, toen zij het Iberisch schiereiland bereikten, vast dat Turdetani Andalusië,

nadat Tartessos verdwenen was, een zeer hoge ontwikkelingsgraad vertoonde. De economisch sterke positie van het toenmalige Andalusië werd erkend in het hele gebied van Mare Nostrum (de Middellandse Zee). Of misschien waren de Romeinen daarvoor al bekend met dit koninkrijk en zijn rijkdom. De Etrusken, een van de machtigste koninkrijken op het Italiaanse schiereiland, hadden een belangrijke maritieme vloot. Zij legden zich toe op handel, maar ook op piraterij en oorlogsvoering. Toen de Etrusken in dienst van Rome waren gesteld, waren zij in staat zichzelf op te dringen aan de volkeren, die in die tijd het strategische commerciële circuit van de Middellandse Zee domineerden, de volkeren van Carthago.

De confrontaties tussen Rome en Carthago stonden bekend als de *Punische oorlogen*. Deze oorlogen vonden plaats tussen de 3e en 2e eeuw voor Christus. Het bijvoeglijk naamwoord Punisch (van het Latijn, *punicus*), komt van het woord *poeni*. Zo noemden de Romeinen de Carthagers vanwege hun Fenicische oorsprong. Zij voerden oorlog met elkaar om de heerschappij over het gebied rond de Middellandse Zee.

Romeinse troepen zetten voor het eerst voet aan wal op Andalusisch gebied in de slag om Baecula in 208 voor Christus. Zij stonden onder bevel van Scipio de Afrikaan (held van de Tweede Punische Oorlog tegen de Carthagers, die onder bevel stonden van generaal Hannibal). De Romeinen kwamen zeer dicht bij de plaats waar belangrijke zilverbijlen lagen. Maar voor die tijd was het al eeuwen zo dat de Tartessiërs handel bedreven met de mediterrane volkeren, onder andere met de Etrusken. Er zijn er die verdedigen dat de Tartessiërs en de Etrusken dezelfde oorsprong hadden en verwant waren wat betreft hun cultuur. En dat vormt een verklaring waarom de Romeinse cultuur zich zo gemakkelijk kon vermengen met die in Baetica. Andalusië was voorbereid op een nieuwe tijd.

Hoofdstuk IV. Imperiums

Niemand is dwaas genoeg om oorlog te willen en geen vrede; want in vrede brengen kinderen hun ouders naar het graf, maar in oorlog zijn het de ouders die hun kinderen naar het graf brengen. (Herodotus)

Met het Romeinse rijk begon een van de meest complexe politieke processen sinds het verschijnen van de mensheid. Seneca definieerde het rijk door te zeggen dat 'Rome de wereld was'. Hij bedoelde daarmee dat Rome alles was. Deze manier om de grenzen van deze politiek-territoriale entiteit vast te stellen, was nogal ongedefinieerd. Na de val van het Romeinse Rijk moesten de diverse gemeenschappen precieze grenzen stellen, bepaald door de grenzen van de eigendommen van elke koning. Sinds de middeleeuwen waren deze grenzen die van de feodale heer, totdat in de moderne tijd, met de opkomst van absolute monarchieën, de contouren werden weergegeven door de grenzen van de staten.

Rome ontwikkelde zich van een eenvoudige federatie van steden tot een van de meest gedefinieerde rijken uit de oudheid, en beschikte over een politiek, juridisch en administratief model, dat ook gehanteerd zou worden in

latere politieke systemen. Hun staatsmodel had niets te maken met de natiestaat die we vandaag kennen, ondanks het feit dat men de nalatenschap van deze staatsvorm nog in ere houdt. Rome huisvestte binnen haar rijk talrijke nationale gemeenschappen van sedentaire volkeren, en ook nomadische of semi-nomadische stammen, zoals de zogenaamde Saracenen uit de woestijnen, of de barbaren uit de bosrijke gebieden van Noord-Europa.

Rome richtte een reeks politieke, juridische en administratieve instituten op, waarop de feodale koninkrijken later werden gebaseerd, toen het rijk verdween. Uiteindelijk leidden deze tot wat we nu natiestaten noemen. Maar voordat deze specifieke vormen van macht waren bereikt, bestonden er andere manieren om activa te beheren en de plichten en rechten van burgers te bepalen.

Ik heb eerder in dit boek geschreven over de wetten die wilde volkeren, over het algemeen nomaden, tegenkwamen wanneer zij bij beschaafde of zittende volkeren binnenvielen. En om te begrijpen hoe diverse vormen van een complexe macht zich konden vestigen

en ontwikkelen, is het noodzakelijk om te zien hoe de sociale organisatie is geëvolueerd.

In de woorden van Ibn Khaldun:

De wilden, die nomaden waren en geen vast territorium hadden, gingen op weg om elk land te veroveren, zelfs het verst afgelegen, met een bijna onbeperkt gevoel van vrijheid, alleen geconditioneerd door hun eigen moed en tribale solidariteit en gehoorzaamheid aan hun baas. Aan de andere kant bedachten de beschaafden voor zichzelf een concept van vrijheid dat beperkt bleef tot hun thuisland, hun territoriale bezittingen en hun huis.

De oude beschaafde volkeren, die niet langer beperkt waren tot zelfvoorziening, produceerden veel meer dan ze konden consumeren. Dankzij deze overschotten konden sommige burgers zich uitsluitend wijden aan nieuwe beroepen: ze werden metselaars, timmerlieden, smeden, pottenbakkers, enzovoort. Er ontstond uitwisseling tussen hen, aanvankelijk door ruilhandel, maar omdat ze andere producten nodig hadden, die hun stad niet had, zochten ze ernaar in naburige steden en ontstond er een nieuwe vorm van ruil, te weten handel in de breedste zin van dat woord. Deze taak werd uitgevoerd door zee- en rivierhandelaren, kooplieden en vervoerders.

Naarmate de handel zich meer en meer verspreidde over nabijgelegen rivieren en zeeën, moest men nieuwe transportsystemen bedenken, zoals door de wind voortbewogen schepen (zeilschepen) en ook systemen voor het meten van maten en gewichten, voor betalingen en de registratie daarvan. Men bedacht wisseleenheden en zo ontstond het geld. Volgens de *Encyclopaedia Encarta* waren de Feniciërs het beste en het meest geavanceerd in hun kennis van maritieme technieken.

De Feniciërs bouwden schepen die meer voeren op de kracht van de wind dan op die van roeiriemen. Het waren koopvaardij schepen, die aanzienlijke ladingen konden dragen. Ook bouwden zij grotere en effectievere oorlogsschepen dan die van hun tijdgenoten, de Egyptenaren en de Egeërs. De meest opvallende constructie van de Feniciërs was het ronde schip: een breed schip, dat zeilen gebruikte in plaats van roeispanen en veel meer laadruimte bood dan de smalle galeien. Fenicische ronde schepen voeren over de Middellandse Zee en andere zeeën naar de Britse eilanden (om tin te verhandelen). En waarschijnlijk voeren deze schepen ook naar het zuiden, langs de kust van Afrika.

Volgens sommige schrijvers zijn er oude teksten, zoals in de Bijbel, die deze schepen in verband brengen met Tartessos. Deze schepen worden in de Bijbel aangeduid als 'schepen van Tharsis'. Er zijn twee redenen om deze aanname te rechtvaardigen. Ten eerste omdat in die tijd

alleen de Tartessiërs de techniek beheersten van het samensmelten van koper en tin, waaruit brons voortkwam. Ten tweede waren zij de enigen die tin om die reden nodig hadden. Om in hun behoefte aan tin te voorzien voeren zij helemaal naar de *Castérides*-eilanden (Groot-Brittannië), waar dit metaal in overvloed aanwezig was.

In die tijd bezaten Griekenland en Fenicië een krachtig maritiem en verdedigingsstelsel. En dat resulteerde in een commerciële en militaire overwinning. Later nam Carthago deze macht over en nog later Rome. Elk van deze machten ontwikkelde een eigen politiek en administratief systeem, waarin maten en gewichten werden vertaald in ruileenheden. Zij fabriceerden hun eigen valuta om hun koopwaar te verhandelen. Het betalingsverkeer werd geregistreerd en daarop werden belastingstelsels toegepast. Er werden wetten in het leven geroepen om diverse maatschappelijke aspecten te reguleren.

Men werd hierbij geconfronteerd met het vraagstuk van macht, territoriale controle en het al dan niet uitoefenen van geweld. Het was één ding om een gebied binnen te vallen om oorlogsbuit te verkrijgen, maar het was iets

heel anders om een politiek en militair systeem op te zetten, teneinde een uitgestrekt gebied te domineren. Vooral aangezien het een groot gebied betrof met talloze steden. Hierdoor was het nodig om ver te reizen over land, rivieren te bevaren en uitgestrekte zeeën over te steken, zoals *Mare Nostrum* (de Middellandse Zee).

Van alle oude maritieme en commerciële machten was er niet één zo machtig als de macht van Rome. Rome initieerde een effectief systeem van politieke en militaire overheersing. Niemand twijfelt eraan dat wapens de sleutel zijn om macht te verkrijgen en territoriale veroveringen tot stand te brengen. Maar alleen de *taal* garandeert controle en het beheer van een dergelijke machtspositie. Met oorlog voeren worden gebieden veroverd. Maar als die gebieden eenmaal veroverd zijn, moet men territoriale en maritieme controle zien te bereiken. Daar waar producten worden geproduceerd en goederen circuleren, moet men zien te bereiken dat de voordelen ervan naar de staat, de families of dominante groepen gaan, die zich de overschotten toe-eigenen.

We zien dat er altijd een etnische groep, stam of krijgerrass was dat door zijn *vechtlust* veroveringen tot stand bracht en daardoor het ontstaan van een

grootmacht mogelijk maakte. Maar om vervolgens de controle te garanderen was *taal* de sleutel. Door middel van de taal werden wetten geschreven, contracten opgesteld en regels vastgelegd, die het bestuur van een rijk regelden. Dat is de *taal van de macht*. Betekent dit dat deze woeste volkeren, of krijgers, meer kennis hadden dan beschaafde volkeren? Hoe verkregen ze deze macht en controle?

Het antwoord is ingewikkeld. In de eerste plaats moeten we analyseren waar de bron van kennis lag en ten tweede hoe deze werd overgedragen. We hebben gezien dat de sedentaire bevolking voedsel verkreeg door middel van spierkracht, opgedane kennis over de natuur en aangeleerde technieken, zoals toegepast in hun verschillende werkmethoden en daarbij de wil om een doel te bereiken. Alfred Shon Rethel stelt in zijn boek *Trabajo intelectual y trabajo manual* (p. 85) het volgende:

Er bestaat geen menselijk werk zonder dat daarbij geest en hand samenwerken. Werk is geen instinctief dierlijk gedrag, maar een opzettelijke activiteit. Wat het werk ook inhoudt, de intentie moet de inspanning van het lichaam toeleiden naar het nagestreefde doel.

Beschaafde volkeren in vroegere tijd en vooral degenen die met handenarbeid de kost moesten verdienen ('in het zweet huns aanschijns'), konden lange tijd niet schrijven. Het hulpmiddel van de schrift was in die tijd in handen van bevoorrechte minderheden. Kennis werd bij de werkende bevolking in de eerste plaats verworven door mondelinge overdracht van ouders en vakmensen op leerlingen en daarnaast door ervaring en vindingrijkheid, door verworven handvaardigheid, enzovoort. De namen die aan elk gereedschap, aan de technische methoden en procedures, aan elk onderdeel en elke locatie werden gegeven, waren het product van een gespecialiseerde taal die zich uitbreidde naarmate de handel zich ontwikkelde. Het was op straat, op het plein en op de markt dat men een steeds complexere en gevarieerdere taal leerde. Deze taal leerde men door te praten en nieuws uit te wisselen. Aldus ontstond in het collectieve geheugen van de mensen een cultuur met zijn tradities, zijn folklore, zijn festiviteiten, overtuigingen, met een daarbij behorende complexe en rijke taal. Het schrijven, vooral dat in haar meest actuele vorm, namelijk het alfabetische schrijven, ontstond pas toen de beschaving al ver gevorderd was. Dit werd door de Grieken overgenomen rond 800 voor Christus. Klinkers werden

van medeklinkers gescheiden en uitgedrukt in grafische vormen, die de door hen gebruikte mondelinge taal definieerden.

Maar om een moedertaal te leren en met elkaar te communiceren hoefde men niet te leren schrijven. De taal was als een levend wezen dat niet opgesloten kon worden, zoals boerderijdieren. De taal was nog niet gevangen in de koude codes van de grammatica. En de taal veranderde met de tijd, zoals ook de wetenschap, de techniek, de werkmethoden en de manier van praten veranderden.

Kennis van de schrift is een bron van macht, die wordt bereikt als de mondelinge taal moet worden gecodeerd. Daarbij wordt een bepaalde spelling ingevoerd en een grammatica, een formele manier van weergeven, die alleen wordt verworven en gelegitimeerd door de uitoefening van macht en geweld. Over het algemeen negeerden de wilde stammen de kunst van het schrijven, toen ze gebieden veroverden en beschaafde gemeenschappen onderwierpen. Het waren de daar wonende schriftgeleerden, die hen de beheersing van het schrijven leerden. Degenen die konden schrijven gingen deel uitmaken van de vorstelijke aristocratie als

staatsfunctionarissen. Zij vormden bevoorrechte elites, die hun *intellectuele werk* vurig verdedigden, evenals de mandarijnen dat deden in China.

Alfred Sohn-Rethel (*Trabajo intelectual y trabajo manual*, pp. 90-91) schrijft:

Intellectuele arbeid ontstond niet, althans in haar oorsprong, als hulpmiddel bij de productie, maar werd ontwikkeld als een middel dat werd gebruikt door degenen die niet werkten om de producten van de arbeid van anderen in beslag te nemen. Deze intellectuele arbeid diende om leveringen van producten te berekenen en de boekhouding bij te houden van de toekenning van kredieten. Verder voor het registreren van terugbetalingen en de handel tussen de autoriteiten van de tempel en de ambtenaren van de farao en hun schuldenaren. Ook verzamelde men de toegeëigende producten, en hield men de aangeleverde hoeveelheid en de verkoop van de provisie bij.

Op deze manier reserveerde een minderheid aan machtshebbers, bijgestaan door notarissen, voor zichzelf de controle. Controle over de wetten, de registratie en kwantificering van wat werd opgeslagen en van alle commerciële transacties die werden uitgevoerd. Controle over de gehanteerde prijzen, over de regulering van het systeem van maten en gewichten, kortom alles waar men belang bij had. De Egyptische schriftgeleerden met

hun hiëroglifische geschriften, de Chinese mandarijnen en de geestelijken van de middeleeuwen domineerden de rest van de bevolking door middel hun alleenrecht op het schrijven, een kunst die de meerderheid van de bevolking niet machtig was. Het Latijn was de oorspronkelijke taal, die werd gesproken door de inwoners van een groep steden in de Italiaanse regio Lazio, die zich toeleegde op landbouw en veeteelt, voordat deze de voornaamste taal werd van een heel rijk.

Volgens geschiedkundige bevindingen kan het Romeinse schrift in twee grote groepen worden verdeeld. Het Romeinse epigrafische schrift, dat werd uitgevoerd op harde materie (steen) en het Romeinse paleografische schrift (op papier en perkament) dat werd gebruikt in de vorm van boeken en geschriften. De Romeinen, die hun spreektaal met die van de inwoners van Lazio gemeen hadden, gebruikten het alfabet van de Etrusken om in het Latijn te schrijven. Dit was het alfabet dat later ook gebruikt werd in alle westerse talen van Europa.

Theodor Mommsen schrijft in zijn *Historia de Roma* (p. 46) :

De landbouw is inderdaad, zowel voor de Grieks-Latijnse als voor andere volkeren, de oorsprong en de kern geweest van het openbare leven en het privéleven. De landbouw is de inspiratie gebleven van het nationale gevoel.

De oorsprong van Rome wordt symbolisch weergegeven door het mythologische verhaal van *Romulus en Remus*, tweelingzonen van de Romeinse god Mars en Rea Silvia en oorspronkelijk afkomstig uit Alba Longa. Zij werden grootgebracht door een wolvin in een grot op de heuvel Palatijn. Later werden zij gevonden door een paar herders. In dit verhaal zien we de wolvin als symbool. De wolf behoort tot de meest intelligente en roofzuchtige dieren en werd gezien als het symbool van de herders of stammen die gewend waren aan oorlog.

De Romeinen, zoals Theodor Mommsen uitlegt, waren aanvankelijk georganiseerd in families (gens) rond kleine bevolkingscentra. Ze vormden samen een politiek orgaan, genaamd *civitas pópulos*. Zij moesten een bepaalde geldelijke bijdrage leveren. Zij kwamen uit hetzelfde gebied, spraken dezelfde taal en hadden dezelfde gebruiken. Ze waren verplicht elkaar bij te staan (*assabiyah*), hadden dezelfde rechtspraak en wetten en zij waren bondgenoten als er verdedigd moest worden bij aanvallen.

Om deze *onderlinge solidariteit* te beschermen werd een leger gevormd, dat in de loop van de tijd werd gevreesd en gerespecteerd en zorgde voor tal van territoriale veroveringen. In de begintijd van de agrarische monarchie werd bij de rekrutering van soldaten rekening gehouden met de verdeling van het Romeinse volk in 30 curiae en 3 stammen. Elke curie bevatte 100 infanteriesoldaten (centurie) en 10 cavaleriesoldaten (decuria) bij. Het leger bestond dus uit 3000 infanteriesoldaten (pedites) en 300 cavaleriesoldaten (equites). De wapens moest de soldaat zelf meebrengen en werden niet verstrekt door de staat. Daarom onderscheidden de infanteriesoldaten zich op basis van hun fortuin. De rijksten onder hen waren het beste bewapend. Elk jaar werden ze ontslagen en vervolgens opnieuw gemobiliseerd, aangezien het leger niet constant in actie was. De oorlogen begonnen in de lente en eindigden gewoonlijk in de herfst. Als de oorlog voorbij was, keerden de soldaten terug naar hun dagelijkse bezigheden. Later werd het leger verschillende keren hervormd, als reactie op nieuwe politieke eisen. De eerste keer was dat onder leiding van Servius, op basis van het economische erfgoed van elke burger. Later opnieuw, toen Rome een republiek werd.

Het leger opereerde uitsluitend op het land. Er was geen maritieme vloot en de nodige ervaring in dit opzicht ontbrak.

Het Italiaanse schiereiland werd in die tijd bewoond door andere volkeren. De Etrusken woonden in het gebied langs de rechteroever van de Tiber. Zij bezaten een maritieme vloot, die zich toeleegde op commerciële activiteiten en soms ook op piraterij en plunderingen. De Etruskische beschaving bereikte in de 7e eeuw voor Christus een niveau van pracht en praal, dat verrassend was in de omgeving van de Middellandse Zee, hoewel dit niet gold voor alle Etruskische steden. De Etrusken zijn er nooit in geslaagd om een enkele, gecentraliseerde staat te vormen. Maar, zoals we in Lazio hebben gezien, genoten hun steden autonomie, geregeerd door koningen (Lucumones), in ieder geval tot de 5e eeuw voor Christus. Daarna werden in de meeste Etruskische steden de koningen vervangen door magistraten. In sommige kustplaatsen van Etrurië bevonden zich deskundige zeelieden, die piraterij beoefenden en hun krijgersgeest de vrije teugel lieten, waardoor ze erin slaagden de Grieken uit Etalia en Populonia te verdrijven. De Hellenen zeiden dat de

klemhaak, waarmee schepen benaderd werden, een Etruskische uitvinding was.

Als piraten en ervaren zeelieden waren zij in staat om enkele commerciële routes onder hun controle te krijgen. Zij richtten vestigingen op, zoals Antium (Porto d'Ánzio) en Surrentum (Sorrento). Ook onderwierpen ze de eilandjes Capri en andere moeilijk bereikbare kustgebieden in de Golf van Napels. En eveneens Salerno, van waaruit ze de hele Tyrreense Zee konden bewaken. Toen Rome erin slaagde de Etrusken over land te verslaan en te onderwerpen, hadden ze een krachtig wapen waarmee ze Carthago met zijn machtige vloot konden evenaren.

De centrale kern van het ontstaan van het Romeinse Rijk vormden echter de geallieerde steden. Deze steden, volgens Theodor Mommsen in zijn *Historia de Roma* (p. 65):

...waren aanvankelijk autonoom, elk bestuurd door een prins met de hulp van de senioren en een groep gewapende burgers. De overeenkomst in taal en ras had ook andere gevolgen. Namelijk een politieke en religieuze rechtvaardiging van zeer groot belang, het pact van eeuwige alliantie tussen alle Latijnse steden.

Het centrum van deze alliantie was de stad Alba, de belangrijkste van de dertig steden waaruit de alliantie bestond.

En hoe werd Rome gesticht? Theodor Mommsen, op pagina 73:

De legende legt de oorsprong van Rome op zijn eigen manier uit. Verteld wordt hoe Romulus de Romeinse nederzettingen op de rechteroever (de zeven dorpen, Septem pagi) en de belangrijke zoutvlakten aan de monding van de Tiber veroverde op de toenmalige bevolking.

Opnieuw vormde een rivier het strategische punt voor het ontstaan van een beschaving en een rijk. Op pagina 70 van het boek vraagt Mommsen zich het volgende af:

Waar komt dan de politieke superioriteit van Rome onder de andere Latijnse steden vandaan, zo in tegenstelling met de samenstelling van haar bodem? De grond in Rome is namelijk minder gezond en minder vruchtbaar dan die in de omgeving van de andere steden van Lazio. Er kon daar geen wijngaard ontstaan en er groeide geen vijgenboom. Waterbronnen waren er nauwelijks. De Tiber vormde voor Lazio een natuurlijke bron van handel. De monding van de Tiber, aan een kust zonder havens, bood de zeevaarder een unieke en noodzakelijke schuilplaats tijdens zijn expedities en deze vormde een goede verdediging tegen de volkeren die in het noorden waren gevestigd. Een aanlegpunt voor de scheepvaart op de rivier en vanuit

zee was nodig en een citadel om de Romeinen ervan te verzekeren dat hun grens aan zee beschermd was.

Het rivierverkeer was voor Lazio een essentiële behoefte voor het vervoer van landbouw- en veeteeltproducten naar beurzen en markten, waar ze te koop werden aangeboden. Ook om andere noodzakelijke producten te kunnen vervoeren, zoals metalen, die in schepen werden aangevoerd vanuit Griekenland, Fenicië, Carthago, Tartessos of Turdetania. Langs deze transportroute werden soms overvallen gepleegd door piraten en bandieten, waartegen de Romeinen het hoofd moesten bieden. Omdat Rome op even grote afstand van elke stad van Lazio lag, was het de ideale plek voor het bouwen van een haven. Met zijn markt, regering en zijn verdedigingssysteem werd Rome na verloop van tijd uiteindelijk het centrum van het economische, sociale, politieke en militaire leven.

Naarmate de behoeften toenamen, werden nieuwe territoriale veroveringen onvermijdelijk, te beginnen met de dichtstbijzijnde gemeenschappen. Aangezien de Romeinen behoefte hadden aan metalen, zoals erkend door Theodor Mommsen, (p. 217):

...voor landbouwinstrumenten en voor wapens, en aangezien deze metalen door maar weinig landen werden geproduceerd, werd koper of brons al snel een import- en ruilartikel.

Het lijkt geen twijfel dat het transport en de handel in deze producten in handen van andere volkeren waren, zoals de Etrusken, Grieken of Carthagers. Deze afhankelijkheid van die andere volkeren verzwakte hun macht en ambitie.

De enige oplossing was dat ze de handelsroute van deze goederen zelf zouden gaan controleren, en hiervoor gingen ze op oorlogspad, met inzet van hun wapens en legers. De soldaten uit Romeinse leger waren machtig in oorlogsvoering op het land vanwege hun afkomst als herder en boer, maar op zee waren het echte nieuwelingen. Schout-bij-nacht Víctor Larenas Quijada schrijft in een werk getiteld *La Marina Romana durante la República*:

Het valt te begrijpen dat de Romeinen, die geen gestructureerde en specifieke maritieme kennis hadden, gedwongen waren belang te hechten aan de scheepvaart, aangezien ze zich geografisch dichtbij volkeren zoals de Etrusken of de Grieken van Syracuse bevonden. De Etrusken hadden immers met gemak de Pheniciers verslagen tussen 540 en 535 voor Christus. En de Grieken veroverden Himera op de Puniciers in 480.

Misschien moest Rome met andere gemeenschappen onderhandelen om strategische allianties te vormen, en deze *socii* zouden hen de kans kunnen geven om een zekere dominantie te verwerven in de zeeoorlog. Rome ondertekende ook verdragen met Carthago, zoals geciteerd door de schout-bij-nacht die ik eerder citeerde, Victor Larena Quijada:

Volgens Polybius dateerte de vriendschap tussen Rome en Rhodos vanaf het derde verdrag dat in 306 met Carthago werd overeengekomen en dat de respectieve uitsluitingszones definieerde: Rome zou buiten Sicilië blijven en Carthago buiten Italië. Verder was er het verdrag dat in 302 werd overeengekomen tussen Rome en Taranto, waar Rome beloofde Kaap Lacinio niet naar het noorden over te steken. Rome verscheen op het toneel als een kleine ontluikende maritieme macht. Ten eerste door de vernieuwing van de Carthaagse alliantie in 348 en de rekrutering van de piraten van Anzio. Verder richtte Rome een kolonie op in Ostia aan de monding van de Tiber (Ostium Tiberis), waar een haven werd gebouwd in het jaar 335. Ook de militaire bezetting van het eiland Ponza en de kust van Campanië toonden aan dat het lot van Rome voortaan meer over zee dan over land zou worden bepaald. Vanaf 311 benoemde Rome elk jaar twee magistraten (duoviri navales), die de leiding hadden over de marine en die elk aan het hoofd zouden staan van tien oorlogsschepen om de Tyrrheense piraterij te bestrijden.

Toen Rome eenmaal de Etruskische zeestrijdkrachten onder zijn bevel had, volgden de Punische oorlogen

elkaar op, waarin Carthago en de beginnende macht van de Italicos hun strijdkrachten maten. In het begin van de strijd stonden de Carthagers tegenover een kleine Romeinse continentale macht, die een onbetwistbare hegemonie uitoefende tussen de Sirtes en Gibraltar. Zij vestigden zich op Sicilië en Sardinië, van waaruit over het water producten uit verschillende steden, zoals Turdetania, vervoerd werden. Tussen de derde eeuw en het midden van de tweede eeuw waren er drie Punische oorlogen. Toen Carthago eenmaal verslagen was, werd Turdetania een gewilde bestemming voor Rome, aangezien Turderania beschikte over mijnbouw. Er werden mineralen gewonnen en er was een metallurgische industrie, die voldoende was om aan de behoeften van Rome te voldoen.

Maar de Romeinen begrepen dat militaire veroveringen op zichzelf niet garandeerden dat zij bevolkingsgroepen met een lange geschiedenis van beschaving konden blijven overheersen. Om hun veroveringen duurzaam te maken, moesten ze toegang zien te krijgen tot de kennis, die de bevolking had opgedaan in de ambachten, in de handel en bij elke andere economische activiteit. Hiervoor lieten ze bestaande

manuscripten, met de kennis die erin werd beschreven, vanuit het Grieks en andere talen vertalen in het Latijn (zoals de Arabieren dat later ook zouden gaan doen in hun taal).

Hoewel de Romeinen verantwoordelijk waren voor het verbranden van de bibliotheek van Alexandrië, waren ze ook wel zo praktisch dat zij een groot deel van de beroemdste bibliotheken uit de oudheid terug wisten te vinden, zoals die van Alexandrië en Pergamum.

Rome vertaalde werken van Carthaagse wijzen in het Latijn, zoals de landbouwverhandeling van Magon en een werk over de reizen van Hanno en Himilcon, waarin de contacten werden beschreven, die Carthago had met de gemeenschappen van het westelijke Middellandse Zeegebied tot aan de Atlantische Oceaan, langs de eilanden Madeira, de Canarische Eilanden en de westkust van Afrika. De Romeinse schrijver en reiziger Plinius de Oudere verzamelde in zijn werk *Naturalis Historia* het weinige dat bekend is over de bibliotheek van Pergamum. Daarin werden de manuscripten van Aristoteles bewaard als een grote schat gedurende honderd jaar, zonder uitgaven en zonder dat deze gepubliceerd werden. Pas toen deze manuscripten in

Rome aankwamen, werden deze op aandringen van de politicus en schrijver Cicero uitgegeven. Ze werden verspreid onder bibliotheekwetenschappers en iedereen die ze verder wilde lezen.

Zoals Theodor Mommsen zei in zijn *Historia de Roma*:

Via geometrie verwerft de mens kennis van de wereld die hem omringt; het schrijven bestendigt deze verworven kennis, die anders net als als de mens zelf vergankelijk is; beide vaardigheden geven de mens wat de natuur hem ontzegt: macht en duurzaamheid.

Het lijkt geen twijfel dat de Romeinse legioenen bepalend waren voor de territoriale verovering van de Romeinen, evenals de Etruskische vloot bepalend was voor de maritieme overheersing van de Romeinen met zijn commerciële routes, maar toen deze militaire overheersing eenmaal was opgelegd, waren andere vaardigheden nodig om te reageren op de sociale, economische en politieke problemen van het moment. De diversiteit aan rassen, talen en culturen onder Romeinse heerschappij vereiste een ideologie, die voldoende open stond om de religieuze en culturele gevoelens van de verschillende volkeren te in zich op te nemen. Aan de andere kant was een gemeenschappelijke taal nodig om communicatie,

commerciële uitwisseling, overdracht van kennis, administratie, rechtspraak enzovoort te vergemakkelijken. En dit was de taal die werd gesproken door de bestuurders van het rijk, de inwoners van Lazio. Het Latijn als taal was hun beste wapen om de staat en de religie onder controle te houden.

D. Francisco Diez Velasco, professor aan de Faculteit Geografie in de Geschiedenis van de Universiteit van La Laguna, legt het ons op de volgende manier uit:

Twee invloeden waren prominent aanwezig vanaf het midden van de 8e eeuw voor Christus, de Etruskische en de Griekse. Deze twee invloeden waren terug te vinden in de religieuze vorm die de Romeinen verspreidden onder de provinciale gebieden. De Capitolijnse triade (gevormd door Jupiter, Juno en Minerva), die de Romeinse staat zelf zou symboliseren, verving een eerdere theologische fase door Etruskische invloeden; het iconische karakter van de belangrijkste Romeinse goden (die bijvoorbeeld een diepgaande invloed zouden gaan hebben op de Keltische provinciale gebieden) leek ook voort te komen uit hun contact met Etrurië, hoewel men uiteindelijk gebruik maakte van Helleense manieren van artistieke expressie.

Aan de andere kant gebruikten de Romeinen tijdens hun oorlogszuchtige opmars, waarbij hun veroverde gebied steeds uitgestrekter werd, rituelen waarbij ze buitenlandse godheden toevoegden aan hun eigen goden. Een van de gebruikte rituelen was de evocatio, die bestond uit het overnemen van de goden van de

vijand door te beloven deze goden in Rome te aanbidden (zie Macr. Sat. III, 9,6). Dit soort ceremonies voorafgaand aan de oorlogszuchtige confrontaties had een Romeinse naamsverandering tot gevolg van bijvoorbeeld Semitische goden: Melkart (beschermende god van Tyrus in Fenicië of van Gades) werd Hercules genoemd of Baal-Hamon (beschermende god van Carthago) werd Saturnus genoemd.

De Romeinse religie vertoonde formeel gezien een tolerant karakter. Dat strookte niet met de intolerantie die Rome toonde in haar politiek van strijden om de heerschappij. Het tolerante karakter wat betreft religie kwam tot uiting in een enorme diversiteit in religieuze praktijk. Afhankelijk van de geografische oorsprong, bijvoorbeeld Romeinen van Rome of Romeinen uit de provincies en provincialen van de westelijke of van de oostelijke zone. Verder afhankelijk van de sociologische oorsprong. Bijvoorbeeld senatoren en ridders of mensen zonder afkomst of rijkdom. En ook chronologisch gezien kunnen we een mozaïek van zeer gevarieerde overtuigingen onderscheiden.

De snelle en diepgaande romanisering van Baetica laat zien dat er tussen beide volkeren meer is geweest dan het onderling meten van brute kracht. De integratie van de Andalusische aristocratie (Turdetania) in de Romeinse aristocratie garandeerde dat Baetica een belangrijk gewicht kreeg in Romeinse instellingen, zoals de Senaat. Verschillende keizers en filosofen uit die tijd waren van Andalusische afkomst.

Hoofdstuk V. De smeltkroes van de beschaving

*Beschaving is de overwinning van overreding op geweld.
(Plato)*

Er is een uitdrukking, die zegt dat 'alle wegen naar Rome leiden'. Dat geldt zeker voor de tijd van het Romeinse Rijk. De Romeinen gaven opdracht om wegen, snelwegen en zeeroutes naar Rome aan te leggen. De bedoeling daarvan was om de keizerlijke stad alles te kunnen verschaffen wat nodig was om deze grote stad te voeden. Het was de hoofdstad en de hofstad van de keizers, die zich verheven voelden in hun culturele verfijning. Maar ook vertegenwoordigde deze stad het meest perverse aan weelde en luxe. Verlangen naar bezit van materiële goederen, een grenzeloos verlangen naar luxe en de ijdelheid, waarmee alle macht zich omringt, zorgden ervoor dat vanuit alle hoeken van het rijk van alles werd vervoerd voor consumptie en verbruik en voor de pracht en praal van de aristocratie, hun familie, bedienden en slaven.

De veroverde gebieden, die indertijd de bakermat van de beschaving vormden, stonden met elkaar in contact via wegen en havens, die in opdracht van de keizers van Rome werden gebouwd. Die toegangswegen over land

en zee brachten het Italiaanse schiereiland in verbinding met Griekenland, het oude Mesopotamië, het oude Egypte, de hele noordelijke strook van Afrika tot aan het het Atlasgebergte en de oceaan die de naam van dit gebergte draagt, de Atlantische Oceaan. Deze Atlantische Oceaan stond via de Straat (later van Gibraltar) in verbinding met het verdwenen koninkrijk Tartessos en strekte zich uit tot Duitsland. Van daaruit kon men over land reizen door Europa om via de Alpen terug te keren naar Rome. En dit enorme gebied bevond zich in zijn geheel onder de heerschappij van de *Eeuwige Stad*.

Rome vertegenwoordigde bovenal een roofzuchtig systeem dat zich meester maakte van materiële goederen en producten, die waren vervaardigd door geoefende en kundige ambachtelijke handen. Rome nam de lekkerste vruchten in beslag, bewerkt door geharde boerenhanden en maakte gebruik van materiaal, dat was vervaardigd door dwangarbeid in de mijnbouw en in de metallurgische industrie. Maar de Romeinen waren ook degenen die zorgden dat de cultuur van eerdere beschavingen zich in alle richtingen verspreidde. Dit zien we terug in teksten over en

handleidingen van landmeetkunde, in architectuur, in talen, in wiskunde en alles wat verder maar geleerd en gekend kon worden. Teneinde de verspreiding van deze kennis mogelijk te maken, werden deze werken geschreven en vertaald in de taal die in het algemeen gesproken werd. Ze werden geschreven in de voornaamste taal van het rijk: het Latijn, oorspronkelijk gesproken in Lazio (vandaar haar naam). Deze taal werd niet opgelegd met geweld van wapenen, maar het gebruik deze taal werd bepaald door de realiteit van dat moment. Rome heeft nooit de wapens opgepakt of wetten gebruikt om de eigen taal aan de volkeren op te leggen, noch verbood het de talen te spreken die al in het gebied onder zijn heerschappij bestonden. De noodzaak om Latijn als voornaamste taal aan te nemen werd opgelegd door een praktische noodzaak. Een noodzaak die er was voor de mensen die zaken deden met elkaar vanaf het ene uiteinde van de Middellandse Zee tot aan het andere. Verder voor degenen die deel uitmaakten van het leger, het diplomatieke korps, de priesters of wie ook maar toegang wilde verkrijgen tot kennis.

Om onderling handelen via land, de zeeën en de rivieren mogelijk te maken, was het nodig nieuwe technieken te ontwikkelen. Daarnaast was ter verbetering van land- en zeetransport een verandering nodig in de wijze van communiceren. Het feit dat er verschillende gesproken talen waren, maakte de handel moeilijk, vooral bij het registreren ervan op een tastbaar voorwerp (klei, leer, papyrus, enzovoort). De gekochte of verkochte goederen, hun gewicht, prijs, datum van betaling en levering moesten geregistreerd worden. Soms duurden de onderhandelingen lang en kwam men moeizaam tot het sluiten van contracten, voordat alle twijfels waren weggenomen. Vooral wanneer het contract van de ene taal in de andere moest worden vertaald. De taal was niet het enige obstakel bij het zakendoen. De verwezenlijking van een universeel ruilsysteem had een algemeen erkende autoriteit nodig, vooral om verschillen (in waarde, gewicht of maat, boekhoudkundige eenheden, enzovoort) tussen goederen op te lossen. Dit omdat, zoals al eerder werd uitgelegd, een handelaar soms iets verkoopt en daarvoor niet direct iets terug wil. Hij wil dan de waarde van zijn product omschreven hebben in een 'tegoed' voor later, om later een ander product te kunnen kopen dat dezelfde waarde heeft als

zijn verkochte product. Wat was de juiste manier om deze operaties uit te voeren? Bijvoorbeeld iemand ruilt tarwe voor stof of leer. Men moest instemmen met een vorm van uitwisseling die geldig was en bleef tussen de plaats van herkomst en de plaats van bestemming. Soms hadden munten die op de ene plaats werden geslagen op een andere plek geen erkende waarde. Een manier om dat te verhelpen was dat een autoriteit, die door alle partijen werd geaccepteerd, ruilwaarde gaf aan een specifieke valuta. Daarmee kon iemand, zodra koopwaar was verkocht, laten we zeggen in Almeria, met dat geld naar Oran (Algerije) gaan en daar leer kopen, dat in Rome weer verkocht kon worden. Rome vergemakkelijkte de oplossing van deze problemen door ervoor te zorgen dat alle handel en de registratie van die handel in het Latijn werd omschreven, opdat iedereen elkaar zou begrijpen. Verder door een munt te laten slaan, die overal geldig was in het rijk. De munten werden gegraveerd met de beeltenis van de keizer die op dat moment regeerde, als een getuigenis van de waarde ervan. De afbeelding erop vertegenwoordigde de autoriteit, die de munt als wettig betaalmiddel had goedgekeurd.

Daarnaast was bij elke commerciële transactie een systeem van maten en gewichten belangrijk. Neem als voorbeeld de verkoop van graan. De te verkopen hoeveelheid moest gewogen worden om op die manier de totale waarde van de koopwaar te kennen. Er moest een eenheidsprijs zijn om het totale bedrag van de transactie te kunnen bepalen. Om conflicten die konden ontstaan vanwege geschillen tussen de partijen te vermijden, wendde men zich tot instellingen die waren opgericht door het rijk. De regels omtrent het handelen waren vastgelegd in het Romeinse Recht, een regelgeving die in het leven was geroepen en vastgelegd op het gebied van zowel economische en commerciële activiteiten als sociale en politieke.

Aldus werd het Latijn opgelegd als de taal van de macht en werden de Romeinse cijfers gebruikt als boekhoudkundig instrument. Deze ontwikkeling vond plaats gedurende de heerschappij van Rome op elk gebied: literair, technisch, wetenschappelijk, filosofisch, enzovoort. Dit alles wordt *romanisering* genoemd.

Natuurlijk waren de mensen in die tijd niet alleen maar bezig met handel en politiek, maar waren er ook andere zaken, waarover werd nagedacht en gesproken, zoals

religie, kunst, muziek, beeldhouwkunst, enzovoort. Elke stad onder de Romeinse hegemonie had zijn eigen spreektaal, die weinig of niets met het Latijn te maken had. Elke stad had ook zijn eigen religieuze rituelen en goden, die soms veranderden door invloeden van buitenaf. Want cultuur en spiritualiteit spelen zich niet af in verzegelde en gesloten ruimtes. Rome dwong mensen niet tot een bepaalde religie. Er was nog geen gestructureerde religie, die voor iedereen hetzelfde was. Dat was een begrip dat pas aan het einde van het rijk vorm kreeg, zoals ik later zal beschrijven. Religie in de diverse gebieden van het rijk had toen nog een persoonlijk en divers karakter, dat uitgedrukt werd door verschillende godheden en iconografieën. De geloofsbeleving werd gekenmerkt door een diversiteit in culturen, zoals de Egyptische, de Mesopotamische, de Griekse of de Turdetaanse cultuur.

In principe kende Rome het recht op burgerschap alleen toe aan mensen van de eigen sociale of etnische afkomst, maar met het *Edict van Caracalla*, of de Antoniaanse grondwet, uitgevaardigd door keizer Marcus Aurelius Antonius in het jaar 212, kreeg iedereen het recht op burgerschap. Elke inwoner van het rijk,

ongeacht ras, religie of taal, of geboorteplaats, werd als een Romeins staatsburger beschouwd.

In de steden, die gebouwd zijn sinds de oudheid door de Tartessiërs en Turdetanen, bevonden zich overblijfselen van Feniciërs, Grieken, Carthagers, enzovoort. Deze volkeren kwamen aanvankelijk om handel te drijven. Zij sloten er echter ook huwelijken, vestigden zich en kregen nakomelingen, voor wie het een vaste verblijfplaats werd. Met Rome kwamen nieuwe inwoners Turdetanië binnen, sommigen kwamen van het Italiaanse schiereiland, anderen uit andere delen van het rijk, zoals de Hebreërs en de Syriërs. Velen kwamen vanwege de handel, anderen als onderdeel van de Romeinse legers of als functionaris.

Deze gevarieerde smeltkroes van gebruiken, religies, culturen en talen, zou een nieuwe bron van kennis worden, omdat men meer leert van verschillen dan van uniformiteit. Om met elkaar in vrede te kunnen samenleven was wederzijds begrip nodig. Men moest rekening houden met de filosofische en religieuze ideeën van andere mensen en men moest deze respecteren en waarderen. Een open en tolerante houding was vereist, zonder welke een vreedzaam samenleven en een

onderlinge uitwisseling van ideeën onmogelijk zouden zijn. Deze tolerante houding is een kenmerk van beschaafde volkeren. Zij laten daarmee zien dat ze weten hoe ze moeten samenleven en hoe ze geschillen en belangentegenstellingen moeten oplossen.

Van al deze volkeren van verschillende oorsprong die Turdetanië binnenkwamen, zouden er twee doorslaggevend zijn in de latere geschiedenis ervan, nadat het Romeinse Rijk verdwenen was, de Hebreërs en de Syriërs.

Wat betreft de geschiedschrijving over de komst van de Hebreërs in Baetica (Turdetanië) bestaan er verschillende versies, die het midden houden tussen mythologie en geschiedenis. Volgens de oudste tradities zouden de eerste Hebreërs het schiereiland hebben bereikt met de schepen van Salomo die, samen met de Feniciërs van Hiram, handel dreef. Of op dezelfde schepen van Tarsis als waarop de profeet Jona aan boord gegaan zou zijn en die hem naar het koninkrijk van Tartessos hadden gebracht. Een andere versie stelt dat hun komst plaatsvond na de verwoesting van Jeruzalem door Nebukadnezar in 587 voor Christus en dat zij kwamen als vluchtelingen. En dat zij in Turdetanië

andere landgenoten ontmoetten, die tijdens de Fenicische handel waren gekomen. Maar het was de oorlog tegen Rome en de verdwijning van de Tempel van Jeruzalem die de aanzet was tot de grote Hebreeuwse diaspora rond de Middellandse Zee. Aldus bereikten zij het Iberisch schiereiland in de eerste eeuw, in 135 voor Christus. De Romeinen sloegen de laatste Joodse opstand, de Bar-Kochba-opstand, neer. Maar het was in het jaar 66 na Christus, toen generaal Titus proconsul was, dat deze een veldtocht tegen de Joden in Judea ondernam, die hen dwong te emigreren uit hun plaatsen van oorsprong. Ten slotte wijst de brief die de heilige Paulus aan de Romeinen schreef over zijn bezoek aan Hispania, op het bestaan van joodse gemeenschappen op het schiereiland.

Naast de Hebreeërs (afstammelingen van Isaac, de zoon van Abraham) van kwam ook een ander volk uit het oosten, Syriërs genaamd, Turdetanië binnen. Zij waren vanwege hun semitische afkomst verwant aan de Hebreeërs (joden). Zij waren afstammelingen van Ismaël (de andere zoon van Abraham), van wie de Arabische stammen afstamden. Dit geeft aan dat de Arabische aanwezigheid in Baetica veel verder teruggaat dan het

jaar 711. Immers toen de Romeinen Syrië, of Arabië Petrea, veroverden in de jaar 64 voor Christus, noemden zij de inwoners Van deze provincie *Syriërs*.

Tussen de eerste eeuw voor Christus en eerste eeuw na Christus ontwikkelden de Arabische stammen en bevolkingsgroepen, beter bekend als Nabateeërs, zich van een groep stammen tot een georganiseerde staat. Deze strekte zich op zijn hoogtepunt uit van het zuidoosten van Syrië tot het noordwesten van Arabië en de Sinaï, met als hoofdstad het beroemde Petra, in het huidige Jordanië. In deze periode was de militaire rol, die de Romeinen aan hun Syrische bondgenoten toebedeelden, die van hulpmacht voor de legioenen. Zij moesten de handelsroutes bewaken. Als Arabische bondgenoten wisten zij door het onderwerpen van hun stammen de invloed en het gezag van Rome binnen Arabië uit te breiden. Een andere geromaniseerde Arabische stam, de Gasaniden, kwam oorspronkelijk uit het zuiden van Arabië. Tijdens de derde en vierde eeuw na Christus zijn zij naar het noorden geëmigreerd en vestigden zij zich in de regio rond Damascus. Al snel bekeerden zij zich tot het Christendom. Zij ondertekenden in het jaar 502 een verdrag (later

bekrachtigd door Justin en Justiniano) waarin de verdediging van de keizerlijke grens van de Eufraat tot de Golf van Aqaba werd vastgelegd.

Deze Arabieren, of Syriërs, zijn met militaire missies naar het Iberisch schiereiland gekomen, maar ook als kooplieden, als ambtenaren of als eenvoudige avonturiers. De aanwezigheid van de Syriërs in Baetica is te zien in de Historia 16-collectie, met name in nummer 6, getiteld *La Hispania visigoda*, geschreven door *Gisela Ripoll* en *Isabel Velázquez*. Volgens dit artikel vestigden de Syriërs zich voornamelijk rond havensteden (aan zee en aan rivieren), zoals die van Corduba (Córdoba), Hispalis (Sevilla), Gades (Cádiz), Malaca (of Vélez-Málaga) en steden in de buurt van rivieren of landcommunicatieknooppunten, zoals Astigi (Écija), waarlangs handel vanuit het Oosten en Afrika circuleerde.

Via deze nieuwe bezoekers bereikte het christendom Baetica al vroeg, via de landen rond de Middellandse Zee en langs de Noord-Afrikaanse Atlantische kust. Vandaar stak men de Straat van Gibraltar over en zo werden de havens van de Andalusische kust en de Guadalquivir rivier bereikt. In Sevilla zou zich in die tijd

een van de belangrijkste christelijke centra van Europa ontwikkelen, met Leander en Isidorus van Sevilla als de meest representatieve figuren.

De ondergang van het Romeinse rijk veroorzaakte een ontwrichting van alle samenlevingen rond de Middellandse Zee en de samenlevingen die onder Romeinse heerschappij hadden gestaan. Opnieuw zouden wilde volkeren één van de hoofdoorzaken zijn van de ineenstorting van een rijk, maar het was niet de enige oorzaak. Vanuit het noorden drongen de Hunnen en de Goten de landen van het rijk binnen en zij verwoestten de oogsten en eigendommen van de plattelandsbewoners en de stedelingen. Vanuit het zuiden en oosten, bedreigden nieuwe wilde nomadische stammen van het Arabische ras, die onbekend waren met de beschaving, bekend als *Saracenen*, de grenzen van het rijk.

Rome was niet in staat om deze barbaarse invallen te stoppen, en kon ze alleen het hoofd bieden door vrede te sluiten door middel van allianties onder een statuut van federalen (*foederatis*). De invallers kregen het recht om zich te vestigen op stukken land van het rijk. Zij moesten echter respect tonen voor de eigendommen

van de Romeinse burgers. In ruil daarvoor bood Rome hen betaling in natura aan en contant geld om hun gezinnen te voeden. Maar de opeenvolgende economische, sociale en klimatologische crises verhinderden soms dat de betaling werd voldaan. Vervolgens drongen de Germanen, vergezeld door andere wanhopige, opportunistische en ambitieuze volkeren, met geweld binnen, waardoor de economische, sociale en politieke problemen van het Romeinse rijk werden verergerd.

Daar kwam nog een nieuw probleem bij: een nieuwe religie die van binnenuit de ideeën en gedachten van de Romeinen ondermijnde: het *christendom*.

Aanvankelijk werd de nieuwe religie door een kleine minderheid gepredikt, en de volgelingen ervan stonden bekend als de *Nazareners*, verwijzend naar Jezus van Nazareth. De morele en spirituele kracht van deze leer was niet te stoppen, en na verloop van tijd kreeg de boodschap van Jezus van Nazareth weerklink bij bepaalde mensen van de Romeinse aristocratie, die met hun leer de ideologische grondslagen van het rijk in twijfel trokken. Zij zetten zich af tegen het polytheïstische heidendom en de afgoderij van Rome en trokken ook het

hoogste gezag van de keizer in twijfel. Dat waren juist de twee belangrijkste pijlers van het rijk. Dit werd een reden voor de machtshebbers om hen te vervolgen. Zij werden geofferd ter vermaak in het circus en in het amfitheater.

De christenen waren georganiseerd in kleine lokale gemeenschappen, met hun bisschop als vertegenwoordiger en gekozen door de gemeenschap. Zij organiseerden een systeem van inzameling en sociale hulp, van solidariteit en wederzijdse steun. Het onverzadigbare Romeinse systeem van belastinginning, dat de middelen van de landelijke en ambachtelijke bevolking verzwakte, verminderde. Daardoor putte de bron van inkomsten, waarmee ze hun legers konden financieren, uit. Terwijl de nazarener volgelingen met hun organisatie en autonome lokale structuur de Romeinse orde ondermijnden. De goederen en belastingen die in elk bisdom worden geïnd waren nu in handen van de christelijke gemeenschap. Het woord kerk is afkomstig van het Griekse *ekklesia*, wat vergadering betekent. Het heeft in zijn oorsprong een heel andere betekenis dan het huidige concept. De kerk van tegenwoordig is een structuur van religieuze macht, die niet lijkt meer op de oorspronkelijke. Opvallend is dat

dit organisatiemodel, bisdom (diokesis) genaamd, ook een woord van Griekse oorsprong is (*diokesis*, 'administratie'), en dat het voor de vroegchristelijke kerk het gebied was waarover een bisschop kerkelijke rechtsmacht uitoefende.

Rome had dus geen garanties meer voor het aanvullen van zijn schatkist, noch kon het de rekrutering van zijn leger garanderen, vanwege een gebrek aan middelen. Als Rome het met geweld probeerde, toonden de christenen zich terughoudend om bevelen op te volgen en zich aan slavernij te onderwerpen. Ze stopten met werken op het land of in de handel, waardoor het probleem nog erger werd. Hierdoor volgden vervolgingen en slachtpartijen op steeds grotere schaal. Daarvoor bestond slechts één oplossing.

Er gingen stemmen op om van het christendom de staatsgodsdienst te maken, maar daarbij was het nodig dat de christenen de principes van hun leer en hun regelgeving veranderden. Het was de bedoeling dat de bisschoppen en hun bisdommen zich schikten naar de belastinginname van de keizer. Sommige bisschoppen bogen voor deze eisen, maar anderen verzetten zich ertegen, waardoor er een diepgaande crisis in de

christelijke gemeenschap ontstond en het eerste grote schisma van het christendom ontstond. Theologische, filosofische en politieke verschillen begonnen de bisdommen te verdelen: bisschop Arius werd de stichter van de ariaanse kerk; Bisschop Donatus, stichter van de donatistische kerk. Andere bisschoppen, die volgelingen werden van de officiële kerk en die *trinitariërs* werden genoemd werden eeuwen later bekend als katholieken.

Om deze problemen definitief op te lossen kwam de keizer tussenbeide in kerkelijke aangelegenheden en probeerde hij eenheid onder de christenen te bewerkstelligen. Daartoe riep hij in 325 een concilie bijeen in de stad Nicea. Onder leiding van een bisschop uit Cordoba, genaamd Osio, zegevierde de trinitaire doctrine, beter bekend als de Nicea-doctrine. Vanaf dat moment werden de wapens opgenomen ter verdediging van de trinitarische dogma's en ontstond er een oorlog tussen christenen. Dissidente christelijke gemeenschappen werden aangevallen en werden als *kettters* beschouwd.

De organisatie van de bisdommen werd in sommige gevallen ten dienste gesteld van de macht, maar in andere gevallen bleven ze aan de zijlijn staan. Vanaf dat

moment deden de bisschoppen die de nieuwe niceaanse leer verkondigden dienst als verzamelaars van belastingen, schenkingen en aalmoezen. Hierdoor kregen ze een beslissende politieke macht, zonder daadwerkelijk een politiek ambt te bekleden. De rebellen of ketters besloten hun invloed in dienst te stellen van andere volkeren en stammen om hen bescherming te bieden tegen vervolging door de keizers.

Sommige keizers, zoals Theodosius I de Grote, vervolgden op heftige wijze de *ketterse* gemeenschappen. Aldus misbruikte de keizer de verdeeldheid onder de volgelingen van Jezus van Nazareth om zijn rijk te redden, terwijl de diverse gemeenschappen zich onverzettelijk en radicaal gedroegen. Om de een of andere reden vervolgde de keizer de volgelingen van bisschop Arius en hij verloochende nu de praktijk van het heidendom, soms met geweld. Twee voorbeelden laten dit zien: in het jaar 390 gaf hij bevel tot het vermoorden van 7000 opstandige burgers in Thessaloniki (Griekenland). En bisschop Ambrosius van Milaan (die de bekering van Sint Augustinus beïnvloedde) werd geëxcommuniceerd op bevel van keizer Theodosius I de Grote.

Naarmate de diverse afwijkende vormen van het christendom of ketterse religieuze doctrines zich uitbreidden, werden de aanhangers daarvan steeds meer gedwongen hun toevlucht en bescherming te zoeken bij vijandige stammen van Rome, zoals de Goten (arianen) of bepaalde Berberstammen (donatisten). Op die manier werd een ander element toegevoegd aan de verdeeldheid in de verschillende gebieden van het oude rijk. Het christendom, in zijn verschillende vormen en met zijn verschillende doctrines, verspreidde zich in de landen rond de Middellandse Zee en bereikte aldus bijna alle stammen en steden na de crisis, die op het Concilie van Nicea uitbrak. De doctrinaire of theologische verschillen onderling zouden de solidariteit onder elke stam, etniciteit of gemeenschap versterken. De Germaanse barbaren bekeerden zich tot de ariaanse doctrines van bisschop Ulfilas, die de bijbel vertaalde in de taal van de Goten. Sommige Berberstammen in Noord-Afrika gingen de doctrines van bisschop Donato volgen. De bevolking rond de Nijl volgde de doctrine van de *monofysieten* (tot op heden koptisch genoemd), waaraan de naam Egypte is ontleend. De Arabieren, of Syriërs, zouden ook de *monofysitische* christelijke doctrine volgen. En bij dit alles was er nog de religie die

de joden volgden. Er was dus sprake van een gecompliceerde sociale, etnische, politieke en religieuze variëteit.

Ook in Baetica, als een integraal onderdeel van het Romeinse rijk, bestond deze sociale diversiteit en Baetica werd getroffen door dezelfde sociale en religieuze crises. Gewend aan heidense tolerantie, handhaafde de bevolking van Baetica aanvankelijk de eigen religieuze en culturele gewoonten zoals zij gewend waren, maar dit redde hen niet van conflicten. Deze situatie werd verergerd door barbaarse invasies, zoals die van de Goten, volgelingen van een andere religieuze doctrine (het arianisme). Zij vielen binnen als geoefende krijgers, geronseld door Rome.

Een van de verschillende stammen waaruit de Germaanse hordes bestonden, die van de Vandalen, drong door tot Baetica. Het verzet van de bevolking tegen deze inval werd zwaar bestraft. De Vandalen vernielden alles wat ze op hun pad tegenkwamen. Zo vergold de krijger het gebrek aan medewerking van de degenen bij wie ze waren binnen gevallen. Aangezien de bewoners van Baetica niet bereid waren zich te onderwerpen, besloten de Vandalen aan boord te gaan

van de schepen die de mensen van Cadiz hadden, en voeren ze naar de kust van Noord-Afrika. Ze veroverden een groot deel van de gebieden daar en gingen daarop een onverzettelijke macht uitoefenen. Zij kregen op die manier controle over de routes van de handel overzee. De hoofdstad van de Vandalen werd het oude Carthago (Tunesië). Zij sloten een verbond met de donatistische christelijke gemeenschappen die, net als zij, tot vijanden van de katholieke kerk werden verklaard.

Na de Vandalen kwamen de Visigoten, een andere barbaarse troepenmacht. Zij hadden de bedoeling de macht die de Romeinen eerder hadden gehad over te nemen, in een poging om een eigen koninkrijk in Hispania te creëren. Opnieuw trachtten wilde nomaden, krijgers bij uitstek, de beschaafde bevolking, die toegewijd was aan landbouw, veeteelt, productie en ambachtelijk werk, te overheersen en te onderwerpen.

Op dat moment werden alle wegen onbegaanbaar door banditisme, terwijl de scheepvaart werd bedreigd door piraterij en barbaarsheid de politiek overnam. Toen handelsroutes onbegaanbaar werden en men niet meer met handel bezig kon zijn, probeerden velen hun toevlucht te zoeken op het platteland, als laatste

redmiddel om te overleven. Op deze manier werden verschillende koninkrijken geboren, die onderling streden om het bezit van landgrond. En landarbeiders wedijverden onderling om op het land te mogen werken.

De economische onafhankelijkheid van de nieuwe koninkrijken, de ineenstorting van handelsroutes en de angst voor het verlies van grond, dwong de feodale heren grenzen te trekken die de bezittingen van elk afbakenden. Dit versterkte een krijgerscultuur, zowel ter verdediging van gebied, als om nieuw land te veroveren. Die krijgersmentaliteit zou ook gebruikt worden voor de vervolging van elk religieus of filosofisch idee dat verschilde van dat van de feodale heer.

In die tijd vertoonden veel gebieden in Europa een tijdperk van moreel verval. Alleen die gemeenschappen die gewend waren aan een handelseconomie slaagden erin een open en tolerante mentaliteit te behouden, zoals de Baetische samenleving en andere volkeren rond de Middellandse zee. Deze gemeenschappen werden nu bedreigd door de opkomst van het feodalisme en door stammen die beter aangepast waren aan deze mentaliteit en ideologie, die zich beperkte tot het systeem van leengoed en oorlog. Het tijdperk van de

barbaren was aangebroken. Twee tegengestelde realiteiten stonden tegenover elkaar, met hun eigen regels over oorlog en vrede. Diversiteit tegenover uniformiteit, wijsheid tegenover wreedheid en tolerantie tegenover dwang. Een nieuwe tijd was aangebroken, de middeleeuwen.

VI. De Kruising

Revoluties ontstaan niet omwille van kleinigheden, maar ze ontstaan ten gevolge van kleinigheden. (Aristoteles)

Rome, de Eeuwige Stad, was niet langer het centrum waarheen alle wegen leidden en Rome was niet langer het centrum van een rijk. Elk land, elke stad en elke stam onder de voogdij van het voormalige rijk werd nu gedwongen zijn zaken zelfstandig op te lossen. Men kwam daarbij vaak in conflict met zijn burens vanwege territoriale geschillen. De wegen waren afgesloten en veel handel vond niet meer plaats zodat Rome daarover geen winst meer kon incasseren. Daardoor verloor Rome haar macht en verloor zij het nodige inkomen om haar troepen, ambtenaren en profiteurs te betalen.

Het verval van Rome en haar legers, die voorheen het goederenvervoer en de mensen die dat vervoer uitvoerden beschermden, opende de gelegenheid voor de wanhopigen, de armen om te gaan roven en plunderen. Deze wanorde had gevolgen voor de handel. Degenen die geen afzetmarkt meer voor hun producten vonden bebouwden nu liever een klein stuk land om hun gezin te onderhouden, in plaats van genadeloos uitgebuit te worden. Anderen kozen voor een leven ver

weg van rijkdom en luxe. Zij verlieten de steden om een spirituele reden, vluchtend voor een wereld in verval en zonder betekenis. Zo ontstond het kloosterleven en het leven van kluzenaars. Zij hoopten in de eenzaamheid van velden of woestijnen door soberheid te beoefenen enige zin in hun leven te vinden. Het leven van de mensen onderging een diepgaande verandering in vergelijking met voorgaande tijden.

En Baetica vormde geen uitzondering wat betreft deze veranderingen. Baetica was altijd het centrum van een prestigieuze landbouwproductie geweest, met haar gewaardeerde oliën en wijnen en haar beroemde paarden. Er was een metallurgische industrie in Tartessos (zoals Baetica toen genoemd werd), waarvan de producten zich verspreidden via alle wegen en zee- en rivierroutes van de diverse rijken. Heden ten dage kan men nog de vaten vinden, waarin de Baetica-olie was verpakt. Deze vaten zijn een stille getuige van deze ooit zo intensieve handel. Je kan ze nog vinden in de Monte Testaccio, een plaats die zich bevindt in het moderne Rome. En zoals Baetica oliën en wijnen exporteerde, zo droeg zij ook bij aan het verspreiden van gedachtengoed. Zo had je bijvoorbeeld denkers zoals

Seneca en Columela; Verder waren daar de senatoren en keizers zoals Trajanus en Hadrianus, die konden concurreren met Rome wat betreft cultuur en filosofische en literaire verfijning.

De val van het Romeinse Rijk had een negatieve invloed op de economie en de samenleving van Baetica, waardoor armoede, ellende en banditisme ontstond. Die negatieve invloed werd nog verergerd door een religieuze crisis die begon met het Concilie van Nicea, dat de volgelingen van Jezus van Nazareth verdeelde in verschillende christelijke gemeenschappen, met conflicten en geweld als gevolg. Omdat nu het 'ieder voor zich' zegevierde, probeerde iedereen de problemen op zijn eigen manier op te lossen. Deze dynamiek van sociale versnippering leidde tot het ontstaan van kleine koninkrijken die werden beheerd met het politieke en administratieve systeem dat was geërfd van het Romeinse Rijk: het Romeinse recht (en het Byzantijnse), de Latijnse taal en het Romeinse nummeringssysteem.

Niet alle koninkrijken reageerden op dezelfde manier. Sommige gemeenschappen waren eraan gewend een afzetmarkt te hebben voor hun handel, die bestond uit

landbouw- en veeteeltproducten en industriële (ambachtelijke) producten zoals metallurgie. Zij moesten op de een of andere manier een commerciële activiteit in stand houden. Andere gemeenschappen legden zich toe op landbouw voor eigen gebruik of bedreven alleen een lokale handel, vooral in tijden van crisis zoals de eerder in dit hoofdstuk genoemd. Zij werden gedwongen om een autarkisch systeem toe te passen, dat hen nog meer isoleerde van een meer grootschalige handel, via welke weg cultuur zich kon verspreiden.

Het feodalisme had veel politieke en ideologische consequenties voor Baetica, ook later in de periode van al-Andalus. Echter vooral aan het einde van al-Andalus, dat samenviel met het ontstaan van een opkomend nationalisme in Europa. Dat nationalisme was het gevolg van een specifieke ideologische visie, een agressieve territoriale expansie en een politiek model, dat gebaseerd was op religieuze (in principe katholieke en later ook protestantse), taalkundige en culturele uniformiteit.

De variatie in de bevolking van Baetica, wat betreft etnische afkomst, religie of cultuur, vormde nooit een probleem. Integendeel, het was de beste garantie dat

deze gemeenschappen (joden, Syriërs, Berbers, Grieken, enzovoort) contacten bleven onderhouden met hun land van herkomst. Hierdoor konden commerciële, sociale en culturele betrekkingen worden versterkt en in stand gehouden. De religieuze verscheidenheid bleef, ondanks het conflict dat werd opgeworpen door het christelijke schisma. Lange tijd werden verhitte theologische, filosofische en politieke debatten gevoerd via talrijke concilies. Dat deze theologische, filosofische en politieke confrontatie tenslotte de dimensies van tragedie kreeg, was te wijten aan het binnendringen van bepaalde buitenlandse krijgershordes, zoals de Visigoten. Met hen wilde de aristocratie een exclusieve, hegemonische macht opleggen aan de bevolking. Dat ging niet gemakkelijk, omdat sommige barbaren niet wilden assimileren met de inheemse bevolking en gemengde huwelijken afwezen. Zij wilden niet dat hun raciale zuiverheid verwaterde en ze waren ook niet bereid hun macht te delen, die door middel van wapens was verkregen.

Opnieuw was er dus in Baetica sprake van binnenvallende krijgersstammen of -populaties. En zoals ik eerder beschreef in dit boek, speelden de kleine

intellectuele (christelijke) minderheden een fundamentele rol, omdat zij konden schrijven, het beheer over de activa hadden en toegang hadden tot documentaire archieven. De Goten lukte het niet om hun taal tot taal van de macht te verheffen, ondanks de inspanningen van de ariane bisschop Ulfilas om de Bijbel in hun taal te vertalen. De Goten werden gedwongen het Latijn over te nemen. Ze konden niet concurreren met de mate van kennis en meesterschap, die verworven was door de inwoners van Baetica, bekend als Hispano-Romeinen. In de kunst van het schrijven vielen twee sectoren op in Baetica. Ten eerste waren er de ambtenaren, die de geromaniseerde instellingen in stand hielden met behoud van de Latijnse taal, waardoor ze de mondelinge taal van de burgers beïnvloedden en dat leidde tot de zogenaamde Romaanse taal. Ten tweede waren de christelijke geestelijken experts wat betreft grammatica en literatuur in het Latijn.

De Visigoten waren daarom in het nadeel als het erom ging een staat te stichten en vooral om die te beheren. Pas toen ze deze realiteit erkenden en besloten om zich tot het katholicisme te bekeren (met tussenkomst van

Leander en Isidorus van Sevilla) slaagden ze er in om een verenigde staat te formaliseren, in ruil voor het opgeven van hun ariaanse leer. En hoewel Baetica werd beïnvloed door deze wilde hordes, wist het een deel van Baetica haar manier van leven, macht en cultuur veilig te houden.

De aanwezigheid van de Visigoten veroorzaakte in Baetica enkele conflicten met de Andalusische aristocratie. Datzelfde jaar, 549, werd de Visigotische koning Teudiselo verrast door een handvol samenzweerders en werd hij onthoofd in Sevilla tijdens een banket. De Goten van het garnizoen, met de onbetwiste steun van enkele Spaans-Romeinse Sevillianen, brachten hun landgenoot Agila aan de macht. Net als alle Goten volgden zij de ariaanse doctrine en waren ze daarom vijandig tegenover de katholieken. De beslissing om Agila tot koning te verheffen, werd niet gesteund door de bevolking van Córdoba, aangezien men daar altijd een sterke geest van onafhankelijkheid had behouden. Volgens de geleerde Jacques Lafontaine, auteur van het boek *Isidorus van Sevilla* (pagina 75):

...nam Agila de beslissing om hen te bevechten, en in de ondernomen acties maakte hij de fout de religieuze symbolen van de trinitaire christenen (katholieken) te verachten door het graf van hun martelaar Acisclo te ontheiligen en zijn begrafenis­kapel in een rommel te veranderen.

Dit illustreert het sektarisme dat ontstaan was en hoe de arianen zich geconfronteerd zagen met de katholieken.

De bevolking van Córdoba, volledig bereid om deze belediging te wreken, steunde Atanagildo tegen Agila en vroeg daarbij om de steun van de Byzantijnen. In 552 landden hun zeestrijdkrachten op de kusten van Malaga en van Cartagena. Zij steunden Atanagildo en weerden met succes de aanvallen van Agila af. Agila werd verslagen en vluchtte naar Emerita Augusta (Mérida), terwijl Atanagildo tot koning werd uitgeroepen. Kort daarna werd Agila vermoord door zijn eigen troepen.

De tussenkomst van Byzantium ten gunste van één van de partijen zou twee invloedrijke zones creëren, die Baetica meer dan een halve eeuw verdeelden. Er was een deel dat in de periode van het jaar 554 tot 624 gedomineerd werd door Byzantium vanuit de stad Cordoba en dat zich uitstreckte van de Guadalquivir-vallei (Baetis) tot Cartaginensis. Het andere deel, onder

autonome macht, bestond uit de rest van het grondgebied van Baetica, van Híspalis (Sevilla) tot Mérida. In dat gebied voerde de trinitarische (katholieke) kerk de boventoon, een doctrine die niet werd gevolgd door de Byzantijnen. Zij volgden voor het grootste deel de doctrines van de monofysitische kerk, ook wel bekend als de Oosterse Kerk. De Visigoten bleven hun best doen om Baetica onder controle te krijgen, maar ze werden belemmerd in hun pogingen door één van de twee gebieden waarin hun territorium was verdeeld.

De komst van de Byzantijnen om een van de partijen te helpen veroorzaakte de verhuizing van enkele katholieken, onder wie de familie van Leander en Isidorus van Sevilla. De landing van de Byzantijnse troepen in de stad Cartago Nova (Cartagena, Murcia) dwong hun vader, Severino, om die stad te ontvluchten. De familie vond haar toevlucht en onderdak in Sevilla, een stad die de thuisbasis was van de belangrijkste katholieke gemeenschap.

De normen op het gebied van sociale relaties vormden een andere bron van conflict.

De Germanen (Visigoten) hadden een relatiemodel, dat gekenmerkt werd door persoonlijke afhankelijkheid, dat wil zeggen van vazalliteit (comitatus). Maar het Romeinse relatiemodel was een cliëntelistisch model. Het verschil tussen het Germaanse systeem en het oude Romeinse systeem, dat gebaseerd was op de klantenkring, liet in grote mate de verschillen zien tussen de Visigotische stammen en de samenleving waarover zij wilden regeren. De vazalliteit (een term, die afgeleid is van een Gaelisch woord, wat dienaar betekent) slaagde er achter wel in zichzelf op te dringen aan de agrarische bevolking, die zeer weinig geromaniseerd was en gedomineerd werd door een krijgersaristocratie. Deze afgesloten samenlevingen werden beheerst door Germaanse wetten, dat wil zeggen dat zij vielen onder een autarkisch systeem dat *feodalisme* werd genoemd.

De bevolking die wel geromaniseerd was werd echter bestuurd door het oude Romeinse recht, dat van een cliëntelistisch type was. Deze bevolking bevond zich verspreid over Baetica en omvatte alle populaties van het Middellandse Zeegebied. Zoals het Instituto Cervantes uitlegt in het gedeelte dat gewijd is aan de oude geschiedenis, had het romaniseringsproces

gezorgd voor een groeiende opname in het Romeinse cliënteelsysteem, vooral tijdens de burgeroorlogen van de 1e eeuw voor Christus. In *El Tratado Elemental de Derecho Romano*, geschreven door Eugene Petit, staat:

De cliënten waren mensen die gegroepeerd waren onder de bescherming van een baas, die hun rechten en plichten bepaalde. De baas was zijn cliënten hulp en bijstand verschuldigd, verdedigde hen in gerechtigheid en gaf hun land om te bewerken. De cliënt was zijn werkgever zelfverloochening verschuldigd, diende hem bij te staan met zijn persoon, hem naar de oorlog te volgen en diende aan zijn fortuin bij te dragen. De cliënt moest ook voor de werkgever losgeld te betalen in geval van gevangenschap, de huwelijksuitzet voor zijn dochters betalen en hij moest de boetes te betalen waartoe de werkgever was veroordeeld. Het waren wederzijdse bevelen, die van beide kanten dienden te worden opgevolgd. Het niet naleven ervan werd bestraft en om die reden kon iemand zelfs worden gedood.

De vazalliteit vereiste als een voorwaarde de onderwerping van individuen en hun families aan een heer en werd opgelegd door aristocratische en krijgsminderheden. Zoals gedefinieerd in de *Diccionario de la Lengua Española*, is vazalliteit: 1. – Een band van afhankelijkheid en trouw die de ene persoon had ten opzichte van de andere, aangegaan door middel van speciale ceremonies, zoals het kussen van de hand van de toekomstige heer door de vazal. 2.- Prestaties of

erkenning waren afhankelijk van iemand anders. 3. - Eerbetoon werd betuigd door de vazal aan zijn heer. De vazalliteit vereist ook een religieuze identificatie met de heer als het beste wapen om een ideologische dominantie te behouden.

Het cliëntelistische systeem wordt beschreven door José María Imizcoz Beunza⁴ in een onderzoek getiteld: *Elites, poder y red social. Een analyse van de sociale structuur in het oude regime*:

Verschillende auteurs hebben, verwijzend naar de eerste moderne tijd, gesproken over 'bastaardfeodalisme'. Darmee bedoelen zij dat de specifieke patroon-clientrelatie werd toegevoegd aan de oude feodale vazalliteit, die typerend was voor de middeleeuwse politieke situatie.

Zoals Roland Mousnier destijds verklaarde, in tegenstelling tot vazalliteit, omvat de klantrelatie, die hij 'trouw' noemt, geen toekennen van een leengoed, wat een belangrijk onderdeel vormde van de formalisering van de feodale vazalliteitsrelatie, maar is de klantrelatie een persoonlijke band die bestaat uit toewijding, loyaliteit en hulp. Het is in feite een uitwisseling van diensten.

Zoals bekend onderhield Baetica nauwe commerciële en politieke banden met het keizerlijke Rome en later met

---

⁴ Hoogleraar Moderne Geschiedenis aan de Faculteit Filologie, Geografie en Geschiedenis, Universiteit van Baskenland.

Byzantium. De overzeese handel was in handen van de 'transmarini-onderhandelaars' en in de regel waren dat joden en vooral Syriërs. De organisatie van deze handel, gebaseerd op de oosterse gewoonten van de 'transmarini', werd beheerst door een maritieme wetgeving van Romeinse oorsprong en niet door een Visigotische wetgeving, zoals beschreven wordt door Gisela Ripoll en Isabel Velázquez, in *Historia de España*, uitgegeven door Historia 16:

Ik wil niet te veel uitweiden over het economische en culturele belang van het Romeinse, Byzantijnse of Visigotische Baetica, dat kostbare artikelen bleef leveren, zoals zijde of linnen, ivoor, papyrus, katoen, glas, purper, specerijen, enzovoort. In een studie van de Universiteit van Deusto, Faculteit Wijsbegeerte en Letteren, getiteld, getiteld *Manuscritos miniados mozárabes*, wordt het belang en de invloed van de Transmarini-handelaars uitgelegd:

Twijfels komen voort uit de kennis die we nu hebben met betrekking tot de aankomst in het pre-islamitische Hispania van een type kooplieden van Syrische afkomst, de 'transmarini-handelaars', die in de Visigotische wetgeving voorkomen en die naar belangrijke culturele centra zoals Mérida zijden stoffen, ivoor, manuscripten en brons meebrachten uit Byzantium, de Sassanidische wereld en het

Koptische Egypte, meestal op verzoek van het keizerlijke hof of van de hoge kerkelijke hiërarchieën.

Deze transmarini-handelaars hebben in die tijd een dicht netwerk van klanten opgebouwd in Baetica en in de rest van de schiereilandgebieden, zelfs buiten de Pyreneeën.

De banden tussen cliënten waren niet religieus of ideologisch van aard, maar waren vooral van economisch en politiek belang. Iets anders zijn de banden en belangen die ontstaan via een wederzijdse religieuze, ideologische en culturele invloed. Behalve dat de transmarini-handelaars goederen vervoerden, brachten zij ook hun overtuigingen en politieke en filosofische ideeën mee, die waren vastgelegd in manuscripten die deze ideeën uitdrukten, of in wetenschappelijke, wiskundige en technische verhandelingen, enzovoort. De bibliotheek van de kathedraal van Sevilla vertegenwoordigde in de tijd van Leander en Isidorus van Sevilla een goed voorbeeld van deze culturele en intellectuele uitwisseling. Zo slaagde de bevolking van Baetica erin te beschikken over een cultureel erfgoed, dat onbekend was bij de wilde en barbaarse Visigoten.

De religieuze crisis leidde tot een hevige discussies tussen de verschillende sociale sectoren van Baetica, wat de zoektocht naar een antwoord op de vragen van die tijd benadrukte. Deze discussies werden gevoerd in opeenvolgende concilies, waarvan vele onder leiding van Leander en Isidorus van Sevilla plaatsvonden.

Het woord crisis is volgens de woordenboeken een aanzienlijke verandering die optreedt bij een ziekte, waarna de toestand van de patiënt verbetert of verergert. Ook kan het een belangrijke verandering zijn in het verloop van andere processen, zowel fysiek, historisch als spiritueel. Een samenleving kan worden getroffen door een crisis, maar dan is het nog steeds een levende samenleving. Als deze samenleving haar ziekte kan onderkennen, dan is dat een eerste stap om haar te boven te komen. De samenleving van Baetica bleek in die tijd van crisis in staat om haar ziekte het hoofd te bieden.

De Romeinse invloed was duidelijk merkbaar in het voortduren van het heidendom en in andere, monotheïstische religies, zoals de joodse en de christelijke, maar deze diversiteit was niet de oorzaak van religieuze geschillen. Religieuze geschillen waren

vooral hevig binnen de christelijke gemeenschappen. Enerzijds waren er de christelijke volgelingen van de Niceense ritus, de trinitariërs of katholieken, die probeerden de rest van de religies onder hun gezag te verenigen. Aan de andere kant waren er de Visigoten, aanhangers van de arianse leer, die door de katholieke kerk als ketters werden beschouwd. En dan waren er nog andere christelijke kerken, zoals de Syrische, die de monofysitische leer volgden en ook als ketters beschouwd, maar zij werden beschermd door de Byzantijnse macht.

De Goten, met hun sterke onderlinge verbondenheid, lieten zich geen buitenlandse religie opleggen en accepteerden geen gemengde huwelijken. Op die manier behielden zij een afstand tot de samenleving om hen heen. De joden waren voor het grootste deel gespecialiseerd in de handel, hoewel ze ook in andere beroepen werkten en het land bebouwden. Zij vormden een zeer prestigieuze gemeenschap met een belangrijke sociale positie. Omdat ze niet de confrontatie met de katholieke kerk waren aangegaan, werden ze niet in het theologische debat betrokken, maar ze speelden wel een rol in het politieke en economische conflict. De

katholieke kerk wantrouwde haar eigen macht en haar bekwaamheid om te bekeren en dat zou een reden worden voor vervolging van andere geloven. De bewoners van Baetica met een Syrische afkomst, die aanhangers waren van de monofysitische doctrine, waren erin geslaagd om een uitgebreid commercieel netwerk te creëren in het hele Middellandse Zeegebied. Dat betekende dat ze goede relaties moesten onderhouden met hun mensen in Syrië en met vele andere landen.

De eerste concilie dat in Baetica werd gehouden (voorafgaand aan dat van Nicea), en dat tevens het eerste was op het Iberisch schiereiland, werd gehouden in de stad Iliberri. Het staat nu bekend als het Concilie van Elvira (dat dicht bij Granada ligt) en vond plaats in het jaar 303. Aan dat concilie werd deelgenomen door bisschop Osio van Córdoba. Volgens de auteur van het boek *Isidorus de Sevilla*, Jacques Lafontaine (Pag. 37) woonden 88 bisschoppen uit heel Hispania dit concilie bij, waarvan 48 uit Baetica (Andalusië), vooral uit het oostelijke deel, waaronder Sabino de Sevilla. Zij worden allen genoemd in de opvolgingslijst die bewaard wordt in de *codex Aemilianensis*. Een van de meest belangrijke

onderwerpen van dit concilie was de 'zorgwekkende gehechtheid' die bepaalde bekeerlingen bleven vertonen aan 'slechte heidense gebruiken'. Dat toonde de moeizame kerstening aan van een samenleving waarin heidenen, joden en christenen gewend waren in die tijd vrij naast elkaar te leven. Laten we als voorbeeld verschillende verboden noemen die in het bovengenoemde Concilie zijn overeengekomen:

Het is verboden om nachtwaken te houden op begraafplaatsen (canon 35); het aansteken van kaarsen gedurende de dag op christelijke graven is verboden, om 'de zielen van de heiligen' niet te storen (Canon 34); Versier kerken met fresco's en 'schilder op hun muren wat het voorwerp is van aanbidding en aanbidding' (Canon 36).

Hieruit kunnen we opmaken dat andere kerken uit die tijd het afbeelden van figuren die het onderwerp van aanbidding waren afkeurden.

Van alle concilies die in Baetica werden gehouden, valt wat betreft politieke betekenis een concilie op, dat op 13 november 619 in een sacristie van de kathedraal van Sevilla werd gehouden en werd bijgewoond door Isidorus van Sevilla, zes bisschoppen van andere provincies en enkele hoge staatsambtenaren. Ze debatteerden over verschillende politieke, juridische en

fiscale kwesties en vooral over het theologische en filosofische debat tussen verschillende vertegenwoordigers van de 'kerken' van Baetica.

Vooraf de discussie tussen een vertegenwoordiger van de monofysitische kerk en Isidorus van Sevilla viel daarbij op. Jacques Lafontaine (p. 69), citeert de woorden die Isidorus sprak over de Syrische bisschop:

Hij was een Syriër van geboorte en een bisschop (volgens zijn eigen woorden). Hij ontkende de twee naturen van Christus, maar bevestigde dat goddelijkheid redelijk is. Omdat zijn belijdenis deze fout bevatte, gaven we hem (Bijbelse) getuigenissen over de menswording van onze Heer Jezus Christus, evenals het oordeel van de Heilige Vaders. Vervolgens nodigden we hem uit met allerlei aansporingen, echter met de gematigdheid die past bij priesters, tot de orthodoxie van het ware geloof. Hij verzette zich koppig tegen deze heilzame waarschuwingen, door middel van lange en talrijke betogen, waarin hij onze gemeenschap verwierp. Maar uiteindelijk, toen hij goed geïnstrueerd was met behulp van de genade van God, zwoer hij zijn ketterij af voor het hele publiek.

Beperkten Isidorus en zijn broer en leraar Leander zich alleen tot een theologisch debat of hadden ze daarnaast ook wereldse doelen? Zeker wel, als we rekening houden met wat er in dat concilie werd besproken. Zij behandelden naast theologische en filosofische kwesties onder meer politieke, juridische en fiscale kwesties. Dat

waren geen ondergeschikte kwesties. Er was er een van bijzonder belang, te weten aard van de staat of het koninkrijk. Over de ideale orde en de staat ontstonden felle debatten om te beslissen onder welke kerk de gelovigen zich zouden verenigen. Of ze dat zouden doen onder de ariaanse kerk van de Visigoten, dan wel onder de door Byzantium beschermde monofysitische kerk, of onder de trinitarische of katholieke kerk. Terwijl de arianen zich gesteund wisten door de wapenen van de krijgers die zich hadden georganiseerd rond de Visigotische vorsten met hun controle over de troon, werden de katholieken gesteund door een groot deel van de Betische aristocratie. Deze bezat wat betreft cultuur de meeste kennis in die tijd, zoals op het gebied van kunst, taal en literatuur, filosofie, enzovoort, zoals Isidorus van Sevilla liet zien in zijn talrijke werken en teksten. De joden en de monofysieten namen, althans ogenschijnlijk, geen deel aan het geschil over de macht over het Visigotische koninkrijk Toledo.

Het evenwicht bewoog zich tussen de politieke en militaire macht van de Visigoten met hun ariaanse kerk, en de Betische aristocratie die werd gesteund door de trinitaire kerk. In het ene geval was de militaire macht

doorslaggevend en in het andere het kennisdomein. In het lange proces van de ideologische strijd tussen de arianen en de trinitariërs (katholieken) waren de kaarten van tevoren al geschud, zoals zou blijken uit de rol die de twee broers, Leander en Isidorus, speelden.

Bij de ontwikkeling van hun projecten werden Leander en Isidorus gesteund door de Sevilliaanse school, die pedagogisch werk ontwikkelde onder de omwonenden. Zo wisten zij hun invloed uit te breiden onder de leidende sectoren van de kerken, zowel de arische als katholieke. Hun pedagogische werk richtte zich vooral op de geestelijken en de Visigotische aristocratie. Zij ontwikkelden een educatief project dat bekend stond als het *curriculum* met zijn *trivium* en *quadrivium*, een project dat ook bekend staat als *Siete artes liberales*. Het bevatte de volgende vakken: grammatica, logica, retorica, meetkunde, rekenen, astronomie en muziek. Het lijkt geen twijfel dat de rol van Leander en Isidorus van Sevilla doorslaggevend is geweest bij de gebeurtenissen die de latere geschiedenis kenmerkten, vooral bij het ontwerp van de staat die aan het nageslacht werd doorgegeven als het *Visigotische koninkrijk Toledo*.

Maar de geschiedenis legt zijn eigen wetten op. In Baetica werd men in de loop van de geschiedenis geconfronteerd met verschillende demografische en ideologische bewegingen, die ook het oosten en het westen beïnvloedden. Verschillende wilde volkeren waren landen van het Byzantijnse en Perzische rijk binnengevallen, zoals de Hunnen. De gevolgen daarvan werden gevoeld door andere wilde volkeren, zoals de barbaren, die gedwongen werden hun toevlucht te zoeken in de landen die onder de Romeinse heerschappij stonden. Andere nomadische Arabische volkeren uit de woestijn vielen ook landen binnen die tot Perzië en Byzantium behoorden, zoals de Saracenen, die verwant waren aan de gevestigde Arabische volkeren. Deze grootschalige demografische bewegingen vonden op een georganiseerde manier plaats onder het bevel van stamhoofden of leiders, die gewend waren wapens te gebruiken in geval van verzet. Hierdoor konden ze de politieke machthebbers van de diverse rijken dwingen om pacten of compromissen te sluiten ter vermijding van invasie, oorlog en plundering. Tegelijk met bovenstaande gebeurtenissen was er een kloof ontstaan binnen de beschaafde samenlevingen,

gebaseerd op leerstellige verschillen, te weten het christelijke schisma na het Concilie van Nicea, waarbij een van de theologische dogma's uiteindelijk de religie van de Romeinse staat werd. Sociale conflicten en theologische verschillen wakkerden een ondergrondse strijd aan, die soms werd gebruikt om de ambities van de militaire aristocratieën te rechtvaardigen en om het uitbreken van talrijke oorlogen uit te lokken.

Hoewel Baetica niet onderworpen was geweest aan directe politieke controle door deze wilde volkeren, zoals de Visigoten, leed het wel onder de gevolgen van dit algemene conflict. Byzantium nam deel aan deze oorlogen, zoals ik eerder in dit boek beschreef, en steunde het deel van de Hispano-Romeinse aristocratie dat tegen de Visigotische aanwezigheid was. Maar in het Byzantijnse rijk overheerste de monofysitische christelijke kerk, terwijl in Baetica de trinitarische kerk groot prestige had verworven onder de aristocratie. En dan waren er nog de Visigoten, volgelingen van de ariaanse kerk, vijanden van zowel de trinitariërs (katholieken) als de monofysieten. En te midden van dat alles waren er nog de joden en de heidenen.

Op dit moeilijke kruispunt beschikten de ontwerpers van de Sevillaanse School over een langetermijnstrategie: ten eerste probeerden zij de bekering van de Visigoten tot het katholicisme te bewerkstelligen om vervolgens hun militaire troepen in dienst te kunnen stellen van hun project en hun politieke model. Door middel van deze strategie zouden ze de Byzantijnse strijdkrachten kunnen verslaan en de monofysieten dwingen hun leer te aanvaarden. Maar zoals ik al zei, de geschiedenis legt zijn eigen wetten op. Bij deze strategie kwamen ze twee grote moeilijkheden tegen. Ten eerste bestond er al een gestructureerde en monotheïstische religie, zoals de joodse, die zij niet konden verenigen onder de gezag van de katholieke kerk vanwege een gebrek aan overeenkomst wat betreft religieuze principes, riten en belangen. Ten tweede was een nieuwe unitaire religieuze beweging ontstaan in de Arabische woestijn, die erin slaagde de oude nomadische en sedentaire Arabische volkeren te verenigen, evenals de monofysitische joden en christenen van Byzantium en Perzië.

De oprichting van het kalifaat van Damascus, dat geregeerd werd door moslims, deed veel inwoners van

Baetica van Syrische en joodse afkomst de noodzaak inzien om hulp te zoeken bij hun familieleden uit het oosten tegen de vervolging en gedwongen bekeringen in Baetica. Terwijl de Visigoten, toen ze hun koninkrijk Toledo hadden versterkt na de bekering van Recaredo, zich toelegden op een steeds strengere wetgeving tegen degenen die zich verzetten tegen onderworpenheid aan het gezag van de katholieke kerk en het Visigotische koninkrijk Toledo. Een maatregel die zij bijvoorbeeld namen, was contacten en reizen naar het buitenland te verbieden. Dit beleid zou uiteindelijk leiden tot het einde van het Visigotische koninkrijk.

VII Crisis en synthese

Het bos zou heel triest zijn als alleen die vogels zouden zingen, die dat het beste kunnen. (Rabindranath Tagore)

Voorbij waren de dagen dat de geromaniseerde aristocratie, trouw aan haar heidense riten en haar gehechtheid aan macht met haar keizerlijke overlevering, geen evenbeeld meer had om haar decadente verfijning mee te vergelijken. De Eeuwige Stad, ooit een theater van ijdelheden, waarin iedereen wedijverde om zijn macht, rijkdom en bezittingen te tonen, had nu een leven dat vergelijkbaar was met dat van elke andere middeleeuwse stad. Degenen die in aanraking wilden komen met een aristocratie van keizerlijke Romeinse stijl, moesten nu uitkijken naar Byzantium, directe erfgenaam van de Helleense cultuur en nu ook de meest gekerstende.

In de fora van de Baetische steden bewaarde de *comitia curiata* de laatste overblijfselen van de geromaniseerde macht. Heidense riten werden gevierd, waarbij men de goden Artemis, Demeter, Dionysus (Dionysus) of Gaya vroeg om de gewassen te beschermen: de viering van de jacht en die van de oorlog tegen Ares of Athena, de viering van vruchtbaarheid en liefde voor Aphrodite, Eros

of Hera. Het was daarbij alleen wel zo dat deze goden niet langer de sociale verwachting van weleer opwekten en ook waren ze geen reden voor aanbidding meer voor een groot deel van de burgers. Met uitzondering van de rijkste klassen, met hun gevolg van huisslaven, veranderde de bevolking geleidelijk wat betreft hun religieuze gewoonten.

Zoals Fe Bajo Álvarez, hoofddocent Oude Geschiedenis aan de U.N.E.D., zegt in een werk getiteld *'Los últimos hispanorromanos. El Bajo Imperio en la Península Ibérica'*:

De nieuwe religie ontwikkelde zich in een sociale omgeving, die nog steeds nauwelijks gekerstend was. Veel van de voorouderlijke overtuigingen, die verband hielden met de vroegere goden of de oude religie waren niet veranderd, noch onder veel gelovigen, noch soms onder de kerkelijke autoriteiten zelf. Zo werd bijvoorbeeld in canon 34 (Concilie van Elvira) gezegd: 'Overdag geen kaarsen aansteken op begraafplaatsen, want de geesten van de rechtvaardigen mogen niet gestoord worden'. Het idee dat de doden nog een leven hadden dat in verband stond met hun situatie van begraven zijn en dat duisternis boze geesten wakker zou maken (vandaar de noodzaak om 's nachts kaarsen aan te steken, maar niet overdag, omdat deze de ziel van de gestorvene zouden kunnen verstoren) was meer gerelateerd aan het doodsbegrip in de Romeinse religie dan dat in het christendom. De ideologische last van eeuwen was diep geworteld onder zowel christenen als niet-

christenen. Latere theologische en leerstellige uitwerkingen zouden in de loop van de tijd aan kracht winnen, waarbij, afhankelijk van geval tot geval, veel van de overtuigingen die op dat moment nog leefden, werden getransformeerd of afgeschaft.

De ambachtslieden, de boeren en enkele adellijke families omarmden een nieuwe religie met de naam van een nieuwe profeet, Jezus Christus. Hij was een symbool van gerechtigheid en was een vijand van slavernij. Elk heidens feest werd vervangen door bijeenkomsten om het voorbeeldige leven en de wonderen van christelijke heiligen te gedenken, waarbij het polytheïsme, dat men vroeger onder de Romeinse heerschappij vereerde, werd genegeerd of geweigerd. De zusters Santa Justa en Santa Rufina werden ten voorbeeld gestraft, vanwege het stenen gooien naar de processie die door de straten van Sevilla trok ter ere van de godin Salambo, een van de meest gerespecteerde godinnen in Baetica.

Het is opvallend dat de Tartessische voorouders van Andalusië vrouwelijke goden hebben aanbeden, zoals Salambo (godin van de vruchtbaarheid) of de godin Cibeles in Sevilla. Deze houding zien we terug in de verering die tegenwoordig nog de Maagd Maria, in haar verschillende versies, ten deel valt. Deze trend van

aanbidding van een vrouwelijke figuur kan misschien gezien worden als een symbool van het begrip moederland (*matria*).

De christelijke boodschap bereikte het Andalusische gebied vanaf de oostkust van de Middellandse Zee (Byzantium) en doorkruiste de hele kust van Noord-Afrika. Dat waren landen waar grote kerkvaders, zoals de heilige Augustinus van Hippo, de heilige Athanasius, de heilige Basilius, de heilige Johannes Chrysostomos of de ketterse bisschoppen Arius en Donatus werden geboren. Zij waren allemaal belangrijke vertegenwoordigers van theologische en filosofische kennis. Hun geschriften getuigen van de debatten en discussies die werden gevoerd over de aard van Jezus Christus, het Koninkrijk van God op aarde, de riten, de gewoonten, enzovoort.

De deelname van Andalusiërs aan deze debatten was doorslaggevend voor het nageslacht, zoals bleek bij opeenvolgende concilies, die gedurende de middeleeuwen werden gehouden. In het jaar 303 werd het bekende Concilie van Elvira gehouden in Iliberris (Granada), tweeëntwintig jaar eerder dan het beroemde Concilie van Nicea.

Proselitisme (bekering van andersgelovigen) was om verschillende redenen geen gemakkelijke taak voor de trinitaire christenen. Aan de ene kant was daar het nog voortbestaan van heidense overtuigingen, aan de andere kant het bestaan van een andere krachtige monotheïstische religie, de joodse. En daarnaast waren er andere christelijke gemeenschappen, die het dogma van de drie-eenheid verwierpen, vijanden van de Niceaanse kerk, zoals de ariaanse kerk en de monofysitische christenen. Om de pastorale missie te laten slagen, moest een dubbele taak worden ondernomen. De Visigotische (ariaanse) aristocratie moest overtuigd worden om zich te onderwerpen aan het trinitarische geloof. Men wilde het 'koninkrijk van God op aarde' creëren door middel van een unitaire confessionele staat, gebaseerd op het trinitarische of katholieke geloof. Verder wilde men een educatieve methodologie ontwikkelen om de bevolking te kerstenen en vooral om de prelaten (geestelijken) en de adel op te leiden.

De aristocratie van Baetica, zeer geromaniseerd, was nog steeds gehecht aan de polytheïstische en heidense cultus en aan haar filosofische erfgoed. De Hebreëën

bleven daarnaast een zeer uitgebreid monotheïsme verdedigen in hun doctrine, rituelen en filosofische grondslagen, terwijl de rest van de christelijke gemeenschappen, afkomstig uit het oosten, hun eigen monofysitische theologische scholen volgden, die de goddelijke aard van Christus in twijfel trokken. De complexiteit en de sociale en religieuze verscheidenheid van de bevolking van Baetica wierpen te veel obstakels op om een '*stad van God*' te stichten op basis van één enkele religieuze overtuiging. En al helemaal niet wanneer werd gestreefd naar bekering tot een vreemde religie, waarbij de bestaande religie moest worden opgegeven. Niemand twijfelt eraan dat religieuze overtuigingen, net als ideologische, een zeer stabiel netwerk vormen van relaties en solidariteitsbelangen tussen de leden. Dat is essentieel om een sfeer van vertrouwen en wederzijdse steun te creëren en een sfeer van broederschap en vertrouwen.

De eerste Gotische koning die de meeste van de Spaanse territoria onder zijn politieke en militaire macht probeerde te verenigen en die de bevolking tot zijn geloofsbelijdenis wilde bekeren, was de Visigotische koning Leovigildo. Deze monarch regeerde tussen 569

en 586. Hij was een trouwe volgeling van de ariaanse doctrine en hij was tolerant ten opzichte van religieuze gemeenschappen zoals de joodse en heidense, misschien om zijn eigen politieke zwakte tegenover de katholieke kerk te compenseren.

Aangetrokken door het prestige en de praal van Byzantium, gaf hij bevel tot veranderingen in de symbolische elementen van de macht om deze op de Romeinse keizerlijke vormen te laten lijken. Deze koning probeerde religieuze eenwording onder de ariaanse doctrine te bevorderen, in een poging toe te treden tot de katholieke hiërarchie, en voor dit doel riep hij een synode van bisschoppen bijeen in 580. Daar werd overeengekomen de bekering van katholieken tot het arianisme te vergemakkelijken, zonder hen te dwingen zichzelf opnieuw te laten dopen. Hij wendde daarmee een toenadering tot hun ideologische en dogmatische standpunten voor, maar hij had daarmee geen succes.

Deze mislukking was niet alleen van leerstellige aard, maar had ook sociaaleconomische en politieke oorzaken. Professor van de U.N.E.D., Fe Bajo Álvarez, schrijft in zijn eerder genoemde werk:

De economische en sociale macht van de kerk lokte allerlei klerikale bekeringen uit. De bekering van Theodorus, een Jood uit Lamona (Citadel) die beschermheer van de stad was en pater patrum (hoofd van de religieuze vereniging) van de synagoge van de stad, is suggestief. De druk op mensen om zich te bekeren tot het christendom is welsprekend: als u rijk en eerbaar wilt zijn en zeker wilt leven, geloof dan in Christus. De aanvaarding van Theodorus op zo een verleidelijk voorstel werd gevolgd door de bekering van andere hoge figuren in de stad, waaronder Cecilianus, defensor civitatis (verdediger van de stad) en zijn familie. Dit vormt een welsprekende getuigenis dat de klerikale orde een sociale categorie was geworden, waarin de verrijking en de stabiliteit van het patrimonium (vaderlijk erfgoed) stevig werden gegarandeerd.

Toen zij geconfronteerd werden met het koningschap van de ariiaan Leovigildo, kregen de katholieken de steun van de Frankische aristocratie, die zich tegen de plannen van de Visigoten verzetteden. De katholieken van Baetica, die een zeer goed gepland bekeringswerk ontwikkelden, onder leiding van de grootstedelijke bisschop van Sevilla, Leander, gesteund door zijn broer Isidorus, schiepen de noodzakelijke voorwaarden om de alle geloofsbelijdenissen en daarbij behorende kerken onder de hegemonie van de katholieke kerk te brengen.

Toen Leovigildo zijn zoon Hermenegildo op de troon plaatste en hem tot hertog van Baetica benoemde, werd

een eerste poging gedaan om dit project, verdedigd door Leander en Isidoruso van Sevilla, toe te passen. Hermenegildo verhuisde naar Sevilla in het gezelschap van zijn vrouw, de katholieke Igunda (of Ingunda). In Sevilla stond hij onder directe invloed van de metropoliet Leander en zijn gemeenschap. Kort daarna stemde Hermenegildo ermee in zich te bekeren tot het katholicisme, wat betekende dat hij in zekere zin een opstandige houding aannam tegen het gezag van zijn vader, koning Leovigildo. In een duidelijk besluit tot insubordinatie verklaarde Hermenegildo zichzelf onafhankelijk soeverein van Baetica. Deze stellingname werd in principe gesteund door de Andalusische aristocratie. Hij kreeg de steun van de provincie Lusitania en de Byzantijnen die in Baetica aanwezig waren. Maar deze opstand mislukte en, verlaten door zijn bondgenoten, werd hij verslagen en bij besluit van zijn vader naar Valencia verbannen. Later werd hij overgebracht naar Tarragona onder het gezag van zijn broer Recaredo, hertog van de Tarraconensis, waar hij uiteindelijk werd vermoord door toedoen van een zekere Sisberto, Recaredo's dienaar. Bisschop Leander zocht, voor zijn rol in de Baetische opstand onder leiding van de rebellenkoning Hermenegildo, zijn toevlucht in

Byzantium, waar hij een aantal jaren in ballingschap leefde.

Beetje bij beetje raakte de Visigotische aristocratie ervan overtuigd dat, als ze iets van hun macht wilden redden, hun enige uitweg was zich te onderwerpen aan het katholieke geloof. Dit vanwege de sociale en economische macht van de katholieke kerk, en daarvan afgeleid vanwege haar politieke macht, vooral na de ineenstorting van het Romeinse rijk en zijn instellingen, zoals uitgelegd door professor Fe Bajo Álvarez:

Zo vulde de sub-imperiale kerk, zowel in het westelijke deel van het rijk als in Hispania, op een bepaalde manier het institutionele vacuüm dat was achtergelaten door de gemeentelijke oligarchieën en door de keizerlijke autoriteiten. Terwijl deze kerk de schatkist en bijgevolg het rijk financieel verzwakte, droeg zij wel bij aan de politieke versterking van sommige bisschoppen en bijgevolg die van de kerk zelf.

Dus de kerk had haar positie verstevigd ten koste van een steeds zwakker wordende staat. De ijver om de groeiende suprematie van de kerk ten opzichte van het rijk te behouden, is een terugkerend idee bij Augustinus en vooral in zijn werk 'De stad van God'. Het is bijvoorbeeld verrassend dat Augustinus en Paulinus van Nola er op uit waren om een gemeenschappelijke kennis, genaamd Licentius, die een carrière als senator ambieerde, over te halen om deze wereldse ambities op te geven.

Maar bij deze politieke strijd zou kennis een doorslaggevende invloed gaan innemen. De macht en kennis die de katholieke kerk had vergaard, ondersteund door de druk van de Baetische aristocratie, zou de balans in haar voordeel laten doorslaan. Koning Leovigildo stierf en zijn zoon Recaredo erfde de troon in 586. Deze nieuwe koning moest allianties aangaan met de machtigste sectoren, toen hij van plan was toegang te krijgen tot de kroon met bepaalde garanties. Misschien slimmer dan zijn vader, en ook opportunistischer dan zijn broer, zou hij wachten op het beste moment voor zijn bekering en het nieuws daarvan verspreiden onder alle Visigoten. Om zijn bekering officieel te maken, riep hij alle bisschoppen (katholieken en arianen) bijeen voor het derde Algemene Concilie in Toledo, gehouden in het jaar 589. Tijdens de ceremonie, waarbij koning Recaredo en zijn vrouw officieel zich bekeerden, werden ze vergezeld door een belangrijke groep Visigotische edelen en bisschoppen.

Deze religieuze eenheid was meer het resultaat van een samenspel van belangen onder de edele en kerkelijke aristocratie dan van een oprechte wil van de Visigoten. Hoe het ook zij, het gevolg van deze onderhandeling

achter de schermen was dat de resulterende nieuwe macht alle kerken probeerde te verenigen. Maar opeenvolgende opstanden lieten zien dat niet iedereen bereid was zijn geloof op te geven. Daarom was deze eenheid er niet zozeer één tussen de verschillende kerken, maar vertegenwoordigde deze de belangen en ambities van de Visigotische aristocratie. De ariaanse doctrine is geen exclusieve doctrine van de Goten, zoals professor Fe Bajo Álvarez verduidelijkt:

In Hispania kennen we het bestaan van ariaanse bisschoppen, onder wie Gregorius van Elvira⁵ en Potamius van Lissabon - die eerst een trinitariër was, daarna een ariiaan en nog later een luciferiaan. Voorbeelden van overlopen, bekering en reconversie waren in deze tijd niet zeldzaam in de christelijke omgeving. Deze verandering in houding was bijna altijd het gevolg van het niet kunnen weerstaan van de druk van de omgeving, bestaande uit mensen, de burgerlijke en kerkelijke autoriteiten en zelfs de keizer.

De bekering van de Gotische aristocratie tot het katholicisme gehoorzaamde misschien aan dezelfde

---

⁵ San Gregorius, bisschop van Elvira tijdens de tweede helft van de vierde eeuw, in de oudheid bekend als Gregorio Baetico. De heilige Hiëronymus zegt over hem: 'Gregorio Baetico, bisschop van Illiberis, schreef tot op zeer hoge leeftijd verschillende verhandelingen in eenvoudige stijl en een elegant boek over het geloof. Voor geïnteresseerden zie het boek: *La Fe Gregorio de Elvira*. Uitgever Ciudad Nueva.

dynamiek. Het lijkt geen twijfel dat het resultaat een daad van geweld was van de katholieke kerk, die erin slaagde de Visigotische staat in verwarring te brengen. Dit werd geformaliseerd in het vierde concilie dat in 634 werd gehouden, voorgezeten door Isidorus van Sevilla, vanaf dat moment het *Algemene Visigotische Concilie* genoemd. In dit concilie werden een aantal normen en wetten goedgekeurd, waarin werd vastgesteld dat het koningschap heilig was en dat monarchen vreedzaam moesten sterven. De koning zou worden gekozen door de adel en de kerk met elkaar en zou de zalving van de kerk ontvangen. Zo werd duidelijk wie de feitelijke machten waren in de Visigotische monarchie, ten koste van de koninklijke macht. Andere wetten bepaalden de oprichting van scholen in de kathedralen van alle bisdommen en de normalisatie van de unitaire liturgische praktijk.

Zo ontstond er een politiek model dat eeuwen later in heel Europa gemeengoed zou worden, een opmaat naar het *nationalisme*. Onder de principes die werden uitgewerkt in de opeenvolgende *concilies van Toledo*, met de waardevolle intellectuele bijdragen van Isidorus, die toen al aartsbisschop van Sevilla was, ontwikkelde

men een pedagogische basis voor de vorming van de geestelijkheid, de aristocratie en het volk. Isidorus van Sevilla zorgde hierbij voor basismateriaal met zijn *Etymologieën* voor het *trivium* en het *quadrivium*, en de daaropvolgende curriculaire controversen. In het midden van de middeleeuwen werden kennis en wetenschap als fundamenteel beschouwd door de zeven vrije kunsten, waarop het middeleeuwse Europese onderwijs was gebaseerd. Dit werd later overgedragen aan de generaties erna. Verdeeld in twee klassen, het elementaire *trivium* voor het onderwijzen van grammatica, retoriek en logica of dialectiek, en het *quadrivium* voor rekenen, astronomie, meetkunde en muziek.

De twintig boeken, waaruit de etymologieën bestaan, zijn een compendium van alle seculiere en religieuze kennis van die tijd, met informatie die is verkregen uit de werken van andere Latijnse schrijvers en geleerden. Hij liet ook geschreven verhandelingen achter over theologie en over de bijbel (*Cuestiones sobre el Antiguo Testamento*), taalkunde, wetenschap en geschiedenis (*Historia de los godos y crónica universal*), enzovoort. Zijn werk *Tres*

libros de sentencias vormt het eerste handboek van de christelijke doctrine en ethiek van de Latijnse Kerk.

Het doel van een religieuze eenheid, als voorbereidende stap om de staat te vormen, gehoorzaamde aan een bijzonder belang van de katholieke kerk. Dit belang kwam tot uiting vanaf het concilie van Nicea en het uitroepen van de trinitaire (katholieke) geloofsovertuiging als de religie van de Romeinse staat. De leerstellingen van andere christelijke gemeenschappen werden niet geaccepteerd en hun volgelingen werden als kettters beschouwd. Dat gaf de trinitaire (katholieke) kerk het recht om de macht van de staat te gebruiken om hen te vervolgen en te onderwerpen. De kerk van Baetica was al voorstander van deze katholieke leer, maar met Leander en Isidorus van Sevilla werd ze geleid vanuit het theologische, pedagogische en filosofische debat, in plaats van door wapengeweld. Na de dood van Isidorus van Sevilla (wiens autoriteit de situatie matigde) op 4 april 636 werd de situatie anders. Er ontstond een grote verdeeldheid onder de Visigoten. Bij een groot deel van de bevolking nam de weerstand toe om zich gedwongen te bekeren, onder dwang van de opeenvolgende

Visigotische koningen, die daar soms politiek belang bij hadden.

Naarmate de Visigotische staat en de kerk op een meer vastberaden manier optraden om bekeringen af te dwingen, werd het verzet ertegen heviger. Niet alleen op het schiereiland werd deze druk uitgeoefend op joden en andere ketterse doctrines. Het gebeurde in het hele keizerlijke grondgebied van oost naar west. Soms ook werd er met geweld opgetreden tegen trinitariërs of katholieken en waren katholieken het slachtoffer. In deze maalstroom van geweld over en weer zaten ook de joden, die op al deze kruispunten een cruciale rol zouden spelen. Yitzhak Baer, auteur van *Historia de los judíos en la España cristiana*, schrijft:

Een paar jaar eerder (in 576), na een straatgevecht tussen joden en christenen in Arvernum (Clermont) in het naburige koninkrijk van de Franken, dwong de plaatselijke bisschop de joden te kiezen tussen doop en uitzetting. Kort daarna (582) beval de Merovingische koning Chilperico dat alle joden van zijn koninkrijk gedoopt moesten worden. De Byzantijnse keizer Heraclius, onder wiens jurisdictie sommige gebieden van het Iberisch schiereiland nog steeds stonden, na het verslaan van Perzen en joden in Palestina in 628, verordende de verplichte bekering van joden in alle provincies van zijn rijk. En men zegt dat de Merovingische koning Dagobert dit voorbeeld volgde. Er

is ook nieuws bekend over spirituele conflicten van gedwongen bekeerlingen uit Gallië en de Byzantijnse provincie van Afrika.

Sisebut, die een vriend was van Isidorus van Sevilla, luidde deze vervolgingen in op het Iberisch schiereiland door wetten tegen de joden uit te vaardigen, een beslissing die door Isidorus bekritiseerd werd. Maar het was pas in het jaar 633 (drie jaar voor de dood van Isidorus van Sevilla) dat de hardheid hiervan werd geschetst in het Concilie van Toledo, waarbij een aantal bepalingen werd goedgekeurd, zoals de volgende:

Joden kunnen niet met geweld worden bekeerd, maar degenen die zich al bekeerd hebben, zijn verplicht in het christendom te blijven en moeten worden belet het joodse geloof te beoefenen. Hun besneden slaven zullen vrijgelaten worden. Hun kinderen moeten worden meegenomen om hen in het christelijk geloof te onderwijzen. De getuigenis van bekeerlingen die terugkeren om hun oude geloof in praktijk te brengen, zal niet geldig zijn. Het huwelijk tussen een jood en een christelijke vrouw of andersom is nietig, tenzij de joodse partij het christendom accepteert; de kinderen van zo'n verbintenis zullen opgroeien en worden opgevoed in het christelijk geloof. Bekeerlingen en joden zijn uitgesloten van openbaar ambten.

Het standpunt van Isidorus in dit verband was om op vreedzame wijze naar bekering te streven, waarbij hij zelfs koning Sisebut berispte, zoals Jacques Lafontaine benadrukt (aangehaald werk, p.102):

Tijdens de regering van Sisebut werd het wettig om de joden van Spanje tot een gedwongen bekering te dwingen; Hij (Isidorus) denkt dat deze koning aldus zijn ijver toonde, zij het op een niet-reflectieve manier, want 'zij hadden door redenering tot geloof moeten worden geleid'.

Het jaar dat Isidorus stierf (636) werd een nieuw concilie gehouden, waarin de schroef nog wat verder werd aangedraaid. Het werd niet-katholieken verboden in het land te verblijven en bekeerlingen werden onder strikt bisschoppelijk toezicht geplaatst. Ze mochten niet door het land reizen zonder een vergunning, ondertekend door de plaatselijke kerkelijke autoriteiten. Alle joden moesten volgens een vaste formule een eed afleggen dat ze de joodse wet en praktijken hadden verlaten. De straf voor terugval varieerde, naargelang de ernst van de overtreding, van een religieuze boete tot zweepslagen, amputatie van een ledemaat, inbeslagname van eigendommen en verbranding. Dit tijdperk werd afgesloten door een concilie dat in 694 in Toledo werd gehouden, terwijl Egica regeerde. In dat concilie werden ernstige politieke beschuldigingen tegen de joden geuit:

Ze werden ervan beschuldigd dat ze, niet tevreden met het ondermijnen van de kerk, van plan waren het koninkrijk te veroveren, christenen ter dood te brengen en de staat met alle mensen erin te

vernietigen. Om hun plan uit te voeren, zo werd beweerd, hadden ze samengespannen met 'de Hebreëen aan de andere kant van de zee'. Ongetwijfeld diende zowel de messiaanse agitatie die onder de joden werd gevoeld als hun banden met de opstandige adel als basis voor deze beschuldigingen. Als straf besloot de raad om alle eigendommen van de joden in beslag te nemen, hen tot slavernij terug te brengen en hun land aan hun voormalige slaven te geven (aldus Yitzhak Baer, aangehaald werk).

En met dit alles zien we de opkomst van een nieuw *politiek perspectief*. Als iets anders zou zoveel radicalisme van de kant van de Visigotische staat en de Kerk niet begrepen kunnen worden. Een van de beschuldigingen van hun kant was dat de joden zouden samenzweren om het koninkrijk over te nemen. Hiermee werd aangetoond dat zij het verzet tegen bekering niet zagen als een spontaan verzet, maar als een politieke beweging. De tweede beschuldiging was dat ze de vernietiging van de staat zouden willen. Dat was een duidelijk teken dat de bestaande staat slechts een minderheid vertegenwoordigde. De staat moest zich, uit angst voor haar voortbestaan gedragen als een onderdrukkende macht en vijand van de meerderheid. Ten slotte is er de beschuldiging dat de joden zouden samenwerken met 'de Hebreëen van over de zee'. Waren dat alleen de joodse vluchtelingen aan de

overkant van de zee? Of verwijst het ook naar Andalusiërs van Syrische en joodse afkomst, die in contact stonden met hun Syrische familieleden?

Tegenwoordig is men goed bekend met het standpunt van het Visigotische koninkrijk en de katholieke kerk destijds en dit standpunt wordt ook verdedigd. De kerk en het Visigotische koninkrijk beoogden de stichting van een staat met een gedwongen religieuze en politieke eenheid. Zij wilden deze eenheid uitbreiden onder de rest van de kerken en religies die in Hispania woonden. Het standpunt van de tegenstanders van het Visigotische koninkrijk is nog niet uitgesproken, noch bekend, maar we kunnen het intuïtief wel begrijpen.

Er bestond op het moment dat de geforceerde eenheid van de kerk werd opgelegd een sociale realiteit van diversiteit in geloof. De talrijke kerken (trinitarisch, ariërs en monofysitisch), met daarnaast nog andere religieuze overtuigingen, zoals die van de joden of de heidenen, maakten het erg moeilijk om de vermeende eenheid te bereiken. Daarbij kwamen de belangen van elke gemeenschap en andere problemen van een raciale of etnische orde. Er leefden Goten, joden, Syriërs, Berbers, enzovoort, naast elkaar. Bovendien lagen de

zaken van de katholieke kerk en het Visigotische koninkrijk moeilijk en gecompliceerd. Daarbij komt nog de handelscrisis als gevolg van politieke instabiliteit en het ontbreken van een imperiale macht om orde en overleg te scheppen in het hele Middellandse Zeegebied. Hierdoor waren veel mensen hun werk kwijt geraakt, zowel op het platteland als in de dorpen, waar mensen een bestaan voor hun familie hadden gehad, ook al was het een eenvoudig bestaan. Naast al deze tegenslagen volgden in die jaren droogten en epidemieën elkaar op, die een groot deel van de bevolking in ellende en wanhoop stortten.

De enige uitweg was om te proberen een politiek model te creëren, waarin alle sociale realiteiten en alle spirituele of religieuze gevoeligheden vertegenwoordigd waren. Als dit moeilijk bereikbare doel zou worden bereikt, moest men een wetgevend en politiek model opzetten, waarin rekening werd gehouden met de verschillende tegenstrijdige belangen. Dit politieke model zou radicaal botsen met dat van het Visigotische koninkrijk en bijgevolg was oorlog tussen de een en de ander meer dan waarschijnlijk. En dat gebeurde ook. De beroemde *slag om Guadalete*, ook wel La Janda

genoemd, was niet de triomf van de Arabieren over de christenen, maar was de eerste strijd tussen twee modellen van samenleven waaruit een nieuw politiek model werd afgeleid.

Het was geen schijnidee, maar een vitale behoefte van de Baetische samenleving, die kon worden vervuld dankzij de ervaring die ze al hadden en dankzij de informatie die ze hadden over wat er destijds gebeurde in de oude Byzantijnse stad. Deze stad, Damascus geheten, was nu de hoofdstad van een nieuwe macht. Het is verre van verrassend dat de mensen van Baetica in deze nieuwe staat, het kalifaat de Omajjaden, een positieve referentie zagen om hun conflicten op te lossen, die al te lang hadden geduurd. De ideologie die aan de nieuwe macht ten grondslag lag, bood zo een sterke aantrekkingskracht dat veel van de christelijke gemeenschappen de behoefte voelden om de nieuwe religie te omarmen, soms gedreven door ideologische affiniteit, dan weer door ambities of belangen. In het begin van de islam hoefden moslims alleen de tienden te betalen die in de koran waren vastgelegd, terwijl de rest van de bevolking zijn status mocht behouden door een speciale belasting te betalen, *djizja* of hoofdelijke

belasting. Dit verschil in hoogte van belasting veroorzaakte een geleidelijke toename van bekeringen, wat een groot aantal *mawalis* of bekeerlingen opleverde. Dit betekende een ernstig verlies voor de schatkist van de nieuwe staat, aangezien er daardoor minder geld binnen kwam. Daarom werd er een belasting ingevoerd over het bezit van land, een belasting dus die niet afhankelijk was van de religie van de eigenaar, maar van zijn bezit.

D. Gonzalo Martínez Diez behandelt in zijn boek *templarios en los reinos de España* (pag.21) deze kwestie:

Onder de verschillende christelijke groepen die onder het gezag van het kalifaat vielen, voelden de orthodoxe christenen, aangeduid als masoreten, zich verbonden met de keizers van Constantinopel. Ook al was dit gevoel van verbondenheid eerder gevoelsmatig dan dat het op realiteit berustte. Dat heeft hen geholpen om hun christelijk geloof te behouden. Maar de monofysieten van Syrië en de kopten van Egypte bekeerden zich, op kleinere schaal, voornamelijk tot de islam.

Er bestonden al voor die tijd tal van Andalusische monofysitische gemeenschappen in Baetica, die deelnamen aan de verschillende concilies die in al die jaren werden gehouden. Deze christenen, wellicht in navolging van hun familieleden in Syrië, hadden al

eerder dezelfde positie ingenomen als hun broeders in het oosten. Zij hadden zich al lang voor 711 tot de islam bekeerd. Deze Syriërs vestigden zich langs de hele Middellandse Zeekust tot aan Frankrijk. Sindsdien zijn ze echter verdwenen uit de historische verslagen. Waren dit niet Andalusiërs van Syrische afkomst, die in de geschiedschrijving ten onrechte met Arabieren zouden worden verward?

Hoe het ook zij, de sociale crisis in Baetica werd op een geheel eigen manier opgelost. De enige mogelijke sociale en politieke structuur was voor hen op dat moment een samenlevingsvorm onder het principe van religieuze tolerantie. Want alleen via oorlog en uitroeiing zou men iedereen tot een religieuze eenheid kunnen dwingen. En we weten nu dat zij dit zo niet gewend waren op te lossen.

Hoofdstuk VIII. Oost en West

Ik heb geen vrienden nodig die veranderen als ik verander en akkoord gaan als ik akkoord ga. Mijn schaduw doet dat zoveel beter. (Plutarchus)

Hoewel het ver lag van alles qua ruimte, had Baetica sinds de oudheid banden met verschillende volkeren in het oosten en westen: banden met Feniciërs, Egyptenaren, Grieken, Carthagers, Romeinen, Arabieren, berbers, enzovoort. Daarbij heeft men elkaar wederzijdse beïnvloed op het gebied van kennis, geestelijke zaken, interesses en vriendschap.

Om hun commerciële en sociale relaties te onderhouden, gebruikten Andalusiërs ten allen tijde de taal die de volkeren spraken die op hun politieke toneel verschenen. Het Latijn werd gesproken in alle gebieden van het Romeinse Rijk. Deze taal werd gesproken door de inwoners van Baetica, Syrië, Palestina, Egypte, enzovoort. Dit was de voertaal om met elkaar te onderhandelen en elkaar te begrijpen. Daarnaast behield elk van deze gebieden zijn eigen autochtone mondelinge taal. De oosterse volkeren deelden de taal van een gemeenschappelijke taalkundige stam. Dat was de stam van de zogeheten Semitische taal. Uit deze stam kwam

de taal voort, die de plaats ging innemen, die voorheen het Latijn had. Tegenwoordig staat deze taal bekend als het Arabisch.

In de *Encyclopedia Encarta* wordt uitgelegd uit dat de taalkunde de verschillende Semitische talen in vier grote groepen verdeelt:

De noordelijke perifere taal wordt vertegenwoordigd door de Akkadische of Assyrisch Babylonische taal, de oudste Semitische taal. In deze taal bestaat een literatuur, die ver teruggaat in de tijd. De geschreven en literaire vorm van deze taal gaat terug tot 6000 voor Christus en is geregistreerd tot aan de eerste eeuw van onze jaartelling.

De noordelijke centrale groep bestaat uit het Hebreeuws, oud en modern, met oude talen zoals het Ugaritisch en Fenicisch, en het Aramees, dat het Syrische of christelijke Aramees omvat.

De zuidelijke centrale groep bestaat uit het culturele of literaire Arabisch en de moderne dialecten daarvan, die tegenwoordig het Arabisch en het Maltees vormen. De zuidelijke centrale groep bestaat uit de zuidelijke Arabische dialecten, die nu in het zuiden van het Arabische schiereiland worden gesproken (voorheen gesproken door andere volkeren zoals de Minoërs en Sabaeërs); het Ge'ez of klassiek Ethiopisch, dat tegenwoordig alleen in literaire en liturgische vorm wordt bewaard; het Amhaars, de officiële taal van Ethiopië, en de andere Ethiopische talen zoals Tigré, Tigrínico of Tigrinya en Gurage.

De ineenstorting van het Romeinse rijk en de geleidelijke verdwijning van haar politieke en administratieve systeem verzwakte de macht van het Latijn als hoofdtaal, die voorheen had bestaan. De orale taalverscheidenheid werd goter. In Baetica en in de rest van het schiereiland werd het Latijn omgevormd tot de Romaanse talen. Hierdoor werden de autochtone taalvormen versterkt. Dat gebeurde ook met andere talen in Noord-Afrika, zoals het Berbers, of de talen van Semitische oorsprong. Het is niet verwonderlijk dat dit isolement, of deze autarkie, een verzwakking van de handel en andere sociale en culturele uitwisselingen veroorzaakte. Dit alles werd verergerd door economische crises. Het was erg moeilijk om overeenkomsten en pacten tot stand te brengen zonder een gemeenschappelijke taal om de verdragen en handelsovereenkomsten in te schrijven. En het was moeilijk om een defensieve macht te vormen.

Op deze manier werd de zoektocht naar een politiek en administratief kader dat de commerciële circulatie in het uitgestrekte gebied van de Middellandse Zee zou herstellen van vitaal belang voor degenen die van deze activiteit moesten leven. Maar juist de sociale, politieke

en religieuze tendensen die vatbaar waren voor het tegenovergestelde versterkten de gevoelens van onafhankelijkheid van elke gemeenschap en hun respectieve regeringen. Hierdoor werd de politieke versnippering in kleine lokale machten of leengoederen, die vaak met elkaar werden geconfronteerd, alleen nog maar verder vergroot. Het werd tijd dat iemand de ruimte ging innemen die Rome achterliet.

Eerder in dit boek is geschreven over de Saracenen, nomadische en wilde volkeren in de Arabische woestijn, die van tijd tot tijd de landen van de sedentaire gebieden Syrië, Palestina, Perzië of Egypte binnenvielen. Hun roem gaat terug tot de tijd dat ze tegenover Rome stonden. Hilario Gómez Saafigueroa schrijft in een studie getiteld '*La conquista musulmana del Próximo Oriente bizantino*':

Hun zware cavalerie en boogschutters te paard (een typische strijdmacht van 1000 gepantserde ruiters en zo'n 9000 boogschutters) maakten het de legioenen behoorlijk moeilijk, hoewel deze uiteindelijk de overhand hadden. Juist na de val van Palmyra begon het gebruik van een woord dat tot op de dag van vandaag bewaard is gebleven zich te verspreiden. Een woord dat aanvankelijk de nomadische Arabische stammen identificeerde: *Saraceni* (Saracenen).

De invallen van nomadische Arabische bendes op keizerlijk grondgebied begonnen al voorafgaande aan de zevende eeuw. Het is bekend dat er al in het jaar 373 Saraceense invallen waren op kluzenaars op de berg Sinaï. De aanvallen in verschillende gebieden van Palestina, Fenicië en Syrië keerden gedurende de 5e eeuw terug. Hoewel de actie en invloed van de geallieerde Arabische stammen (Salies, Gasaniden) werd gevoeld, bleven de effecten van deze bedoeïeneninvallen beperkt.

Later schrijft dezelfde auteur dat de Romeinen de gevestigde Arabieren kenden als Syriërs en dat er velen werden gerekruteerd om te dienen in de keizerlijke legers. Er was zelfs een Romeinse generaal van Arabische afkomst die het hoogtepunt van de keizerlijke macht bereikte: Marcus Julius Philipus, beter bekend als Philip de Arabier (244-249 na Chr.). Amin Maalouf vertelt ons in zijn boek *The Gardens of Light* (pagina 199)

Dat deze keizer werd geboren in een nomadische stam, aan de rand van de Arabische woestijn. Een stam die zich, naar het schijnt, zeer snel aansloot bij die van de Nazarener. Bisschop Eusebius van Caesarea, een kerkhistoricus, bevestigt dat Philip, lang voor Constantijn, de eerste christelijke keizer was die in het geheim naar de catacomben ging en biechtte met de gewone boeteling.

Het was één ding om een land binnen te vallen op zoek naar buit, maar er was iets anders nodig om een rijk te organiseren, zoals het Arabische. Dit doet niets af aan

het belang van de woestijnnomaden, kameelrijders, kooplieden of krijgers. Maar het gaat hier om de vorming van een ideologisch model, gebaseerd op een nieuwe religie die voorbestemd is om in eerste instantie de eenheid van alle Arabieren te bereiken, nomaden of sedentair, ambachtlieden of kooplieden.

Al deze mensen van Semitische afkomst verspreidden zich al sinds de oudheid over het Midden-Oosten. Zij bestonden uit verschillende groepen en stammen, waaronder de Arabieren, en spraken een reeks talen die nauw met elkaar verwant waren. Evenals dat het geval was met de Latijnse en Germaanse talen die ook tot een stam behoorden, de Indo-Europese. Binnen deze grote Arabische familie zou een politieke en religieuze beweging ontstaan, die de leegte van Rome zou opvullen. Ismael, de zoon van Abraham, wordt beschouwd als de eerstgeborene van de Arabische stammen. Sommige daarvan weidden zich aan landbouw, vee en ambachten en andere aan het nomadisch hoeden van kamelen, geiten en schapen en ook aan de maritieme handel.

De nomaden van de woestijn, of kameelrijders, vervoerden hun koopwaar in karavanen door de

woestijnen en reisden de handelsroutes af. Dat stelde hen in staat in contact te komen met beschavingen zoals die van Mesopotamië en van Egypte, de Romeinse beschaving en de Perzische beschaving. In een van deze stammen, die van de Qoeraisj, zou een politieke leider en spirituele gids het licht zien, genaamd Mohammed. Hij werd geboren in het jaar 570 van de Gregoriaanse kalender. Drie maanden na zijn geboorte stierf zijn vader, Abd' Allah. Zijn moeder Amina gaf hem ter adoptie aan een bedoeïenenfamilie die hem grootbracht en met wie hij als kind door de Arabische woestijn trok. Toen hij op vijfjarige leeftijd terugkeerde naar zijn familie, overleed zijn moeder. Daarna stond hij onder de voogdij van zijn oom Abu Talib, die hem liet werken als herder van zijn kudde geiten en schapen in de omgeving van Mekka.

Deze stad Mekka was het bedevaartsoord van verschillende Arabische stammen en een ontmoetingspunt voor de karavanen die door de woestijnen reisden. Kooplieden reisden met hun specerijen, parfums, textiel en andere producten, die ze in Jemen of Abessinië hadden gekocht. Deze producten werden vervoerd naar Syrië, Perzië, enzovoort. Vanaf

zeer jonge leeftijd reisde Mohammed mee in deze karavanen in het gezelschap van zijn oom Abu Talib. Vervolgens kwam hij in dienst van een rijke koopvrouw, Khadija, voor wie hij werkte van zijn twaalfde tot zijn vijfentwintigste jaar. Deze rijke koopvrouw kreeg zoveel vertrouwen in hem dat ze hem ten huwelijk vroeg. Met zijn vrouw Khadija deed hij daarna zaken, nu verder als haar echtgenoot. Zij ondernamen verschillende reizen door de omringende landen: Syrië, Palestina, Egypte, Perzië, Abessinië, enzovoort. Niet alleen werden daarbij goederen vervoerd, maar ook verwierf hij tijdens die reizen een grote kennis van culturen, kennis van verschillende religies en ook van de diepe economische en religieuze crisis die naburige rijken trof. Hij onderhield relaties met christelijke en joodse kooplieden uit verschillende plaatsen, inclusief de westelijke Middellandse Zee, zoals Baetica.

Toen Mohamed de boodschap van een nieuwe religie begon te verspreiden, had hij al een gedetailleerde kennis verworven van de zwakheden, die naburige rijken teisterden. En ook van het oorlogszuchtige potentieel van de Nabatese Arabische stammen in dienst van Byzantium en de Lakhmi-stammen in dienst van Perzië.

Mohammed werd gedwongen naar de stad Yatrib (Medina) te emigreren, waarheen hij vluchtte, toen de aristocratie van Mekka hem en zijn volgelingen vervolgde. Daar ontstond de eerste gemeenschap van gelovigen. Het was het begin van de islam als beleden godsdienst en tevens het begin van de islamitische jaartelling, het jaar 622 van de Gregoriaanse kalender, en het jaar 0 van de Hidjra.

Deze gebeurtenissen in de omgeving van Mekka en Medina vonden gelijktijdig plaats met het moment waarop Isidorus van Sevilla de etymologieën en de geschiedenis van de Goten schreef, en koning Suintilla (621-631) de territoriale eenwording van het Iberisch schiereiland bereikte, na het verslaan van de Byzantijnen.

De eerste moslims, geleid door Mohammed, keerden terug naar Mecca vanuit de stad Medina (voorheen Yatrib). Hun doel was om alle Arabische stammen te verenigen, ongeacht hun religie. Zijzelf erkenden echter alleen het principe van het monotheïsme, gebaseerd op de unitaire opvatting dat er maar één God is, een opvatting die tauhid wordt genoemd. In het jaar 630 versloeg hij de aristocratie van Mekka, die hem en zijn

volgelingen hadden bestreden en achtervolgd.

Aangekomen in de heilige stad Mekka, beval hij de symbolen van het Arabische polytheïsme te vernietigen. Hij verkondigde daar zijn unitaire geloofsbelijdenis: Er is maar één God en dat is Allah. In het jaar 631 werd het geloof verspreid over de Hidjaz. Het jaar daarop, in 632, stierf de profeet. Hij liet een politiek systeem achter, dat bekend staat als het kalifaat.

Onder het bevel van Abu Bakr bevochten de Arabische troepen de Chaldeeërs (christenen), de dominante stam in Mesopotamisch Babylon (Irak), en daarna ook de Syriërs. Zij vielen dus twee machtige rijken aan: Perzië en Byzantium. Hoe zou het mogelijk kunnen zijn dat onbeschaafde Arabieren deze machtige rijken konden aanvallen en verslaan? Om dit streven mogelijk te maken waren een sterke religieuze overtuiging, een op stammen gebaseerde krijgerscohesie en militaire ervaring nodig. Zij hadden niets te verliezen en veel te winnen. De militaire en financiële uitputting van de Byzantijnse en Perzische keizers na de opeenvolgende oorlogen tussen deze landen werkte in hun voordeel. Daarbij kwam nog de verarming van Syrië, Palestina en Mesopotamië. Er was een fiscale druk, die de volkeren

verder verarmde. En er vonden pestepidemieën plaats in de jaren 614, 628 en 638. Hilario Gómez Saafigueroa schrijft in de bovengenoemde studie:

Na de dood van Mohammed in 632 braken er onderlinge gevechten uit in de gloednieuwe islamitische staat, die het bestaan ervan bijna in gevaar bracht. Na het herstellen van de orde realiseerde de eerste kalief, Abu Bakr (632-634) zich dat alleen een oorlogszuchtige politiek de eigenzinnige Arabische stammen kon verenigen. In die tijd waren er veel christelijke stammen (meestal monofysieten) die vroeger bestuurd werden door de Byzantijnse en Perzische rijken. Zij leverden uit vrije wil of met geweld hun bijdrage aan de nieuwe islamitische staat. In de islamitische kronieken komen veel namen voor van de hoofden van deze stammen, zoals Yuhanna bin D'obah, Ukaidir bin Abdul, Azruh. Net als in het geval van de Lakhmis, versterkten de Gassaniden nu de gelederen van de moslimlegers met een onschatbare militaire ervaring. Zij beschikten over een grote kennis van het terrein en vooral van de militaire strategie en de zwakheden van het rijk. Zij hadden immers decennia lang met hen gevochten en vochten mee in de laatste grote veldtocht tegen de Perzen. Bovendien kwamen de christelijke Arabieren, volgens sommige geleerden zoals Carole Hillenbrand en Geoffrey Regan, met een nieuw en revolutionair idee. Een idee dat ontstaan was tijdens de religieuze ijver die gepaard ging met de campagnes van Heraclius: de heilige oorlog of jihad. Het idee van martelaarschap op het slagveld als een toegang tot paradijs, een concept dat volgens deze specialisten niet bestond in de pre-islamitische wereld.

Abu Bakr stierf eind augustus 634 en werd opgevolgd door Umar ibn al-Khattab. In september 635 veroverden ze de hoofdstad van Syrië, Damascus, en het jaar daarop de stad Jeruzalem, sindsdien beschouwd als de derde heilige stad van de islam. Dit was omdat de profeet Mohammed Jeruzalem als eerste had aangewezen als qibla (de richting waarnaar Moslims hun gezicht wendden wanneer ze in gebed gingen). Later werd deze bidrichting (qibla) vervangen door de Kaaba in de stad Mekka. De snelheid van al deze veroveringen kan alleen worden verklaard door rekening te houden met wat Sarafigueroa schrijft:

Alleen als men rekening houdt met de actieve deelname van de Gassaniden en Lakhmis aan de organisatie van het leger en aan de leiding van de eerste kalifaatcampagnes, kan de plotselinge en verrassende militaire superioriteit van de moslims ten opzichte van Byzantijnen en Perzen begrepen worden. Hoeveel kamelen ze ook hadden en hoeveel religieus enthousiasme ze ook bezaten, de bonte bedoeïenenstam-milities die Mohammed in zijn vroege Arabische campagnes gebruikte, hadden op zichzelf nooit de ervaren, geprofessionaliseerde en goed georganiseerde Byzantijnse gastheren kunnen verslaan. Die hadden kort geleden nog een lange oorlog tegen de Sassaniden gevoerd, waarin zij gewonnen hadden. De stammen van het binnenland van Arabië misten een geëvolueerde militaire structuur, een tactische en strategische doctrine die die naam waardig was en geavanceerde

belegeringstechnieken. Kortom alles wat een efficiënte militaire macht vormt. Misschien hadden ze een veldslag kunnen winnen, maar nooit een oorlog, laat staan de controle over zo'n uitgestrekt gebied.

De Gassaniden en Lakhmis, gevormd door de militaire tradities van Byzantium en Perzië, beschikten over een solide infrastructuur op de grond (forten, pakhuizen, putten, wachtposten, enzovoort). Ze hadden ervaring met recente conflicten, waren goed uitgerust en georganiseerd en kon daarom een militair middel bieden om de oorlogszuchtige Arabische stammen in te kaderen. Dit was niets nieuws. Zowel Nabateeërs als de bewoners van Palmyra hadden hun legers georganiseerd op basis van een relatief kleine kern van goedgepaste en goed uitgeruste troepen (clibanariërs, cataphracts, paardboogschutters en zware infanterie). Zij werden ondersteund door een groot aantal stammen die bijdroegen met infanterie en lichte cavalerie (of kamelerij). Gedurende de tijd dat ze Byzantium dienden, en later de eerste kaliefen, deden de Gasaniden hetzelfde.

De derde khalief, Osman, werd vermoord en opgevolgd door Ali, neef en schoonzoon van de profeet. Hierdoor werd bij sommigen het vermoeden gewekt dat de nieuwe khalief betrokken was bij de moord op Osman. De gouverneur van Egypte, Moe'awiya, behorend tot de Omajjaden, de clan van Abu Sufyan, en uitgeroepen tot vijand van Mohammed, probeerde zijn dood te wreken door Ali uit te dagen hun geschillen met wapens bij te leggen. Hoewel Ali in het voordeel was, stelde

Moe'awiya een strategie voor om hun geschillen te beslechten volgens de Koran. Hun geschil zou worden opgelost door een commissie die door beiden was aangesteld. Enkele Kharijieten, waaruit een deel van de moslims bestond, vielen beide mannen aan, toen ze naar de moskee gingen om het vrijdaggebed uit te voeren. Ze raakten beiden ernstig gewond. Ali stierf aan zijn verwondingen, terwijl Moe'awiya herstelde en de leiding nam over de Arabische stammen. Hij stichtte in het jaar 660 het kalifaat van de Omajjaden in Damascus.

Uit dit conflict (fitna) tussen moslims kwamen de drie belangrijkste stromingen naar voren die de toekomst van de islam zouden kenmerken: de soennieten, de sjiieten en de kharijieten. De laatste twee waren openbare vijanden van het kalifaat van de Omajjaden. De meest bekende en bloedige confrontatie tussen de Omajjaden en de sjiieten vond plaats op 10 oktober 680. Toen bevond een zoon van Ali, Hoessein, vergezeld door zijn hele familie, zijn gelovigen en dienaren (ongeveer zeshonderd mensen) zich in de stad Kerbala. Daar wachtte hen een leger onder leiding van een zoon van Moe'awiya, wat een bloedbad veroorzaakte onder Ali's

familie en volgelingen. Deze datum wordt heden ten dage nog altijd herdacht door de sjiïeten.

Toen de bestaande problemen van legitimiteit opgelost waren, maakte het kalifaat van de Omajjaden Damascus tot hoofdstad van de nieuwe staat. Dat ging ten koste van Medina en de bedoeïenenstammen. Deze verandering betekende dat afstand werd genomen van de mensen die een hoofdrol speelden in het ontstaan van de islam, ten voordele van de minder geïslamiseerde stammen of bevolkingsgroepen in Syrië, Palestina, Egypte, enzovoort.

Wat zijn de sleutels geweest die hebben geleid tot een even snelle als effectieve uitbreiding van de Arabische heerschappij over de landen van de oude en machtige rijken?

Allereerst hebben we te maken met dezelfde dynamiek als bij het begin van het Romeinse rijk. Opnieuw vond een ineenstorting plaats van de handelsroutes die zich rond de Middellandse Zee hadden ontwikkeld over land, zee en rivieren. De ineenstorting van het Romeinse rijk en het gebrek aan bescherming van de commerciële routes bracht veel bevolkingsgroepen ertoe om zich te

wijden aan piraterij of banditisme. Daarbij werden zij soms beschermd door woeste hordes zoals de Goten, de Hunnen, Vandalen of Saracenen.

Ten tweede werd de officiële taal en machtstaal, het Latijn, vervangen door lokale talen die commerciële uitwisseling bemoeilijkten. Ook verdragen konden niet langer opgesteld worden, omdat die verdragen of overeenkomsten geen gemeenschappelijke autoriteit hadden, die deze ondersteunde en naleving afdwong. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het gebrek aan schriftelijke bronnen uit deze periode komt door deze omstandigheden. En verder door een gebrek aan vertrouwde ambtenaren (Schriftgeleerden en notarissen). Deze spraken wel vloeiend de lokale talen, maar niet het Latijn. Men moest zich daarom behelpen met mondelinge afspraken en pacten, waardoor de uitwisselingen een beperkt en lokaal karakter hadden.

De derde oorzaak was dat de oude rijken, zoals het Byzantijnse en Perzische, uiteindelijk zwichtten voor de druk van de Arabieren. Zij oefenden niet langer een gemeenschappelijk gezag uit (civiel en militair) tussen de verschillende landen, die bij de uitwisseling betrokken waren. Zij konden niet meer helpen bij het reguleren van

de handel en het oplossen van geschillen in het geval van een mogelijk belangenconflict. Zij konden het commerciële handelsverkeer niet langer beschermen. Ook bepaalden zij niet langer de systemen van maten en gewichten. Er was geen gemeenschappelijke munteenheid die transacties zou vergemakkelijken en ook andere kleine kwesties die een algemeen administratief systeem vereisten konden niet worden opgelost. De ruimte die voorheen werd ingenomen door die keizerlijke rijken, werd langzaamaan ingenomen door de eigenaren van de nieuwe macht van het kalifaat, door hun bondgenoten en klanten.

De nieuwe hordes nomadische strijders, die voorbestemd waren om een rijk als het Arabische te vormen, waren niet in staat om al deze problemen alleen op te lossen. Ze beschikten niet over een geschreven taal en hadden geen juridische en administratieve ervaring om een staat te stichten en te beheren. Mohammed was analfabeet en de prediking van de nieuwe religie werd mondeling uitgevoerd, waarbij hij elke soera, elke ayah of elk woord van de Koran tot in detail mondeling doorgaf. In 651, jaren na de dood van de profeet, werd de koran in zijn oorspronkelijke vorm

samengesteld en deze is tot nu toe exact hetzelfde gebleven, zonder enige wijziging. Er zijn twee originele exemplaren, in de musea van Berlijn en Istanbul (Dra. Asma Lamrabet). Tot op de dag van vandaag is de Koran, naast een boek om te lezen, een boek om uit te reciteren. De Koran bevat een grote muzikaliteit en het vermogen om gevoelens op gelovigen over te brengen door middel van het reciteren ervan .

Een van de redenen dat de islam zich kon verspreiden is de controle over de transportroutes. Deze controle was essentieel om over de rest van de Arabische stammen te zegevieren. De eerste veldslagen tegen de Mekkaanse aristocratie werden gevoerd om controle over de bronnen waaruit de kameelkuddes water dronken, wanneer deze de woestijnen van Arabië doorkruisten. Ook de controle over de kruispunten of de routes waardoor de kooplieden reisden vormden een strategisch doel. Nadat zij de heerschappij en controle verkregen hadden over de commerciële routes die de belangrijkste keizerlijke steden aandeden (zoals Byzantium, Perzië, Egypte, enzovoort) , werden de moslims geconfronteerd met andere strategische behoeften. Zoals de politieke controle over de ruimte die

ze al hadden veroverd. En daarvoor moesten ze de schrijfkunst beheersen en de juridische en administratieve systemen kennen die nodig waren om een eigen staat te stichten. In de vroege dagen van de islam was er de vraag wat te doen met de gevangenen. Mohammed beval de vrijlating van alle geletterde gevangenen, op voorwaarde dat elk van hen tien moslimjongeren leerde lezen en schrijven. Deze simpele voorwaarde had een symbolische betekenis, maar ook een strategische waarde bij de ontwikkeling van de nieuwe macht. Men wist dat het beheersen van een mondelinge taal onvoldoende was voor het overdragen van een religie en onvoldoende voor het stichten en besturen van een staat. Daarom was leren schrijven een vorm van macht om het commerciële verkeer en de contracten daarvan te controleren en te beheren en om wetten uit te vaardigen, enzovoort.

De Arabische verovering betrof niet zozeer een strijd om territorium. Het ging eerder om het beheersen van de commerciële handelsroutes, aangezien de islamitische revolutie voornamelijk werd geleid door Arabische marktlieden en kooplieden. Zij werden gesteund door nomaden op kamelen, die bedreven waren in de strijd en

de woestijn goed kenden. In elke veroverde stad was het noodzakelijk om controle uit te gaan oefenen over de havens en markten. Daarom vestigden de militairen zich vooral in de omgeving van de belangrijkste havensteden, in plaats van de volledige controle over het hele grondgebied te willen opeisen. Om deze reden voelden de veroverde volkeren zich niet bedreigd. Omdat ze wisten dat de Arabieren niet uit waren op het veroveren van land voor veeteelt of verbouwing en evenmin waren ze uit op het overnemen van ambachtelijke werkplaatsen of industrie. De wilde volkeren hadden een lage dunk van handarbeid en gaven de voorkeur aan buit of de voordelen die handel kon bieden, in plaats van dat zij boer of ambachtsman wilden worden. Een militaire verovering van een groot gebied, in de strikte zin van het woord, zou onmogelijk zijn geweest, omdat men niet genoeg mankracht had om zo'n enorme ruimte te bezetten, laat staan deze effectief te beheersen. Het kalifaat van Damascus, onder leiding van de familie der Omajjaden, had een van de machtigste netwerken van de maritieme handel in handen. Zo lezen we in *Historia Universal*⁶, deel 9 (pagina 170-171):

---

⁶ *Historia Universal*, editada por Salvat y el diario el Pais

Er wordt vaak gezegd dat de Arabische beschaving, net als voorheen de Romeinse, gebaseerd was op landbouw. Maar om de islamitische economie alleen vanuit dit perspectief te definiëren doet men deze maar gedeeltelijk recht. Men gaat dan voorbij aan de sociale en economische dynamiek, waarin sommige van oudsher traditionele bevolkingskernen, geïslamiseerd of niet, een fundamentele rol speelden. Zij hebben zich voor een groot deel gewijd aan commerciële activiteiten met de Syriërs, de Perzen en de Joden. Afgezien van andere factoren van belang, vormden bovengenoemde bevolkingsgroepen een belangrijke bijdrage aan het commerciële verkeer. Zij droegen bij aan een grootschalige navigatie en de vorming van een commerciële karavaanroute van buitengewoon belang. Dus, vooral aangemoedigd door de Syriërs en joden, speelde de handel een belangrijke rol in het economische leven van de islam. Men reisde onder meer door Syrië en Mesopotamië naar de Perzische Golf en van daaruit naar India en China. Op dezelfde manier trok men het binnenland van Afrika binnen. Er werden producten uitgewisseld met Europeanen en er werden handelsimperiums met een legendarische pracht en van buitengewoon groot belang gecreëerd in de grote steden.

De aard van de opeenvolgende en snelle Arabische veroveringen kan niet worden begrepen zonder rekening te houden met deze overwegingen. Bovendien bestond er al een netwerk van commerciële maritieme relaties en relaties over land sinds het bestaan van het Romeinse Rijk. Relaties die de Andalusische bevolking (van Syrische en Joodse oorsprong) van Baetica al bezat,

lang voor de geboorte van de islam. In dat licht moeten de historische gebeurtenissen gezien worden

Het kalifaat van de Omajjaden, opgericht in 661, stelde een verdrag op van co-ëxistentie tussen alle geloofsovertuigingen, in een poging de gevechten te beëindigen. We zagen eerder de verdeeldheid onder de christenen, die de machtswapens gebruikten om hun rivalen te vervolgen. Het grootste deel van de structuur van de kalifaatstaat en zijn functionarissen, althans in het begin daarvan, werd bezet door christenen van Arabische afkomst, evenals door joden en Grieken. De monofysitische christenen bekeerden zich al vrij snel tot de islam. Met hen slaagde het kalifaat erin om hun administratie een beetje te arabiseren en om de commerciële banden die ze al hadden in de hele Middellandse Zee te versterken en uit te breiden.

Men zegt dat in de jaren van 661 tot 711 de Arabieren Baetica zouden zijn binnengevallen. In die periode, tijdens de regering van het kalifaat, moesten de commerciële bedrijven de handelsrelaties herstellen die al bestonden in Baetica. Met name de handelsrelaties met de inwoners van de landen, waar men al eeuwenlang mee handelde: de Syriërs en joden. Het is

zeer waarschijnlijk dat deze commerciële contacten tussen Damascus en Baetica de kennis van de islam al lang vóór 711 mogelijk maakten en zelfs de stille uitbreiding ervan. Vooral vanwege de bestaande relaties tussen de monofysitische christenen van Baetica en Syrië, en de joodse gemeenschappen in beide gebieden. Het is waarschijnlijk dat de affiniteit die de monofysieten al hadden met de islam een gemakkelijke integratie met de nieuwe macht heeft bevorderd. Dit kan tot hun bekering hebben geleid, waardoor de agnatische Arabische solidariteit en de cliëntelistische banden werden versterkt. Gedurende deze vijftig jaar, sinds de oprichting van het kalifaat, hadden ze genoeg tijd om de nieuwe doctrine te verspreiden en zichzelf te organiseren in lokale gemeenschappen. Daarbij creëerden ze kleine structuren van de nieuwe opkomende macht in de Middellandse Zee en versterkten zij hun economische en sociale macht in Baetica. Zouden deze Andalusiërs (van Syrische afkomst) niet de echte hoofdrolspelers worden na 711?

Zo waren oost en west, nog steeds twee geografische begrippen, in staat om de banden te herstellen die traditioneel al bestonden. De hoge culturele ontwikkeling

werd in Baetica vertegenwoordigd door bisschop Isidorus van Sevilla en in het Byzantijnse Syrië en het Syrië van de Omajjadaen door bisschop Severus Sebokht. We kunnen daaruit afleiden dat er ondanks raciale, taalkundige en culturele verschillen een zeer grote verwantschap was wat betreft hun Helleense opvoeding. De Syrische bisschop Sebokht studeerde (volgens de *Universal History of Figures* van Georges Ifrah, p. 830) filosofie, wiskunde en astronomie in het Keneshret-klooster aan de oevers van de Eufraat. Deze plek had een bevoorrechte geografische ligging, op het kruispunt van de Griekse, Mesopotamische en Indiase wijsheid. Severus Sebokht ging zelfs zo ver dat hij een rigoureuze kritiek schreef op de ijdelheid van de Grieken met een verdediging van de eigen taal:

Ik wil het niet hebben over de wetenschap van de hindoes, die duidelijk geen Syriërs zijn, noch over hun subtiele ontdekkingen in deze astronomische wetenschap, die nog ingenieuzer waaren dan die van de Grieken. En ook niet over de welsprekende methode van hun berekeningen, en over de nummering die zij hanteerden, die verder gaat dan het woord. Ik wil het hebben over wat ze hebben gedaan met negen cijfers. Als degenen die geloven dat ze de grenzen van de wetenschap hebben bereikt, simpelweg omdat ze Grieks spreken, deze dingen hadden geweten, dan zouden ze ervan overtuigd zijn - zij het enigszins laat - dat er andere mensen zijn die

ook sommige dingen weten. Dus niet alleen de Grieken, maar ook degenen die een andere taal spreken.

In datzelfde boek van Georges Ifrah staat:

In het jaar 973 van de Grieken (dat wil zeggen 662 n.Chr.), rechtvaardigde Severus Sebokht, ongetwijfeld geïrriteerd door de trots van de Grieken, de uitvinding van de astronomie door de Syriërs. De Grieken baseerden zich in feite op de school van de Chaldeeën van Babylon en dit waren volgens Severus de Syriërs. Hij komt snel tot de conclusie, gestaafd door rede, dat de wetenschap toebehoort aan allen die er zich rekenschap van willen geven; de wetenschap is niet exclusief het terrein van de Grieken.

Dit alles kunnen we zien als een bewijs dat de territoriale expansie van de Arabieren niet de onmiddellijke triomf van een nieuwe religie, de islam, betekende. Maar dat deze expansie te danken was (zowel militair, politiek als cultureel) aan een sociale versmelting van sedentaire Arabieren, nomaden, christelijke Arabieren en islamitische Arabieren. En nog belangrijker is het feit dat het kapitaal dat door de ontwikkelde en geleerde Syrische christenen of Arabieren werd opgebouwd, de belangrijkste bijdrage vormde voor de ontwikkeling van de wetenschappen en technieken van die tijd. Een voorbeeld daarvan was (Sint) Johannes Damascenus (675-749), die een hoge ambtenaar was van de schatkist

van het kalifaat. Als lid van een Saraceense familie, die in de 8e eeuw aan het islamitische hof woonde, zag hij in de islam geen nieuwe religie. Hij beschouwde de islam eerder als een soort schisma, analoog aan de andere voorgaande ketterijen. Byzantijnse historici getuigen weinig van de openbaring van Mohammed en de godsdienstige en politieke beweging die hij begon. De eerste kroniekschrijver die enkele gegevens gaf over het leven van Mohammed, 'soeverein van de Saracenen en pseudo-profeet', is Theophanes, die in de eerste helft van de 9e eeuw schreef. (A.A. Vasiliev, *Geschiedenis van het Byzantijnse rijk*).

Al deze informatie, kennis, overtuigingen en gedachten moeten de kust van Baetica hebben bereikt door middel van de schepen die de zeeën bevoeren die goederen vervoerden. En ook de inwoners van Baetica, de Andalusiërs van die tijd, moesten begrijpen en lezen in de taal waarin zij zich verbaal uitdrukten en schreven. Het Arabisch kreeg pas vele jaren later de overhand in al-Andalus als de taal van de macht. Oost en west waren indertijd nooit begrippen van scheiding, maar elementen van affiniteit, vriendschap en uitwisseling. Op het moment dat er grenzen werden getrokken tussen deze

twee geografische termen (oost en west) en er een ideologisch concept aan werd toegevoegd, begon de mening post te vatten dat het westen werd gezien als het universum van de rede en het oosten dat van de irrationaliteit.

Hoofdstuk IX. Het grote moederland

Kinderen zijn de ankers die moeders aan het leven binden.
(Sophocles)

De oude Syriërs en de Hebreërs, directe erfgenamen van de Feniciërs, hadden een uitgebreid commercieel netwerk opgebouwd in de belangrijkste handels- en havensteden in de Middellandse Zee. Narbonne in Gallië en Híspalis (Sevilla), Astigi (Écija), Gadir (Cádiz), Cordoba, Cartago, ezovoort in Hispania. Verder strekte hun commerciële netwerk zich uit tot in de belangrijkste steden van Noord-Afrika, Mesopotamië, Syrië, Byzantium, enzovoort.

Martín Lozano (eerder geciteerd in hoofdstuk I van dit boek) schrijft in zijn studie getiteld '*El nuevo orden mundial. Génesis y desarrollo del capitalismo moderno*':

Reeds in de vroege middeleeuwen, in de zesde eeuw, vertelt Gregorius van Tours dat, ter gelegenheid van de intocht van koning Gontran in Orléans, in 585, de vorst door de menigte werd geprezen 'in het Latijn en in de taal van de Syriërs'. Kort daarna, in 591, schonk koning Chlotarius de bisschoppelijke zetel van Parijs aan een rijke Syrische koopman, nadat deze een groot geldbedrag had betaald. De aanwezigheid van Syrische kooplieden en handelaars in het middeleeuwse Europa kwam om een onverklaarbare reden plotseling ten einde tegen het begin van de 9e eeuw. Hun plaats zou vanaf dat

moment worden ingenomen door hun belangrijkste concurrenten, de Joodse kooplieden.

Dit roept een paar vragen op. Wat was die taal van de Syriërs? Was dat Arabisch? En waarom zijn de Syriërs 'verdwenen' (zoals vermeld in de bovengenoemde tekst) aan het begin van de 9e eeuw? Zijn ze vanaf dat moment in de geschiedschrijving niet verward met de Arabische of Saraceense indringers?

De Arabieren die Rome en Byzantium dienden, de Syriërs, werden gewaardeerd om hun bekwaamheid voor zaken en navigatie. Zij leken niet op die andere woestijn-Arabieren die Byzantijns Syrië veroverden en die geen kennis hadden om een staat te stichten. Toen Mu'awiyah Aboe Sufyan Damascus veroverde, had hij de medewerking van de Syrische Arabieren nodig voor zijn regering, om de nieuwe staat, genaamd het Kalifaat van de Omajjaden, te besturen.

Zoals ik eerder in dit boek beschreef, hadden de Arabieren al heel lang een rijke en poëtische mondelinge taal, die heel geschikt was voor recitatie. Maar ze hadden nog geen geschreven taal, laat staan een taal voor de macht om het bestuur van een staat in te administreren. Dat was het geval totdat Damascus de

Arabische hoofdstad werd. Aanvankelijk schreef men met de hulp van Byzantijnse functionarissen, onder wie zich Syrische Arabieren, Joden en Grieken bevonden. Dat gebeurde toen in de taal van de Byzantijnse regering, het Grieks.

Het lijkt geen twijfel dat op het moment dat ze gebieden en steden veroverden, ze geconfronteerd zouden worden met de noodzaak om een eigen taal te hebben, die zich onderscheidde van de rest, zowel vanwege hun religieuze als politieke behoeften. Abu Bakr, de eerste khalief na Mohammed, gaf opdracht tot het schrijven van een volledige versie van de Koran in boekvorm (mas.haf). Maar het was pas onder Abd al-Malik (685-705), dat het Arabisch tot bestuurstaal van het hele rijk werd uitgeroepen, ter vervanging van het Grieks, hetgeen de culturele en politieke traagheid van de Arabieren kenmerkte. Vanaf dit moment gebeurde hetzelfde met de Arabische taal als met het Latijn: de taal werd opgelegd door feitelijke noodzaak en niet door middel van wapens, als een taal die in het hele gedomineerde gebied als gemeenschappelijke taal zou worden gebruikt. Zoals dat het geval is met het Engels in de tegenwoordige tijd. Het Arabisch had in die tijd echter

een dubbele dimensie: het was de heilige taal van moslims en de taal van cultuur en macht in die tijd.

De zwaarste beschuldigingen van de vijanden van de Omajjaden betroffen hun hypocriete gedrag in religieuze zaken: de hellenisering van de eerste staat van de moslims onder het kalifaat van de Omajjaden, ten nadele van de religie van de profeet Mohammed en de taal van de Arabieren. Deze beschuldigingen weerspiegelden het ongemak van een groot deel van de nomadische Arabische stammen, metgezellen van de profeet. Zij waren met geduld een intellectueel werk begonnen door de boodschappen en adviezen van de eerste moslims te verzamelen en voelden zich gemarginaliseerd door het kalifaat van de Omajjaden. Zij zouden de meest loyale erfgenamen van Mohammeds nalatenschap worden en schriftelijk vorm gaan geven aan zijn advies, de sunna. Werkend aan dit compilatiewerk van de geschreven adviezen kwamen de verschillende islamitische juridische scholen naar voren: de Maliki (gesticht door Malik ibn Anas, 710-795), de Hanafi (gesticht door Abu Hanifa 696-767), de Shafi'i (gesticht door al-Safi'i, 767-820), en de Hanbali (gesticht door Ibn Hanbal 780-855).

Bij het beheersen van de handelsstromen vanuit de Arabische woestijnen, de maritieme routes en de routes over land, vervingen de kooplieden en handelaren de voorgaande talen (het Latijn en Grieks) door het Arabisch. Deze taal werd voortaan gebruikt voor de administratie van al hun contracten, zaken en verbonden betreffende het beheer van hun bezittingen.

Langzaamaan brachten ze deze taal naar de plek waar hun koopwaar arriveerde. De wapens van hun krijgers gebruikten ze om hun belangen te verdedigen, de belangrijkste commerciële plaatsen te veroveren en zo de nieuwe godsdienst van hun staat, de islam, te verspreiden. Niet de krijgers waren het belangrijkste in de islamitische revolutie, maar de marktlieden en kooplieden.

En om al deze redenen is het ondenkbaar dat de gemeenschappen van Syrische en Joodse afkomst geen commerciële betrekkingen meer zouden onderhouden met de nieuwe islamitische macht van Damascus. Er waren 76 jaar verstreken, sinds de datum van de verovering van Damascus in 635 en de vermeende Arabische verovering in 711. Dit is nog minder denkbaar, als we er rekening mee houden dat Syriërs en joden

deel uitmaakten van de regering van het kalifaat van de Omajjaden. De Syrische en joodse functionarissen waren gewend in dienst van het kalifaat van Omajjaden hun eigen belangen te verdedigen. Met dit doel kwamen ze overeen om het contact en de onderlinge uitwisseling met hun familieleden en klanten te versterken, waar deze zich ook maar bevonden om zo hun invloed en prestige te vergroten. Juist uit het feit dat het Visigotische koninkrijk vanaf het Iberisch schiereiland maatregelen uitvaardigde die joden verboden naar het buitenland te reizen en te onderhandelen, blijkt duidelijk dat deze reizen bestonden en dat ze een politiek gevaar vormden voor hun koninkrijk. Het is merkwaardig dat ons in de geschiedschrijving wordt verteld dat we in 711 werden binnengevallen door de Arabieren, gesteund door de joden, en verraden door sommige christelijke sectoren. En dat allemaal onder een dikke nevel van fatale omstandigheden, verraad en onvermijdelijke rampen, die nooit redelijkerwijs zijn verklaard.

Laten de feiten één voor één nagaan. Er wordt ons verteld dat deze verovering plaatsvindt na de Slag om de Guadalete, maar er zijn andere versies die deze strijd op de rivier de Guadarranque plaatsen (*Historia Universal*,

geciteerd, deel 9, p. 382). Laten we dat beide voor waar aannemen, aangezien dit detail blijkbaar weinig belang heeft voor wat hier belangrijk voor ons is. Er wordt ons ook verteld dat het binnenvallende leger uit zeventuizend man bestond, de meerderheid uit Berbers uit Noord-Afrika (waren dat christenen?) En zo'n driehonderd Arabieren (waren dat Syriërs?), onder bevel van Tariq Ibn Zijad en Moessa ibn Noessair. Deze Berberse en Arabische troepen verslaan een veel groter leger, dat daarbij ook nog meer kennis van het terrein bezat (als we vasthouden aan de officiële geschiedenis), waarbij koning Don Rodrigo stierf. En deze Arabieren zouden maar drie jaar nodig gehad hebben om bijna het gehele schiereiland te veroveren, tot aan Narbonensis (Narbonne, Frankrijk). Maar daar bevonden zich al lang voor die tijd de Syriërs, waarover ik eerder schreef.

Stel dat dit allemaal klopt met de feiten. Dan roept dit toch vragen op. Ten eerste: waren deze Arabieren de Syriërs die enkele eeuwen eerder al waren aangekomen? En wie was Moessa ibn Noessair? Als we hiervoor een encyclopedie raadplegen, lezen we dat Moessa een Arabische gouverneur was die in het jaar 640 werd geboren. Dat betekent dat deze man op dat

moment 71 jaar oud was. Met andere woorden, een 71-jarige man, te paard gezeten, kan honderden en zelfs duizenden kilometers afleggen, in verschillende veldslagen vechten en ze allemaal winnen. Ik wil niet beweren niet dat een personage als hij niet bestond, maar wel dat zijn rol niet zo groot kan zijn geweest als beschreven wordt. Maar hiernaast worden nog andere vragen opgeroepen. Een 12e-eeuwse historicus die o.a. het kalifaat van de Almohaden heeft bestudeerd, Ibn al-Kardabus, deelt ons mee dat Moessa ibn Noessair tot de sjiiitische school (of sekte) behoorde. Hij werd ontslagen door Muawi'ya Abu Sufyan omdat hij weigerde te vechten tegen de vierde kalief, Ali Abu Talib, de neef en schoonzoon van de profeet, over wie we in het vorige hoofdstuk hebben gesproken. In het jaar 711 regeerde de kalief al-Walid I in Damascus. De sjiieten en de Omajjaden waren tot vijanden verklaard? Wie vertegenwoordigde Moessa ibn Noessair dan in Baetica? Of nam hij deel op persoonlijke titel?

De historicus Pierre Guichard vertelt ons in zijn *Historia de España*, deel 7 (pagina 17) het volgende:

'Er zijn verschillende voorstellen gedaan, onder andere die van Joaquín Vallvé. Hij stelde voor dat Tariq misschien in Cartagena aan

land kan zijn gegaan. En dat de eerste veldslag met Don Rodrigo niet tussen Algeciras en Cádiz zou hebben plaats gevonden, maar op het platteland van Sangonera, in de buurt van Murcia. Maar deze aanname, die wordt ondersteund door nogal verwarrende tekstverwijzingen en toponymische toevalligheden, zorgt voor meer problemen dan ze oplost.'

Welke versie houden we uiteindelijk voor waar? Kunnen de bestaande historische wetenschappen deze vragen niet beantwoorden? Het is mogelijk gebleken om zelfs de manier van leven te kennen van onze meest verre voorouders, die tienduizenden jaren geleden leefden, maar hebben we dan niet kunnen acherhalen wat er minder dan 1300 jaar geleden gebeurde?

En zo kunen we ons nog veel meer afvragen. Graag wil ik enkele paragrafen citeren uit het boek met de titel *Qusayr `Amra*. En met de ondertitel: *Residencia y baños Omeya en el desierto de Jordania*, uitgegeven door *Fundación el Legado Andalusí, la Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía en la Agencia Española de Cooperación Internacional*. Dit werk is geschreven ten behoeve van het behoud en de culturele waardering van het Quseir Amra –monument van de Omajjaden dynastie. Het is geschreven door een Spaanse archeologische missie die door het ministerie van

Buitenlandse Zaken naar Jordanië is gestuurd. Het werk bevat een uitleg over enkele van de gerestaureerde schilderijen. Ik citeer enkele commentaren en beschrijvingen op pagina 110 en 111:

We weten al dat de 'Amra' een reeks personages in zijn schilderijen afbeeldt, die we als historisch moeten beschouwen. We zullen hier een samenvattende beschrijving geven van deze personen en vertellen wat we vandaag weten over hun persoonlijkheid.

Allereerst krijgen we een mannelijk personage te zien waarvan de fysiognomische kenmerken duidelijk zijn. Hem zien we in het midden van de voorzijde van de troonzaal. Op de achtergrond zien we de laatste steen van de boog die naar de linker vleugel leidt. Het is dus een belangrijke figuur. Aan de andere kant zien we ook de door de islam verslagen koningen op dit schilderij op gelijke hoogte afgebeeld. Dat maakt dat we hem automatisch als aan hun gelijke zien. We begrijpen zo dat hij een monarch of khalief moet zijn en niet een simpele prins. We hoeven daarom niet terug te vallen op verklaringen van familiale of politieke aard. Want zo lang we daarvoor geen documentaire basis hebben, zijn deze ingewikkelder.

Op de volgende pagina wordt verduidelijkt over wie ze het hebben, als ze spreken over de personages die door de islam zijn verslagen, wat zoals hier is te lezen:

We hebben al verwezen naar de koningen die door de islam werden verslagen: De Byzantijnse keizer, Rodrigo, de laatste Visigotische koning. De Perzische keizer, Yazdagird III of Piruz III. De koning van

Abessinië en mogelijk de Chinese keizer en een Turkse koning of de hindoeïstische koning Dari.

Op een later punt wordt duidelijk gemaakt dat 'het logischerwijs symbolische en geen echte portretten' zouden zijn, zonder dat verteld wordt waar deze verduidelijking vandaan komt. Of ze nu echt of symbolisch zijn, ze personifiëren een scène die op de een of andere manier representatief en historisch is, zoals het boek zelf erkent.

Van welke datum dateren deze schilderijen? Dat wordt hierna verduidelijkt:

De datum bevindt zich in het eerste kwart van de 8e eeuw, tussen de jaren 642 en 712. Van deze data is de meest vaststaande die van 711, toen de slag bij Guadalete, waarbij Rodrigo werd verslagen, plaats vond. Hij was de enige monarch die met zijn eigen naam werd genoemd, en daarom de enige over wie geen twijfel bestaat. Uit deze datum zou kunnen worden afgeleid dat de khalief, die wordt afgebeeld, mogelijk Walid I kan zijn, die stierf in 715. En dat het paleis moet zijn gebouwd tussen 711 en 715, zoals we elders zeggen.

Als dit paleis tussen 711 en 715 werd gebouwd, hoe kan het dan zijn dat koning Rodrigo op die schilderijen werd afgebeeld, als hij in 710 werd gekroond en in 711 stierf? Rodrigo kwam om in de slag bij Guadalete, juist tegen

de Arabieren. Dus nu vraag ik mij af: is dit bezoek (of zijn deze bezoeken) gemaakt vóór 711, of daarna? Wat deed don Rodrigo aan het hof van de khalief van Damascus? Bewees hij eer, onderhandelde hij over een politiek verdrag of was hij op vakantie? Want als Don Rodrigo vóór 711 naar Damascus ging, betekent dit natuurlijk dat de Visigotische regering formele relaties onderhield met het kalifaat van de Omajjaden. Dat betekent dat de islam en de Arabische macht al bekend waren. Of, als het bezoek na de genoemde veldslag plaats vond, betekent het dat Don Rodrigo in deze veldslag niet gestorven is. En dan is er nog een vraag: was hij daar als een verslagen koning of als een bondgenoot? Het zou raar zijn als hij daar was als verslagen koning, omdat de kalief van Damascus op gelijke voet met hem wordt afgebeeld op het schilderij. En als hij als bondgenoot daarheen is gegaan, dan komt de geschiedenis van Spanje niet overeen met de feiten.

Iemand zou kunnen vragen, waarom vertel ik dit hele verhaal en stel ik deze vragen? Omdat in deze periode en tijdens deze gebeurtenissen de mythe ontstaan is dat Spanje een *eeuwige en heilige natie* zou zijn. Zoals ik aan het begin van dit boek al zei, zijn er twee manieren

om *Spanje* op te vatten. De ene is afgeleid van geografische en historische logica. De andere van het mythologische dogma dat ontstond na de nederlaag van het Visigotische koninkrijk en de eerste schermutselingen van Don Pelagius.

Spanje kan worden opgevat als een geografisch gebied, waarin verschillende volkeren zich hebben gevestigd, waarin verschillende invasies of veroveringen hebben plaatsgevonden en waarin verschillende overtuigingen, religies en wetenschappelijke ontwikkelingen de revue zijn gepasseerd. Zo is een geschiedenis ontstaan en zijn er diverse culturen geweest in de loop van deze geschiedenis. En met deze feiten kan men een verhaal vertellen dat niemand ons eerder heeft verteld.

Maar er bestaat een andere definitie van Spanje die wordt gevoed door dogma's. Deze definitie bestaat volgens de Encyclopedia Encarta uit *een religieuze doctrine die op een autoritaire en precieze manier is geformuleerd. Deze kan niet aan de kaak worden gesteld en niet besproken, maar die is er alleen om in te geloven*. Zoals gesteld in zijn eigen definitie, is het een totalitair concept dat niet ter discussie staat. En dit *Spanje* kan alleen worden opgevat als een aura van

heiligheid, dat eeuwig is, uniek en ondeelbaar. Het baseert zijn ideologie op het opleggen van de enige ware religie: de katholieke, apostolische en rooms-katholieke. Dit is hoe men ons hier in Spanje de geschiedenis van Spanje heeft geleerd en dit is hoe ons wordt uitgelegd wat het betekent om Spaans te zijn.

Het is noodzakelijk om te weten waar dit nogal dwingende begrip van menselijke vrijheid vandaan komt. De diepe wrok die ontstaan is vanwege een nooit verteerde nederlaag (in 711) heeft een mythologische literatuur gecreëerd. Deze literatuur wordt ingegeven door een nog verdergaand onbehagen en door raciale vooroordelen tegen Arabieren, joden en ongelovigen met een houding van religieus absolutisme. Het maakt niet uit of de feiten en de personen die in de glorieuze geschiedenis van Spanje worden beschreven echt zijn of niet. Het belangrijkste is dat deze feiten moeten worden aanvaard als een dogma van het geloof.

Maar de geschiedenis legt zijn eigen logica op. In het tijdperk dat hier wordt besproken werd geen uitstel meer verleend aan degenen die probeerden de burgers van het Visigotische koninkrijk met wapengeweld te onderwerpen. Terwijl de opmars van een nieuwe

ideologie langs de kusten van de Middellandse Zee en de Atlantische kust niet meer tegen te houden was.

Gedurende de zesenzeventig jaar sinds de inname van Damascus vanaf 636 tot 711 na Christus, is er voldoende tijd geweest om de commerciële uitwisseling van Baetica met andere landen rond de Middellandse Zee te herstellen. Onder andere met Syrië en diverse handelssteden, die nu onder Arabische hegemonie stonden. Het kalifaat gaf opdracht tot de oprichting van militaire groepen rond de havensteden om de bevoorrading van transportschepen te beschermen. Dit deden zij op grond van overeenkomsten met de lokale mogendheden of nadat deze gecapituleerd waren. Het was geen militaire verovering die zich beetje bij beetje en in stilte verspreidde. Het waren commerciële imperiums die werden verdedigd door militaire groepen. Op de pleinen moesten kooplieden en klanten gesprekken voeren en informatie en ideeën uitwisselen. Daarbij kwamen de klanten in contact met de Arabieren en leerden zij hun manier van leven waarderen. Kooplieden, als voorlopers van de nieuwe macht, verspreidden op die manier hun nieuwe religie, terwijl ze

tegelijkertijd belangen deelden en commerciële overeenkomsten sloten met hun klanten.

Opvallend is dat de opeenvolgende capitulaties die tot stand kwamen tussen de moslimveroveraars en de lokale mogendheden steeds getuigden van respect voor de eigendommen en ideeën van de overwonnenen. Dat staat in schril contrast met de capitulaties die werden afgedwongen bij de zogenaamde *herovering (Reconquista)* acht eeuwen later, zoals gebeurde tijdens de *capitulatie van Granada*.

We noemen hier de capitulaties van drie steden, die zijn ondertekend door zowel de veroverende Arabieren als de veroverde bevolking. Dat waren de capitulaties van Damascus, Jeruzalem en Carthagena, dat stond onder het bewind van Theodomirus of Tudmir.

De eerste twee capitulaties zijn te zien in *Historia Universal*, waaruit we eerder in dit boek citeerden. De eerste betreft de stad Damascus en de tweede die van Jeruzalem:

Dit is het verdrag dat Khalid, de zoon van Walid, verleende aan de inwoners van Damascus bij het binnenkomen van de stad. Het verdrag stelde hun leven en bezittingen veilig en stelde hen in staat hun kerken en muren te behouden. Van niemand zou zijn huis

worden afgenomen of afgebroken. Dit werd verzekerd vanwege de genade van God, onder de bescherming van de profeet, zijn khalief en de gelovigen ”.

In de naam van de barmhartige God,

Dit is een verhandeling voor de inwoners van Jeruzalem. De dienaar van God, het hoofd van de gelovigen, de commandant van de gelovigen, verzekert de mensen van Jeruzalem het behoud van hun leven en bezittingen, hun kerken, hun kruisen en alles om hen heen dat zij eren. Hun kerken zullen niet worden vernietigd, noch getransformeerd, noch geconfisqueerd, noch de kruisen, noch het eigendom van de burgers. Niemand zal worden gedwongen zijn religie op te geven of vanwege van zijn religie lastig gevallen worden. De joden zullen Jeruzalem bewonen en, net als de christenen, zullen ze alleen de belastingen hoeven te betalen die ze ook in andere steden zouden betalen. Maar niemand zal deze belastingen hoeven te betalen totdat deze een oogst heeft binnengehaald. Als sommigen willen vertrekken, hun persoonlijke bezittingen meenemen en hun kerken en kruisen willen achterlaten, krijgen dezen een pasje, zodat ze in veiligheid hun bestemming bereiken.

De volgende capitulatie was die van het Cartagineense koninkrijk van Theodomirus of Tudmir. Deze wordt beschreven in *‘España musulmana’, Historia General de España y América, de CHALMETA, P.: III. Madrid, 1988, p. 466*

Capitulatieverdrag van Tudmir tegenover Abd al-Aziz:

'Abd al-Aziz schreef een pact [ahd] waarin was vastgelegd [aqada]:

'In de naam van God, Barmhartig en Genadevol. Dit is een geschrift [verleend] door Abd al-Aziz bin Musa aan Tudmir bin Gandaris, toen hij de capitulatie [sulh] accepteerde.

1. Het koninkrijk van Tudmir valt onder het verbond en de garantie [ahd wa mitaq] van God en de [voorschriften] die hij door zijn profeten en gezanten zond.
2. Hij verkrijgt de bescherming [dimma] van God (verheven en geëerd) en de bescherming van Mohammed (Moge Gods zegeningen met hem zijn).
3. Hij zal niet uit zijn soevereiniteit worden verwijderd.
4. In niets zal [de huidige situatie] worden gewijzigd, noch die van hem, noch die van een van zijn metgezellen [ashab].
5. Ze zullen niet worden teruggebracht tot gevangenschap, noch gescheiden van hun vrouwen en kinderen.
6. Ze zullen niet worden gedood.
7. Hun kerken zullen niet verbrand worden, [noch zullen hun voorwerpen van aanbidding worden vernietigd].
8. Ze zullen niet worden gedwongen hun religie op te geven.
9. Deze capitulatie omvat zeven steden: Orihuela, Mula, Lorca, Balantala, Alicante, Ello en Elche.
10. [Tudmir] zal de nakoming van het pact niet nalaten en zal de overeenkomst niet ontbinden.

11. Hij moet oprecht naleven wat wij hem hebben opgelegd en hij is verplicht om te [volgen] wat wij bevelen.

12. Hij mag geen asiel verlenen aan een voortvluchtige dienaar van ons, noch onze vijand herbergen, noch iemand schaden die onze liefde heeft ontvangen.

13. Hij mag ons geen nieuws [over de vijand] onthouden dat zijn kennis bereikt.

14. Het is aan hem en zijn metgezellen om de djizya te betalen. Dit is wat elke vrije man zal betalen [elk jaar]: één dinar [goud], vier amudes tarwe, vier gerst, vier qist azijn, één honing en één olie.

15. Iedere bediende is verantwoordelijk voor de betaling van de helft van deze bedragen.

Als getuigen van dit [pact] traden op: Utman bin Ubayda al-Qurasi, Jabib bin Abi Ubayda al-Qurasi, Sadan bin Abd Allah al-Rabii, Sulayman bin Qays al-Tuchibi, Yahya bin Yamur al-Sahmi, Basar bin Qays al-Lajmi, Yais bin Abd Allah al-Azdi en Abu Asim al-Hudali.

Het werd geschreven in rajab van het jaar vierennegentig [april 713].

We hebben gezien dat de oorsprong van de islam het gevolg was van een sociale revolutie, die plaats vond in de woestijnlanden van Arabië. Deze revolutie werd voornamelijk geleid door kooplieden en hun cliëntelistische systeem. En daarnaast door de dienaren en slaven, die bevrijd werden nadat ze zich bekeerd hadden tot de nieuwe religie. Bij hun veroveringen

hadden zij de controle over commerciële handelsroutes als doel, in plaats van territoriale verovering. Dit aangezien ze niet geïnteresseerd waren in verovering van land en zij niet gewend waren zich toe te leggen op landbouw of het vervaardigen van producten. We herhalen nogmaals dat deze wilde of nomadische volkeren in alle tijden handarbeid verwierpen, omdat zij deze arbeid onwaardig vonden.

De capitulatie-verdragen werden telkens op een soortgelijke manier opgesteld en ondertekend. Telkens werd bezworen dat de reeds bestaande vormen van eigendom (land, huizen, sekten, enzovoort) zouden worden gerespecteerd. Dit in ruil voor betaling van de belasting (yizya), of een belasting in natura, zoals we zien in punt tien van de van het capitulatie-verdrag van Tudmir: elke vrije man zal [elk jaar] het volgende betalen: één dinar [goud], vier almudes (18 Almudes = 301,32 L) tarwe, vier gerst, vier azijn, één honing en één olie. Deze bepalingen vormden een bijdrage die zou dienen om de staat te financieren, maar belangrijker was het belang voor de handel zelf. De controle van de handel was al in handen van Syriërs en joden. Daarom was het in hun belang de ontwikkeling van de landbouw

met haar producten te bevorderen. En ook de olijfolieverwerking, de textielindustrie, de mijnbouw en de metallurgische industrie. Dit deden zij dus in plaats van andermans eigendommen over te nemen, aangezien zij veel meer winst uit de handel haalden dan wanneer zijzelf het land zouden moeten bewerken of deze ambachten zouden moeten beoefenen. Dit is de sleutel. En op deze manier kunnen wij de ontwikkeling begrijpen die plaatsvond op het gebied van wetenschap, geneeskunde, wiskunde, filosofie en alle andere kennis of technische vaardigheden in al-Andalus.

De datum van 711 markeert alleen het eindpunt van de politieke macht van het Visigotische koninkrijk, en het begin van een andere macht die pas vele jaren later duidelijk zou worden gedefinieerd. Namenlijk die van Abd al-Rahman I in 756. Na verloop van tijd zouden we het contrast gaan zien tussen twee grote koninkrijken, dat van Toledo en dat van al-Andalus. De verschillen tussen deze twee koninkrijken bestonden niet alleen op gebied van de politiek, maar op het gebied van alle elementen die macht bepalen, zoals de taal, het recht, de economie, de wetenschap, de filosofie, enzovoort.

De eersten die een nederlaag leden, waren de aanhangers van het trinitarische geloof en in het bijzonder de katholieke kerk, als instelling. De reden hiervan is glashelder, aangezien zowel de Visigotische aristocratie, die zich tot het katholicisme bekeerde, als de kerk zelf voorheen een politiek en religieus systeem had opgelegd door middel van wapengeweld. Hierdoor werd een religieuze bekering onder bedreiging en dwang afgedwongen. Degenen die vervolgd werden wegens heidendom of christelijke ketterijen (arianen en monofysieten) en de joden ontpopten zich als de beste bondgenoten van de Arabische macht. Na de oorlog was de nederlaag van de aanhangers van het trinitaire geloof dus onvermijdelijk. Er ontstond een diepe kloof tussen degenen die naar het noorden vluchten en degenen die achterbleven. De eerstgenoemden zouden gefixeerd blijven op de religieuze doctrine en het politieke model dat ze hadden geërfd van het Visigotische koninkrijk Toledo. Deze doctrine zouden ze verspreiden in de verschillende koninkrijken, die veel later christelijk zouden worden genoemd. In deze koninkrijken werd het feodale systeem met zijn vazalverhoudingen opgelegd, waarin de onderdanen verplicht zouden worden de religie te volgen en de

officiële taal te spreken die door elke koning werd bepaald. Een trend die zou worden gevolgd door alle feodale koninkrijken van Europa en die zou gaan dienen als basis voor nationalisme.

Zoals María del Carmen León-Sotelo Casado zegt, in haar werk *Los monjes españoles* (Cuadernos de Historia 16, pagina 119):

Vanaf dat moment stortte de macht van kerkelijke instellingen in. De betrekkingen met het Romeinse hoofdkwartier verdwenen praktisch. Hun macht, op alle gebieden, hield op te bestaan. De kerk zou daarom de steun van de koning nodig hebben om te overleven en geleidelijk groter te worden.

Dit betekende niet dat in al-Andalus christendom als sociaal fenomeen verdween, aangezien de meerderheid van de Andalusische bevolking christen bleef. Maar veel van de leden van de kerkelijke aristocratie, vergezeld door hun trouwe volgelingen en dienaren, kozen ervoor om het pad van ballingschap te bewandelen en hun toevlucht te zoeken in de bergachtige gebieden van het noorden van het schiereiland. Hun karren beladen met de talrijke klooster- en kathedraalbibliotheken van Baetica en met instrumenten en muzikale kunstwerken, Latijnse teksten en hun grammatica.

Jacques Lafontaine schrijft in zijn boek *Isidorus van Sevilla* (p. 20):

Men kan het grote belang niet ontkennen van de bijdrage van de door de Mozarabieren (christenen tijdens het kalifaat) uitgevoerde werken voor de Astur-Leonese kloosters, die van al-Andalus naar noordelijke gebieden werden meegenomen.

De enorme bijdrage die de Andalusiërs (Mozarabieren) overbrachten bestond niet alleen uit religieuze, filosofische of artistieke kennis. Maar het betrof ook het politieke model dat ontwikkeld werd in het Visigotische koninkrijk Toledo, uitgewerkt in opeenvolgende conciliums die een volledig juridisch, administratief en gerechtelijk orgaan vormden. Deze conciliums speelden een fundamentele rol bij de oprichting van de feodale koninkrijken in de bergachtige gebieden in het noorden. De monarchen van deze domeinen gaven, zodra hun koninkrijken waren gevormd, opdracht tot de oprichting of het herstel van de verschillende bisdommen. Hiertoe werden kloosters opgericht, die werden gereguleerd door de monastieke regels, die waren opgesteld door onder andere Sint Leander en Sint Isidorus van Sevilla.

De inwoners van Baetica, nu Andalusiërs genoemd, bestonden uit diverse rassen met een religieuze

verscheidenheid. Zij waren vastbesloten om een politieke formule op te zetten die hen zou verenigen, maar voordat ze dat bereikten, volgde er een langdurige burgeroorlog. Deze duurde tot de komst van Abd al-Rahman I, die de eerste steen legde voor de bouw van een ingewikkeld instituut. Hij stichtte het eerste *onafhankelijke emiraat* in de stad Córdoba.

Een staat kan nooit gezien worden als een voorbeeldige structuur of een ideaal model (laat staan als eeuwig of heilig). Eerder als de sociale en politieke synthese van een specifieke menselijke gemeenschap in een specifieke geografische ruimte, die een tijd lang bestaat, totdat ze worden verslagen of opgeheven ten gunste van een nieuwe macht en een nieuwe ideologie. Soms hebben staten zich uitgebreid tot ver buiten hun oorspronkelijke grenzen en vormden ze rijken zoals die van de Romeinen en de Arabieren. De etnische groepen of stammen die de aanleiding vormden tot de vorming van een nieuw rijk hadden nooit als doel deze rijken te stichten. Zij maakten eerder deel uit van de dynamiek van de gebeurtenissen (sociaal en historisch), die hen tot die politieke categorie hebben verheven, misschien als gevolg van een behoefte van de tijd.

Isidoro Moreno, hoogleraar sociale antropologie aan de Universiteit van Sevilla, verklaarde tijdens een conferentie over de culturele identiteit van Andalusiërs het volgende:

In de politieke orde bestaat de bovenbouw van een staat (ideologie, religie, taal) altijd uit discontinue feiten, die verdwijnen met de ineenstorting of vernietiging van die staat. Terwijl de samenleving en haar cultuur wordt gekenmerkt door continuïteit in de tijd, waarbij een deel van de ideeën, overtuigingen en taal wordt geassimileerd. Vanuit Rome assimileerde Baetica een deel van zijn heidense tolerantie, kennis en de Latijnse taal. Van Byzantium erfde Baetica christelijke doctrines en de hellenistische cultuur. In de periode van al-Andalus assimileerde Baetica haar gevoel voor individuele spiritualiteit, tolerantie en taalkundige erfgoed. Dit erfgoed is vastgelegd in het historische geheugen en de collectieve taal.

Al-Andalus was het resultaat van een complexe opeenstapeling van menselijke, religieuze, culturele en historische factoren, typisch voor een sociaal en politiek kruispunt. Toen zij hiermee werd geconfronteerd, hadden de inwoners van al-Andalus de vaste wil om oplossingen te zoeken. Hierover kunnen we lezen in officiële bronnen, zoals de *Historia Universal*, uitgegeven door de krant El País, deel 9 (pagina's 386-87):

Abd al Rahman I slaagde erin een onafhankelijke staat te stichten, met als hoofdstad Cordoba. Hij kreeg de medewerking van iedereen,

zowel Arabieren als Berbers, slaven, vrijgelatenen van allerlei oorsprong en van de oude bewoners. Te weten de Iberische Romeinen, de joden en de Germanen. Deze samenwerking werd uitgevoerd in een klimaat van tolerantie. Met Abd al-Rahman begon wat in de geschiedenis het onafhankelijke emiraat (756-750) werd genoemd. De fundamenten daarvan moeten worden gezien in het politieke werk dat Abd al-Rahman I (756-788) heeft uitgevoerd tijdens de tweeëndertig jaar van zijn regering ...

... Hij organiseerde de centrale administratie, creëerde een Palatijnse bureaucratie, een uniform monetair systeem gebaseerd op bimetallisme, gebaseerd op de dinar, een stuk goud in navolging van de Byzantijnse munt, en op de dirhem, een zilveren munt die kon worden herleid tot de Perzische drachme.

De politiek-bestuurlijke centralisatie heeft concreet invloed gehad op de oude status van het schiereiland die als gevolg van de verovering ontstond. Zoals we zagen, was deze voornamelijk gebaseerd op capitulatieverdragen. Dus meer dan de helft van het land was praktisch onafhankelijk van de centrale autoriteit. Er ontstonden zo kleine staten binnen een grotere, terwijl de grotere geen gezag had over de kleinere.

Al-Andalus gedroeg zich als een groot moederland, met in haar schoot een gevarieerd nageslacht, elk met zijn eigen manieren, ideeën en gewoonten. Maar ze waren het er allemaal over eens dat ze deel uitmaakten van hetzelfde huis. Aangezien een moeder geen voorwaarden oplegt om van haar kinderen te houden. Ze

houdt van hen omdat ze, beschut in haar baarmoeder, deel uitmaken van haar wezen en dat is de enige voorwaarde. Zij is zelfs in staat andere kinderen te adopteren en hen ook liefde en bescherming te bieden, alsof ze van haarzelf zijn. Sommigen van hen ('de kinderen'), die ten prooi waren aan een sektarische opvatting van de wereld en spiritualiteit, besloten hun bagage mee te nemen en het huis van hun moeder te verlaten.

De Andalusiërs (moslims, christenen en joden) slaagden erin een complex politiek tapijt te weven, waarmee ze een echte staat bouwden. Terwijl de noordelijke koninkrijken juist meer opgesloten raakten in hun eigenheid. Ze waren afgezonderd van de grote wetenschappelijke en culturele bijdragen, die de mensheid in die tijd aan het ontwikkelen was. Maar met een waakzaam oog verlangden en streefden ze naar alles wat ze zelf nooit konden creëren en ontwikkelen. Zoals kenmerkend is voor roofdieren en roofvogels, wachtten zij af om hun prooi op het meest geschikte moment aan te vallen.

Hoofdstuk X. Zaden van Nationalisme

Het thuisland is niet het land, maar de mensen, die door de aarde gevoed worden, zijn het vaderland. (Rabindranath Tagore)

We hebben gezien hoe het Iberisch schiereiland in het algemeen, en Baetica in het bijzonder, onder dezelfde problemen leed als het het gebie in het oosten: de ineensstorting van Rome en het christelijke schisma, dat leidde tot de verspreiding van meerdere kerken, elk met hun eigen doctrine, ritën en hiërarchieën. Men is bijna vier eeuwen lang gevangen geweest in een vicieuze cirkel van verdeeldheid en conflicten.

De verschillende gemeenschappen hadden zich wat betreft hun leerstellingen aangepast aan de sociale en culturele realiteit van elk volk, stam of natie. Zo hingen de Goten de ariaanse doctrine aan en de donatistische kerk bestond voornamelijk uit Berbers. De Arabieren, of Syriërs, hadden hun monofysitische kerk. De enige kerk die universele ambities koesterde was de trinitarische kerk, gesteund door de macht die de Romeinse staat haar gaf. Zo ontstond een verdeling in verschillende koninkrijken, die onder elkaar vochten voor een grotere territoriale heerschappij.

Deze immense macht werd gesteund door het rijk, in het westen met Rome als hoofdstad en in het oosten met Constantinopel als hoofdstad. Om haar macht te laten gelden, verklaarde de katholieke kerk de rest van de christelijke kerken tot *ketters*, een kwalificatie die het gebruik van de geweld moest rechtvaardigen. Aldus legitimeerde de katholieke kerk haar werkwijze om het 'koninkrijk van God op aarde' te stichten. Het resultaat was sociale en religieuze verspreiding. Er verschenen meerdere christelijke koninkrijken, verspreid over het grondgebied van het oude Romeinse rijk. Soms stonden ze lijnrecht tegenover elkaar, om religieuze redenen of met als doel een territoriale verovering. Vanwege deze versnippering van machten en het daardoor ontstaan van grenzen, reëel of fictief, sloten veel van de wegen waarlangs de koopwaar circuleerde. Hierdoor werden de handelsroutes, met de daarmee gepaard gaande onderlinge uitwisseling van ideeën, geblokkeerd. En daardoor werd de landbouw, de industrie en de economie te gronde gericht. Door dit alles werd het plattelandsleven versterkt ten koste van het stadsleven.

Het vacuüm dat Rome achterliet, werd opgevuld door een andere macht, die in staat was deze enorme ruimte

te domineren en de vroegere sociale, economische en politieke dynamiek te herstellen. De islam in die tijd vormde een macht, die bereid was de verschillende volkeren, etnische groepen, talen en overtuigingen te integreren. De commerciële, culturele en intellectuele uitwisseling in de hele beschaafde omgeving van die tijd werd hersteld en bevorderd. De islam en haar staatsmodel, gepersonifieerd in het kalifaat van de Omajjaden en gebaseerd op de principes van respect en religieuze tolerantie, brak met de autarkische trend die een groot deel van Europa trof. Ik schreef al eerder dat deze tolerantie meer het resultaat was van noodzaak en zelfs van belangen dan van idealistische vrijwilligheid. Aangezien het de enige manier was om de definitieve ineenstorting van de culturele en wetenschappelijke beschaving en economische ontwikkeling te voorkomen, die voorheen bereikt was met zoveel inspanning.

In het oosten had het kalifaat van de Omajjaden als hoofdstad Damascus. Het kalifaat van de Abbasiden had als hoofdstad Bagdad. En in het westen had het kalifaat van al-Andalus zijn hoofdstad in Cordoba. Het was een onafhankelijke staat, die reageerde op de behoeften van haar inwoners, met een onafhankelijke rechtsmacht, die

erkend werd door de rest van de landen van de beschaafde wereld. Opgemerkt moet worden dat, hoewel in die tijd het concept *natie* al bestond, dit meer een reactie was op een natuurlijk feit. Dat wil zeggen dat dit concept verwees naar iemands geboortegrond, zonder verdere politieke en ideologische lading en het dus geen politieke definitie had. Pas bij het ontstaan van het nationalisme kreeg het concept van natie een politieke en ideologische inhoud, die gekenmerkt werd door etnische, religieuze en taalkundige uniformiteit.

Al-Andalus was een staatsmodel dat erin slaagde verschillende territoria (naties) en verschillende religies te integreren. Het vormde een meervoudige en tolerante cultuur en zijn inwoners werden Andalusiërs genoemd. De naam Andalusiër had niet te maken met welke religieuze overtuiging een inwoner had, maar was gebaseerd op het feit dat hij op het grondgebied van Al-Andalus was geboren of er woonde. Terwijl het daarentegen de inzet van het Visigotische koninkrijk Toledo was om religieuze eenheid te verordenen en op te leggen. Daarbij vormde elke afwijking in geloofsovertuiging een zeker risico voor de levens van de onderdanen van dat koninkrijk.

Religieuze diversiteit was voor al-Andalus eerder een zegen dan een vloek, en moet niet worden gezien als het resultaat van een idyllisch project. Het was bovenal en vooral een sociale, economische en politieke noodzaak. Een samenleving die een groot deel van haar menselijke inspanning en haar economie baseert op commerciële uitwisseling, zowel lokaal als internationaal, als historische traditie, kan niet anders dan iedereen accepteren die uitwisseling zoekt en commerciële overeenkomsten wil sluiten. Daarom kan zo een samenleving niemand discrimineren op grond van ras, geloof, ideologie of taal. Tolerantie en respect voor anderen vormen dan een garantie voor overleving en materiële en culturele ontwikkeling.

Contact met andere culturen en andere overtuigingen heeft altijd plaatsgevonden. Zo laat het bestaan van pelgrimstochten ons zien dat mensen een behoefte kunnen hebben hun geboortegrond te verlaten om kennis te maken met en te leren over religieuze, filosofische, wetenschappelijke ideeën, enzovoort. In alle religies brengt de reis naar een heilige plaats een gevoel van zuivering teweeg en betekent deze een ontmoeting met de geloofsgemeenschap. Het middeleeuwse

christendom, het hindoeïsme, het boeddhisme en de islam kent pelgrimstochten naar hun respectievelijke heilige plaatsen. Onbekende werelden en ideeën kunnen op die manier ontdekt worden. In de vroege jaren van het christendom waren er pelgrims die de wegen van het Heilige Land volgden en naar de heiligdommen gingen waar de apostelen en martelaren werden vereerd.

Carlos Barros, hoogleraar Middeleeuwse en Moderne Geschiedenis aan de Faculteit Geografie en Geschiedenis, Universiteit van Santiago de Compostela, schrijft over dit religieuze fenomeen:

In het klassieke Latijn betekent peregrinus 'buitenlander'. Dat is de eerste betekenis, die nooit verloren zal gaan als de term gekerstend wordt. Aangezien de pelgrimstocht dan een essentieel onderdeel wordt van het evangelisatie-ideaal en een metafoor voor de overgang naar het hiernamaals. De heilige Isidorus van Sevilla, die bij uitstek de oude cultuur wist door te geven naar de middeleeuwen, wees er tussen de 6e en 7e eeuw op dat een 'pelgrim' iemand is die 'ver van zijn vaderland is'. Al tijdens de middeleeuwen was de pelgrim degene zijn die zijn vaderland verliet om een inwijdingsreis te maken: om heilige plaatsen te bezoeken'.

De moslims hadden de pelgrimstocht naar Mekka als een van de religieuze voorschriften, hetgeen niet alleen een religieus voorschrift was maar ook een manier om in contact te komen met de rest van de umma (de

moslimgemeenschap in de wereld) en gevoelens, vriendschappen en zaken te delen. In de Islam bestond de handel nooit gescheiden van spiritualiteit. Handel vormde een activiteit die men als waardig beschouwde, op voorwaarde dat men rechtvaardig en eerlijk handelde: *Allah heeft de handel toegestaan en woeker verboden* (Koran, 4: 160-161). Via de pelgrimstocht werd kennis en vriendschap tussen verschillende volkeren, gemeenschappen en stammen mogelijk gemaakt, door kennis te nemen van elkaars cultuur en manier van leven of door commerciële overeenkomsten en contracten af te sluiten. Elk van de verschillende religies in die tijd had zijn bedevaartsoorden en op deze manier werden de contacten en de handelsrelaties verbreed en steeds diverser.

Al-Andalus, als onderdeel van een rijk dat geregeerd werd door de principes van de islam, was een gerespecteerde en erkende macht. Maar binnen haar grenzen manifesteerde zich een intens theologisch en ideologisch debat (zoals in zijn tijd plaatsvond in de tijd van Isidorus van Sevilla). Hier zien we een duidelijk voorbeeld van haar vitaliteit en vrijheid van denken, verworven na jaren van duisternis en vervolging. Maar

dat debat laat ons natuurlijk ook de tegenstrijdigheden zien tussen de verschillende belangen die op het spel stonden.

Na de slag van 711 en de burgeroorlogen die daarop volgden kozen alleen de katholieke kerk en haar meest onverzettelijke geestelijkheid ervoor te vluchten, in plaats van de toekomst met de rest van de bewoners te delen. Het debat onder de Andalusiërs was bijzonder intens en werd niet beperkt tot theologische of filosofische vragen, maar werd weerspiegeld in alle aspecten van het dagelijkse leven van de burgers. Een van de hoofdrolspelers was Álvaro de Córdoba (midden 9e eeuw). Don Justo Fernández Urbel, O.S.B., zegt het volgende over hem in de Bibliotheek van Christelijke Auteurs:

In tegenstelling tot Eulogio, die de kerkelijke staat omarmde, bleef Alvaro zijn hele leven een leek. Hij trouwde met een Sevillaanse vrouw en raakte al snel verstrikt in de verwickelingen van het familieleven. Zijn zwager, Juan de Sevilla, troostte hem met een brief naar aanleiding van de dood van zijn drie kinderen. Hij vertelde ons, terwijl hij de roeping van zijn vriend Eulogio met die van hemzelf vergeleek: 'Ille Priestii ornatur munere, ego terra tenus repens hactenus trahor'. Dit deed hem echter niet zijn liefde voor studie en vooral voor theologische vragen vergeten. Hij leek te allen tijde de belangen van het geloof te behartigen, door zijn talent, zijn activiteit,

zijn prestige en zijn rijkdom ten dienste van de Kerk te stellen. Hij hield van de integrale waarheid van de Kerk, de bruid van Christus: het was zijn verlangen, zo zei hij ons, dat de heilige leer in al haar helderheid tot in de hoofden van de mensen zou doordringen. Meer dan wie ook waarschuwde hij met klem tegen de anti-trinitaire ketterij, die zich onder de Mozarabs begonnen te verspreiden. Hij discussieerde met de ketters, vroeg hulp aan zijn vriend Eulogio en ging naar abt Esperaindeo. Hij bracht deze abt ertoe de beweringen van de sektariërs te weerleggen en die werden al snel veroordeeld op een concilie in Córdoba in 839.

Kort daarna verscheen een Frankische afvallige genaamd Eleázaro in Cordoba, die was gevlucht voor het hof van Ludovico Pío. Hij had zich er in Al-Andalus op toegelegd om joodse propaganda te maken en onder de moslims de uitroeiing van christenen te prediken. Met het verlangen hem te bekeren, ging Álvaro, die Joods bloed in zijn aderen had, met hem corresponderen. Hij bereikte niet wat hij zich had voorgesteld, maar hij liet enkele pagina's voor ons achter, verhit door het vuur van zijn liefde voor Christus. Op een brief waarin Eleázaro eindigde door hem minachtend uit te nodigen om bij zijn Jezus te blijven, antwoordde hij hartstochtelijk: 'Amen en opnieuw amen. Amen in hemel en op aarde. En net zoals ik hem vrijelijk omhels met geloof krachtens de Genade, zo ook word ik door hem vastgehouden, zodat niemand me door geweld of betovering uit zijn armen kan rukken.' De afvallige beëindigde de controversie op een comfortabele en ouderwetse manier door te zeggen zei dat hij niet reageerde op het geblaf van hondsdolle honden. Alvaro feliciteerde hem met zijn voorzichtigheid: 'Het is echt absurd dat de vos schreeuwt als de hond blaft.'

Tegelijkertijd werkte hij, eensgezind met zijn leraar Esperaindeo en met zijn klasgenoot Eulogio, om de wedergeboorte van Latijnse letters en theologische studies te stimuleren, verlangend naar de dagen van Sint Isidorus. Het deed pijn om te zien dat de leraren van de Arabische taal hun discipelen weghaalden bij degenen die de taal van de kerk onderwezen. Hij was vooral geïnteresseerd in kerkelijke auteurs en benaderde de werken uit de klassieke literatuur alleen met terughoudendheid. Hij beschouwde grammatica als een onmisbaar instrument om, zoals hij dat uitdrukte, 'de meest heilige taal van onze oudsten' te behouden. Maar naar zijn mening waren de liederen van dichters voedsel voor demonen, en hij noemde filosofen philocompos, makers van misleidingen: 'Mijn brieven,' zo schreef hij, 'zoeken niet de gunst van de heidenen, noch zijn ze versierd met de kleuren van het Atheneum. Hun geur is die van de Heilige Schrift en hun smaak die van de Heilige Vaders.' Hij noemde echter Virgilius en andere dichters uit Lazio en citeerde ze regelmatig. Zijn verzen waren rijk aan mythologische herinneringen. Zijn stijl was overvloedig, gewelddadig, vergezocht, getint met Griekse woorden en exotische termen. Hij kan worden beschouwd als een echte Cordobaanse schrijver.

Opvallend is dat deze christelijke auteur benadrukte dat het grootste gevaar voor het christelijk geloof niet afkomstig was van moslims (die hij zelfs niet noemde) maar van christelijke of joodse ketterijen. Misschien omdat de islam oorspronkelijk als een andere ketterij werd beschouwd en niet als een gestructureerde en onafhankelijke religie. Het feit dat de Arabische taal werd

onderwezen, zoals beschreven, duidt op de stuwkracht die deze taal had verworven onder de Andalusische bevolking, vooral onder de aristocratie, zoals in de periode ervoor ook het Latijn had gehad. Het Arabisch werd nu aan veel christenen, joden en zeker aan de recent bekeerde moslims onderwezen. Het was de taal die overeenkwam met de taal die gevoerd werd in de sociale communicatie en die bekend stond als *aljamía*. Zelfs de kerkelijke hiërarchie gebruikte Arabisch in hun dagelijks leven, zoals blijkt uit enkele van de namen die door sommige Andalusische bisschoppen werden gebruikt: de bisscop van Córdoba heette Asbag bin 'Abd Allah, die van Sevilla Abbas bin Al-múndir, die van Pechina Yaqub bin Mahran en die van Elvira (Granada) Abdalmalik bin Asan.

Bovendien ondervonden de katholieke christenen geen tegenwerking bij het volgen van hun riten of het houden van hun concilies. Eulogio en zijn radicale volgelingen zochten het martelaarschap door de autoriteiten te provoceren en te beledigen, een houding die door de hoofden van de christelijke gemeenschappen werd verworpen. In la *Historia de España* (waaruit ik eerder in

dit boek al citeerde) staat op pagina 400-401 over deze fundamentalistische beweging het volgende:

Abd al-Rahman II probeerde op een verzoenende manier de problemen op te lossen via een overeenkomst. Hiervoor riep hij een concilie bijeen, dat werd voorgezeten door Recafredo, kerkvader van Sevilla, en dat werd bijgewoond door de bisschoppen van alle locaties van Al Andalus. Met een grote meerderheid besloten degenen die het concilie van Cordoba bijwoonden de beweging van degenen die zich aan het verzetten waren af te keuren. Zij gaven toestemming voor de arrestatie van de belangrijkste leiders, in het bijzonder de recalcitrante Eulogio.

Deze conflicten werden slechts uitgevochten door een minderheid, bestaande uit geleerde mensen. Maar andere sociale spanningen waren het gevolg van economische en sociale problemen. Zo was daar bijvoorbeeld de '*Revolta del Arrabal de Córdoba*', een sociale opstand waarbij alle inwoners van de wijk Arrabal van Córdoba betrokken waren in het jaar 818. Deze opstand verspreidde zich naar andere regio's (coras) en zo ook de onderdrukking daarvan. Moslimactivisten werden verbannen of vluchtten naar Marokko en vestigden zich aan de Middellandse Zeekusten van Afrika, voornamelijk in Fez. De christelijke rebellen zochten hun toevlucht in Toledo en in andere delen van de Vardulias (voordat deze Castilla werden genoemd) en

Asturië, waarbij ze grote delen van het braakliggende land her-bevolkten. Deze bevolking voegde zich bij andere Andalusiërs die al eerder dan zij waren gevlucht en ontheemd waren na de nederlaag van de Visigotische staat. Al deze Mozarabische volkeren zouden in de gebieden in het noorden van het schiereiland een cultureel zaadje vormen voor het ontstaan van de *Reinos Cristianos* (de christelijke koninkrijken).

Castilië, als zenuwcentrum van de Spanjaarden in de echte *Spaans-nationalistische* geest, zou daarom in zijn oorsprong eerder gerelateerd moeten zijn aan Andalusië dan aan een 'mythologische oorsprong'. Blijkbaar heeft de naam Castilië meer te maken met een kasteel in Granada dan met verdedigingsgebouwen (de kastelen) volgens een studie van Francisco García Duarte, getiteld: *La Castilla granadina en la Génesis de la Castilla burgalesa y del castellano*. Barcelona, 1994. In dit werk wordt een kroniek van Alfonso III aangehaald, zoals geciteerd door Menéndez Pidal in *Repoblación y Tradición en la cuenca del Duero*. Deze kroniek plaatst het ontstaan van de eerste Castiliaanse provincie in Amaya. Deze stad her-bevolkte en versterkte Don Rodrigo, in opdracht van de Asturische koning Ordoño I,

in het jaar 860 met mensen. 'Een deel daarvan bestond uit zijn eigen mensen en een deel ervan was afkomstig uit *Spania (Mozarabisch)*. Deze mensen waren voornamelijk gekoloniseerd door het *Mozarabische Cordoba*, volgens een studie van Eduardo Corredera Gutiérrez, genaamd *Padilla de abajo, una villa con raíz histórica.*' De bovengenoemde datum (860) valt samen met de ballingschap van de vervolgd. In *la Revuelta del Arrabal de Córdoba* staat:

In dit werk wordt uitgelegd dat de eerste her-bevolking van het noordelijke deel van Burgos plaatsvond in het midden van de 8e eeuw. Op dat moment had de islamisering van de christelijke samenleving van al-Andalus nog geen groot effect gehad. Het is zeker dat de het grootste deel van deze her-bevolking bestond uit mensen die afkomstig waren uit Castilia (Granada). De periode dat de her-bevolking werd uitgevoerd door Alfonso I in dit gebied met Mozarabieren viel samen met de grote spanningen die waren ontstaan in Castilia (Granada) als gevolg van de zware belastingen die Abderramán I oplegde aan de inwoners. De grote Andalusische her-bevolking vond plaats tussen de jaren 860 en 912, een periode die merkwaardig genoeg samenviel met de periode van maximale spanning in al-Andalus. Zo valt 860 samen met het hoogtepunt van de crisis die de christelijke volgelingen van Alvaro en Eulogio doormaakten in Cordoba. En 912 valt samen met het begin van de regering van Abderramán III die al-Andalus tot bedaren bracht. Daartussenin vonden de opstanden plaats van Ibn Hafsun en de opstand tegen de macht van Cordoba door de inwoners, voornamelijk

christenen, van de gebieden van de Axarquía, de Alpujarra en de omgeving van Granada.

Een belangrijke reden van de Andalusische emigratie naar het noorden (niet alleen naar Burgos maar naar de hele strook die loopt van de Duero tot de bergen van het Cantabrische gebergte) waren de protesten van de christenen onder leiding van Eulogio en Álvaro. Hieraan nam de bevolking van Granada actief deel, aangezien verschillende martelaren uit het hart van Elvira kwamen, zoals Eulogio vertelde in zijn *'Memoriale Sanctorum'*. Deze protesten, hoewel vermomd als religieus, hadden in wezen een sterke economische component vanwege de zware belastingdruk die de Cordobaanse autoriteiten oplegden aan de bevolking in het algemeen en aan christenen in het bijzonder. Over de crises van deze periode worden perfect verslag gedaan door Rafael Gerardo Peinado Santaella en J. Enrique López de Coca Castañer in *la Historia de Granada*, Volume II, Editorial Quijote. 1987.

De her-bevolking werd tot stand gebracht door middel van 'druk', waarbij de nieuwe bewoners een leeg stuk land kregen om daarop te kunnen cultiveren en bouwen zonder enige tegenprestatie en met als enig doel dat het grondgebied opnieuw zou worden bevolkt. Dat moet aantrekkelijk genoeg geweest zijn voor de mensen uit het zuiden, die naar verre landen wilden emigreren.

Ongeacht of de naam Castilië refereert aan de oorsprong van de Andalusische her-bevolking, die afkomstig was uit het Castilië van Granada, of dat deze betrekking heeft op de verdedigingsgebouwen, is er het

feit dat de noordelijke koninkrijken hun bevolking lieten toenemen door middel van een her-bevolking, die bestond uit mensen die waren gevlucht en geëmigreerd uit Andalusisch gebied. En zoals ik al eerder heb beschreven, zou daarbij de kerkelijke aristocratie van Baetica opvallen, met zijn geweldige culturele opleiding en zijn experts in politiek en kerkelijk bestuur. Barbero en Vigil geven ons de sleutel tot al deze tegenstrijdigheden, wanneer zij uitleggen waar vandaan het christendom in Asturië opkwam:

Het grondgebied dat door de Cantabrische Asturiërs werd bewoond, werd vanuit het zuiden gekerstend. Dat is precies af te leiden uit het soort monastieke christendom, dat was aangepast aan landelijke samenlevingen. Het was niet alleen heel anders dan het stedelijke bisschoppelijke christendom, maar ook anders dan het Isidorianse of Augustijnse monnikendom, dat zeer ondergeschikt was aan een bisschoppelijke hiërarchie.

Daarom is dit de sleutel om de opkomst van zo'n onwankelbaar christendom te begrijpen (zoals de kronieken ons onthullen) in een heidens land zonder christelijke traditie. En zo ook de verschijning van juridisch-bestuurlijke figuren, die vreemd waren aan de tradities van het gebied tot dusver, evenals de verschijning van een kunst, een taal en, in het algemeen, een cultuur die niets te maken had met de vorige realiteit. Het was de overdracht naar deze landen van christelijke mensen met een cultureel erfgoed, dat anders was dan dat van de autochtonen. Deze mensen waren voornamelijk afkomstig

uit Andalusië, vanwege de politieke instabiliteit aldaar, die werd ervaren als gevolg van de islamitische revolutie. Zij brachten daar niet alleen hun religie, maar ook hun kunst, hun juridisch-politiek-administratieve organisatie en hun manier van schrijven en spreken.

Het politieke en ideologische model dat typerend was voor de organisaties die werden opgericht, kon worden ontworpen dankzij het theoretische en wetgevende lichaam dat was afgeleid van het Visigotische koninkrijk. En dat was meer Andalusisch dan Visigotisch, dankzij de belangrijke rol van zijn ontwerpers daarin, de gebroeders Leander en Isidorus van Sevilla. Die rol zou een belangrijke betekenis krijgen voor de toekomst van de geschiedenis van het noorden van het schiereiland en van een groot deel van Europa. Dit *theoretische en ideologische lichaam* zou een vorm krijgen, die later *nationalisme* werd genoemd.

Jacques Lafontaine vertelt ons in het reeds eerder genoemde werk (pagina's 288 en 290):

Het succes van de werken van Isidorus op het schiereiland en de uitzonderlijk snelle verspreiding ervan door het westen werden bevorderd door de verering, die men had voor zijn kennis en persoon. 'Tajón, de bisschop van Zaragoza – het bisdom waar Braulius de propaganda en de verspreiding van de werken van Isidorus had

uitgevoerd - maakt grotendeels gebruik van het werk van Isidorus in de vijf boeken van de Sentencias.

Het zouden deze Mozarabische (Andalusische) monniken, geestelijken en leken zijn die deze erfenis met zich mee droegen, wier intellectuele kennis toebehoorde aan de christelijke gemeenschap van Baetica. De bibliotheken en de school van Baetica werd meegenomen naar de landen Asturië, León en Castilla. De Andalusiërs verspreidden daar hun leerstellingen en de fundamenten van het verdwenen Visigotische koninkrijk, dat de wettige erfgenaam was van de Visigotische cultuur. Nogmaals illustreert Jacques Lafontaine (291-92 en 296-97) het volgende:

Blijkbaar was het in deze gecultiveerde Mozarabische omgeving dat enkele van de oudste Spaanse kopieën van de 'Etymologieën' werden gekopieerd in de 9e eeuw, en tot op de dag van vandaag bewaard in El Escorial (manuscripten & .I.14 en T.II.24).

Ze zouden bijdragen aan het koninkrijk León, het graafschap Castilië en het ontluikende Catalonië, door middel van de bijzonderheden van hun liturgie, hun bouwkunst, hun beeldhouwkunst, hun verlichting, maar vooral door middel van een deel van hun bibliotheken. Op dit punt kunnen we één enkele gebeurtenis noemen, die plaatsvond als gevolg van deze emigratie: de testamentaire erfenis die Cixila, een Mozarabische abt en stichter van het klooster van Abellar (14 kilometer van León), in het jaar 927 meebracht, bestaande uit

kopieën van de Kroniek, van de Sentancias, en van de Etymologieën. Het was ook in de 10e eeuw dat nieuwe voorbeelden van de belangrijkste werken van de Sevilliaan verschenen in de christelijke koninkrijken van het noorden: de Ripoll, het Pyrenese gebied van Aragon en in Navarra, Galicië en Rioja. In het laatst genoemde gebied hadden de kloosters van San Millán de la Cogolla en San Martín de Albelda de verluchte conciliaire manuscripten, die de namen 'Aemilianensis' en 'Albendensis' droegen, gekopieerd aan het einde van de 10e eeuw. Deze bevatten ook fragmenten van boek vijf van de 'Etymologieën', van 'Illustere mannen', van 'Eerbetoon aan de boeken van het Oude en Nieuwe Testament' en van het 'Boek van kerkelijke ambten'.

Nog belangrijker voor de geschiedenis van de Europese cultuur is het feit dat Isidorus vanwege zijn werken werd ontvangen als het model en de garant voor de kerkelijke, politieke en culturele hervormingen, zoals die op het programma stonden in het koninkrijk van Carlos (Martel?) in de 'Algemene Waarschuwing' in het jaar 789. Zoals het al twee eeuwen eerder gebeurde tijdens het derde Concilie van Toledo, dat bijeenkwam in het jaar 589, was het doel, zowel voor de keizer als voor zijn adviseurs, om te de orde in de Kerk en in de staat te herstellen. Deze orde was verstoord door nalatigheid, onwetendheid en anarchie. Kortom, om te 'hervormen' wat was misvormd en om weer te verenigen wat was verdeeld. De Karolingische conjunctuur van het jaar 789 lijkt op al deze punten op de Visigotische conjunctuur van het jaar 589. Het is in feite geen kwestie van innoveren, maar van herstellen en rehabiliteren, terugkeren naar de puurheid van de oorsprong. Het is gemakkelijk voor te stellen dat dit ideaal zijn geautoriseerde ontwerp, zelfs gedetailleerd, vond in de

werken van Isidorus. Het is daarom niet verwonderlijk dat het grootste aantal bewaarde oude exemplaren uit de 9e eeuw stamt.

Men zegt dat Asturië de plaats is waar de Spaanse geest ontstaan is en en Asturië roept zichzelf uit tot erfgenaam van het Visigotische koninkrijk. Maar het wordt voor ons verborgen gehouden dat tussen de 9e en 10e eeuw een beleid van her-bevolking werd ontwikkeld in de Duero-vallei: Bestond deze her-bevolking uit Andalusische bannelingen? In die landen werd een nieuwe samenleving gecreëerd, waarin vrije boeren in overvloed aanwezig waren. Zij vormden vervolgens het koninkrijk León, dat onafhankelijk bleef tot 1230, toen het werd verbonden met Castilië tijdens de regering van Fernando III.

Wat is de cultuur die deze koninkrijken kenmerkte?
Laten we eens kijken wat *Encarta Encyclopedia* ons vertelt over pre-romaanse kunst en architectuur:

In Spanje, komen een aantal artistieke uitingen samen, die zich rond de 9e en 10e eeuw op het Iberisch schiereiland ontwikkelden als resultaat van het ontstaan van het Asturische koninkrijk en de vestiging in christelijke gebieden van Mozarabische emigranten uit het islamitische Spanje. Het pre-romaanse Spanje is onderverdeeld in twee stijlen: Asturisch en Mozarabisch.

Andalusië droeg bij aan het ontstaan van feodale koninkrijken op het schiereiland, die de basis gingen vormen voor een nieuwe politieke, religieuze en culturele orde. De samenleving van Andalusië zelf koos in die tijd echter voor een andere politieke, religieuze en culturele orde, die Andalusisch werd genoemd. Wat is er de oorzaak van dat het antwoord op de situatie van die tijd en zo verschillend is in deze verschillende samenlevingen, terwijl ze dezelfde oorsprong hebben? Die oorzaak zit hem in de verschillen tussen al-Andalus en de christelijke koninkrijken. De oorsprong van dit grote verschil ligt in de respons die beide gaven aan etnische, religieuze en culturele diversiteit.

Zoals ik in dit boek al uitvoerig heb uitgelegd, bestond de Andalusische bevolking van Baetica naast de inheemse bevolking uit diverse gemeenschappen van verschillende oorsprong: Syriërs, Hebreeërs, Berbers en Goten. De diverse gemeenschappen volgden ook verschillende religieuze doctrines (er waren ariaanse christenen, trinitarische christenen, monofysitische christenen, joden en heidenen) vanwege sociale verschillen en vanwege belangen. Zo waren er de Hispano-Romeinse aristocratie, de boeren, de

ambachtslieden, enzovoort, met elk hun eigen belangen. Om een samenleving te besturen die zo complex en divers was als de Andalusische samenleving van Baetica, waren twee opties mogelijk. Ten eerste de optie die de Visigotische staat probeerde op te leggen met de hulp van de katholieke kerk. En een andere die bestond uit het zoeken naar een model dat de verschillende gevoeligheden, belangen en conflicten, waarmee de diverse etnische groepen geconfronteerd werden, zou integreren.

Het lijkt geen twijfel dat als iedereen vrijwillig de eerste optie zou accepteren, dit de snelste en goedkoopste optie zou zijn, maar dat zou hetzelfde zijn als vragen om het onmogelijke. Wat zou de reactie van de katholieken in onze tijd zijn als ze zich zouden moeten bekeren tot de islam of tot een andere doctrine? Wat als communisten gevraagd zou worden om de liberale ideologie te aanvaarden? Welk standpunt zouden zij (katholieken of communisten) innemen als iemand zou proberen hun overtuigingen of ideologieën met geweld te veranderen?

Er moet al een natuurlijke samenhang bestaan tussen een ideologie die wil domineren en de sociale en

culturele omgeving die deze dient over te nemen, anders zou dit niet kunnen lukken. De ideologie die men in Baetica wilde opleggen, verdedigd door de katholieke kerk en gesteund door de Visigotische aristocratie, kon alleen slagen in gelokaliseerde en onderontwikkelde samenlevingen, waarin de sociale, ideologische (of religieuze) en culturele diversiteit minimaal was. Dat was het geval in het bijna ontvolkte Castiliaanse, Asturische gebied en dat van Leon. Het gebied werd bewoond door een plattelandsbevolking, toegewijd aan landbouw. De nederlaag van het Visigotische koninkrijk, in het jaar 711, dwong veel Andalusische religieuze en seculiere verdedigers van de Visigotische staat om hun toevlucht te zoeken in de bergachtige en onbewoonde landen van het noorden van het schiereiland. Daarheen reisde de Mozarabische bevolking, die op de vlucht was voor de onderdrukking of het misbruik van het kalifaat van al-Andalus, waarover we al hebben gesproken. Bij deze uittocht van inwoners uit Baetica, of uit al-Andalus, voegde zich bovendien de tot het katholicisme bekeerde Visigotische militaire aristocratie. De vermenging van deze Mozarabieren en Visigoten met de inheemse bevolking, die weinig geromaniseerd en weinig gekerstend was, maakte het ontstaan van een politieke,

militaire en religieuze beweging mogelijk, die eeuwen later de *Reconquesta* zou worden genoemd.

Het andere deel van het conflict dat ontstond tijdens de Slag om Guadalete, of La Janda, bestond uit de bonte en heterogene bevolking die besloot een meervoudig en tolerant politiek model te stichten, onder de staat al-Andalus in Cordoba. De opeenvolgende burgeroorlogen die plaatsvonden in de loop van meer dan vijftien jaar, tot de oprichting van het onafhankelijke emiraat Córdoba, tonen aan dat het niet gemakkelijk was om een dergelijke politieke synthese tot stand te brengen. Het is verrassend dat de wil er wel was om tot een gemeenschappelijke oplossing te komen. Als een soort legende wordt ons verteld dat tijdens deze burgeroorlogen verschillende Arabische stammen met elkaar vochten, terwijl de Andalusische inheemse bevolking daarbij afwezig zou zijn, waarschijnlijk omdat men een siësta zouden houden, althans volgens José Ortega Y Gasset.

Deze weinig logische verklaringen worden gegeven, omdat er geen poging wordt gedaan om de geschiedenis te onderzoeken. Dan zou men ontdekken dat de Arabieren, die eeuwenlang *Syriërs* werden genoemd,

Andalusiërs waren, zoals Isidorus van Sevilla. En dat deze Syriërs veel eerder in Andalusië aankwamen dan de Goten. Om niet te spreken over andere inwoners, die even Andalusisch waren als ieder ander, zoals de joden of Hebreërs, die zich al sinds de verre oudheid in het tegenwoordige Andalusië verstigden. Verder waren er nog de Berbers, die altijd al burens zijn geweest van de Andalusische bevolking en altijd al regelmatig Andalusië hebben bezocht.

Waarom kunnen we feiten die zo elementair zijn als deze niet begrijpen? Moeten we dan altijd behandeld worden alsof we een infantiele geest hebben, die in slaap kan worden gebracht met verhalen, zoals de Castiliaanse dichter León Felipe altijd zei?

De Andalusiërs waren in staat om een einde te maken aan zoveel rampen. Zij wisten een samenleving te organiseren, die in overeenstemming was met de bestaande sociale diversiteit en een politiek systeem te creëren dat daaraan was aangepast, Zij schepten de nodige voorwaarden om een verfijnde kennis en kunst te ontwikkelen en wisten een materiële ontwikkeling te bereiken die we allemaal kennen. Waarom blijft men er dan op hameren dat het anderen waren (soms de

Romeinen en soms de Arabieren) die deze doelen hebben bereikt?

Nadat de strijd in 711 verloren was door het Visigotische rijk waren er ook veel katholieken, die niet de behoefte hadden om naar andere landen te vluchten, omdat ze in hun eigen land konden en wilden blijven wonen. De inheemse bevolking, bestaande uit Mozarabieren met de steun van de Visigotische krijgers, slaagde erin verschillende koninkrijken te creëren. Daarin kon men zijn eigen politieke en religieuze model opleggen, zoals dat in het gehele feodale Europa plaats vond.

Naarmate nieuwe generaties van de aristocratie en de adel gingen streven naar meer macht, trachtten zij ook nieuwe gebieden te bezetten. Maar soms werden die nieuwe veroverde gebieden bevolkt door mensen die religies volgden die hen vreemd waren. In dat geval kregen hun territoriale ambities daarbij een nieuwe definitie. Het werden religieuze oorlogen genoemd en zij ontvingen daarbij de zegeningen van de kerk en het pausdom. Soms werden mensen vervolgd omdat ze ontrouw waren aan de *ware religie* (zoals de joden en moslims). En soms omdat de bewoners van het in te nemen land volgelingen zouden zijn van *ketterse*

doctrines, zoals de katharen (Albigenzen). Nadat de nieuwe gebieden waren veroverd en bezet, werden de inwoners gedwongen tot bekering, als ze niet wilden eindigen op de brandstapel.

De opeenvolgende territoriale veroveringen in al-Andalus en Occitanië vonden niet alleen in Spanje plaats. Het was niet de vrucht van de wens om het heilige gebied te veroveren op de ongelovigen. Het was een dynamiek, die algemeen was in het feodale Europa. Het maakte niet uit of de bewoners van de gewenste en begeerde landen christelijk, moslim of joods waren. Het belangrijkste was de oprichting van koninkrijken onder de hegemonie van de adel, het militaire apparaat en de kerkelijke hiërarchie. Deze koninkrijken stonden onder invloed van het pauselijke Rome. Het gebied dat als een van de eerste werd veroverd, werd bevolkt door mensen die christelijke doctrines aanhingen buiten het pausdom om. Zij waren geen joden of moslims, maar een christelijke gemeenschap, bestaande uit Albigenzen (katharen). Ze woonden in het zuiden van Frankrijk in een gebied dat bekend staat als Occitanië.

Het woord Kathaar komt uit het Grieks en betekent 'puur'. Deze de Kathaarse gemeenschappen noemden

zichzelf de *goede christenen*. Ze waren afkomstig uit het oosten en waren voornamelijk te vinden in de Langedoc of Occitanië, waar ze erg populair en geliefd werden bij de bevolking. De wilskracht die de Katharen hadden verworven zou al rond het jaar 1165 blijken. In 1208 riep paus Innocentius III op tot een kruistocht. Op de landerijen in Occitanië, waar de Katharen het zich het meest bevonden moesten zij 'als prooi worden overgedragen'. Dit gaf de Noord-Franse monarchie een excuus en aanleiding om de rijkere en meer beschaafde landen van het zuiden binnen te vallen. De capitulatie van Montsegur en de verschillende oorlogshandelingen die door het kruisvaardersleger werden uitgevoerd, brachten de verovering van diverse steden en kastelen met zich mee: Montreal, Fanjaus, Laurac, Saissac, Castres, Menerba, Termes, Cabares, Lavour en Tolosa werden het slachtoffer van zware belegeringen en degenen die niet konden ontsnappen werden levend verbrand op diverse collectieve brandstapels.

Met deze kruistocht tegen de katharen begon de inquisitie. Wellicht heeft toen het idee post gevat dat het ging om een *Reconquista* (herovering). In 1233 werd de 'Inquisitio heretice pravitatis' (onderzoeksfunctie naar

ketterse verdorvenheid) officieel opgericht in Occitanië bij decreet van Gregorius IX. Hierbij werd de macht van dit 'Santo Oficio' (heilige ambt) toebedeeld aan Dominicanen en Franciscanen.

De kruistocht tegen de Katharen is een tastbaar teken dat de zogenaamde *Re-conquista* (herovering) geen patriotische of religieuze reden had, maar dat het eerder ging om territoriale en economische belangen. De ervaring die men nu had in de strijd tegen de Katharen wees de weg verder. De Kerk besloot zijn strijd voort te zetten in de koninkrijken van Hispania en met name in al-Andalus, omdat het de rijkste en meest verfijnde staat was die in de Middeleeuwen bestond. En na al-Andalus zouden opeenvolgende veroveringen van Amerika, Azië en Afrika komen en de consolidatie van een heel bijzondere ideologie: het nationalisme met zijn daaruit afgeleide kolonialisme.

Je kan overal dezelfde kenmerken onderscheiden. Het nationalisme beoogde de constitutie van de natiestaat, gebaseerd op religieuze uniformiteit en de hegemonie van de katholieke kerk. De officiële en verplichte nationale taal (Castiliaans) zou de taal worden van weer een nieuwe macht.

In de tijd waarin wij nu leven, legt de globalisering culturele modellen op die vreemd zijn aan een bevolking met haar cultuur en sociale identiteit. Aldus ontstaat een nieuwe kruistocht tegen *perifere nationalismen*. Want deze perifere nationalismen, divers in hun principes, in hun ideologie en methoden stellen het oude bestaande model van de natiestaat ter discussie. Maar de dreiging tegen de natiestaat komt ook voort uit de endogene dynamiek van het politieke en economische model dat in een natie wordt opgelegd. Dit als gevolg van de liberalisering van kapitaal, de verplaatsing van bedrijven, de universalisering van de utilitaire en consumentistische cultuur en de kracht van multinationale politieke en economische structuren.

Het vraagstuk waar we nu voor staan is niet de natie als een sociaal of collectief feit, maar of het mogelijk is om die natuurlijke natie te beheren onder principes die niet die van het oude officiële of staatsnationalisme zijn.

Hoofdstuk XI. Andalusië, een natie

*Als wat je gaat zeggen niet mooier is dan stilte, zeg het niet.
(Arabisch spreekwoord)*

De geschiedkundige en geografische wetenschappen zijn zeer selectief geweest wat betreft Andalusië. Bepaalde dingen die daar zijn gebeurd maken volgens de geschiedenisboeken geen deel uit van de geschiedenis van Andalusië, een feit dat nergens anders ter wereld voorkomt. Het probleem is dat dat deel van de geschiedenis ook nergens anders kan worden gevonden. Wat is er gebeurd met de mensen die dit gebied eeuwenlang hebben gewoond? Wat is er te vertellen over hun geschiedenis? Hebben ze een Arabische geschiedenis? Waren er alleen Arabieren in al-Andalus?

De westerse cultuur beroemt zich op de Franse Revolutie, omdat deze erin slaagde tolerantie en godsdienstvrijheid te bewerkstelligen en de scheiding tussen kerk en staat. Maar het is vele eeuwen eerder dat de Andalusische staat datzelfde al bereikte. Doordat Andalusië een centrum was waar meerdere culturen elkaar ontmoetten, kon daar de grondslag worden gelegd van veel kennis. De vruchten van die kennis

op het gebied van wetenschap, filosofie, wiskunde, enzovoort waren voor Europa van nut om de kennisniveaus te bereiken die de Europese moderniteit mogelijk maakten. Maar volgens de officiële geschiedschrijving mist Andalusië een eigen geschiedenis en cultuur.

Maar het is nog ernstiger wanneer wordt beweerd dat Andalusië wordt beschouwd als een natie, die atavistische en duistere geesten uit de geschiedenis doet ontwaken. Deze zouden zijn verslagen en uitgeroeid door de glorieuze *Reconquista* en door het *Santo Tribunal* (Heilige Hof) van de *Inquisitie*. Maar alsnog keren de zielen van de Saracenen (moslims), marranen (joden) en ketteren (niet-katholieke christenen), verborgen in onze herinnering terug, ondanks het feit dat ze al uit ons vaderland waren weggevaagd. Het is niet duidelijk waarom deze herinneringen zoveel angst opwekken, tenzij de angst juist erin bestaat dat dat deel van de geschiedenis evenzeer van ons is als haar monumenten. Men vreest dat op een dag die geesten zullen ontwaken uit hun seculiere lethargie, die de gerechtigheid eist, die hen altijd werd geweigerd.

Wij kunnen ons het volgende afvragen. Is Andalusië een natie? Is er een nationalistische cultuur in Andalusië? En onder nationalistisch verstaan we, zoals eerder in dit boek omschreven een religieuze, taalkundige en culturele uniformiteit.

Spanje is, in plaats van een unitaire realiteit, een diverse realiteit wat betreft geografie, geschiedenis, cultuur, taal, enzovoort. Voor sommigen is Spanje *een eenheid met een universele bestemming* vol met heroïsche kruistochten tegen ongelovigen van alle soorten en kleuren. Zij worden in die gedachte versterkt door mythen, die over een *unitair, eeuwig en heilig Spanje* vertellen. Met in de hoofdrol Don Pelayo en Santiago Matamoros als symbolen. Zij bevorderden de *Reconquista*, met het dogma van de drie-eenheid als vlag. Deze mythen en dogma's willen niets weten van de wetenschap. Want als de feiten met gezond verstand en door middel van waarheidsbevinding bestudeerd worden in de geschiedschrijving, zouden veel feiten verhelderd en verklaard kunnen worden. *Los mitos fundadores de la 'nación española'* is de titel van een artikel van Juan Goytisolo over de oorsprong van Spanje:

'Covadonga is de essentie van Spanje, de plaats waar Don Pelayo de islam versloeg, het hoofdaltaar en een van de eerste stenen van christelijk Europa" (Johannes Paulus II).

We weten sinds de 18e eeuw, dankzij de Verlichting en de daaropvolgende inspanningen van kritische historici, dat alle nationale geschiedenissen en patriottische geloofsovertuigingen gebaseerd zijn op mythen: de neiging om het verleden te vergroten, continuïteiten vast te stellen die 'millennia-proof' zijn, fantastische genealogieën te laten zien die zogenaamd teruggaan tot het oude Rome, Griekenland of de Bijbel, gehoorzamen ongetwijfeld een natuurlijke wet van trots en eigenwaarde, aangezien we ze in meer of mindere mate vinden in de bonte verzameling staten en naties die het Europese continent vormen.

In een substantieel en prikkelend essay over dit onderwerp, *Covadonga, un mito nacionalista católico de origen griego* (El Basilisco, Oviedo, 1994), beperkt de historicus Guillermo García Pérez zich niet alleen tot het wijzen op de dwaasheden en absurditeiten die voorkomen in de fabel, maar verwijst hij daarbij ook naar de oorsprong ervan en legt hij deze helder uit. De Asturische Kronieken van Alfonso II de Kuise en Alfonso III de Grote, veel later geschreven dan toen de beschreven gebeurtenissen plaats vonden, verwijzen in een taal die zowel grof als bloemig is naar de vernietiging door Don Pelayo (722) van maar liefst 127000 indringers. Eerst de 'Chaldeeën' en daarna de 'Saracenen'. De Maagd van de Grot voltooit vervolgens de genadeloze uitroeiing door een lawine van rotsen of een enorm stuk van de berg neer te laten vallen op de 60000 voortvluchtigen van de ramp. De overwinning van de held en de daarop volgende hemelse interventie zijn des te

verbazingwekkender omdat, volgens andere kronieken, de Moorse indringers van Tariq (711) slechts met 7000 waren en die van zijn meerdere en rivaal Musa met 18000. Hoe konden de schuldigen van de 'vernietiging van het heilige Spanje' in zeven jaar van oorlog, plundering en verwoesting zich hebben vermenigvuldigd van 25000 tot 187000? En bij dat aantal moet nog worden opgeteld, om de waarachtigheid van de Frankische monniken en geestelijken niet te ontkennen, het aantal van 375000 dat tien jaar later in Poitiers zou omkomen (in 732)?

Via deze legendes komen we terecht in een onzeker moeras, dat ons geheugen wil vullen met denkbeeldige monsters en waarin rede, logica of wetenschap niet bestaan. Het is moeilijk het om onderscheid te maken, na te denken en te debatteren met degenen die vasthouden aan deze dogmatische visie op de geschiedenis en het *vaderland*.

Als antwoord hierop is het goed om de rede te gebruiken en te onderzoeken wat de meest waarheidsgetrouwe teksten ons vertellen, althans degene die officieel worden geaccepteerd over elk onderwerp. Laten we eerst het concept van natie analyseren.

Diccionario de la Lengua Española:

Natie.(Afgeleid uit het Latijn . Natio, -onis). 1. Aantal inwoners van een land dat door dezelfde regering wordt bestuurd. 2. Grondgebied van dat land. 3. Groep mensen van dezelfde afkomst, die doorgaans dezelfde taal spreken en een gemeenschappelijke traditie hebben. 4. Natuurlijk persoon van de ene natie, in tegenstelling tot een natuurlijk persoon van een andere. van ~. 1. loc. adj. om iemands oorsprong te impliceren, of waar deze vandaan komt.

Diccionario Enciclopédico Salvat (deel 19):

Een menselijke gemeenschap met een territorium, een gemeenschappelijke taal, een organische en verenigde economische activiteit en bepaalde psychische kenmerken, het resultaat van een historisch proces dat zich vertaalt in een culturele gemeenschap, dat wil zeggen alle objectieve elementen die een nationaliteit vormen.

Ricardo Méndez en Fernando Molinero zijn auteurs van het boek *Geografía y Estado*. Inleiding tot politieke geografie (Uitgeverij Cincel, pagina 43). Zij vatten het volgende samen:

De menselijke gemeenschappen die de verschillende staten vormen, vormen niet altijd een homogene sociale groep, maar lijken soms nationale groepen met hun eigen identiteit te vormen, ondanks dat ze geïntegreerd blijven in dezelfde politieke eenheid. Dit fenomeen doet zich voornamelijk voor in grote staten met diverse etnische, taalkundige en culturele minderheden. Een van de belangrijkste voorbeelden is India, dat bestaat uit een mozaïek van volkeren met grote verschillen in talen en religies. Afrika vertoont deze kenmerken eveneens.

We zien in de verschillende definities een breed scala aan uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige concepten. We merken op dat er een wezenlijk verschil is tussen het concept van de natie, waaruit een sociaal fenomeen kan worden afgeleid, dat tot uiting komt in zijn cultuur, geschiedenis en taal, en het concept van de staat, dat politiek van aard is.

Ik wil hier benadrukken wat het concept natie onderscheidt van het concept staat. De natie is een natuurlijk feit, het resultaat van de geschiedenis van menselijke gemeenschappen die hun gemeenschappelijke leven door de tijd heen organiseren, met hun specifieke vormen van communicatie (taal, cultuur, enz.), hun wetten, enzovoort. En nu is de vraag of Andalusië, volgens de aangehaalde terminologie, als een natie kan worden beschouwd.

In een eerder genoemde boek (*Geografía y Estado*, pagina 43) staat:

Als de aardse ruimte bestaat uit een reeks gedifferentieerde territoriale eenheden met elk zijn eigen organisatie, ontstaan de onderscheidende kenmerken van deze eenheden als gevolg van enkele unieke fysieke factoren, terwijl ze tegelijkertijd een gevolg zijn van de acties van de populatie die zich erop vestigt. De voetafdruk die de verschillende menselijke gemeenschappen in de ruimte

achterlaten, krijgt een onderscheidende eigenschap, die afhankelijk is van de mate van technische ontwikkeling die hen kenmerkt. (...) Zo vestigde elke gemeenschap zich in een bepaalde ruimte en vormt politiek georganiseerd een gedifferentieerde staat.

Het lijkt geen twijfel dat Andalusië in de loop van de millennia duidelijk gedefinieerd kan worden volgens deze parameters en dat het kan worden herkend en onderscheiden dankzij de verschillende namen:

Tartessos, Turdetania, Baetica, al-Andalus en Andalusië. Over deze kwestie zegt la enciclopedia *Geografía de Andalucía* (deel 1, pagina 11):

Andalusië is niet alleen een ruimte; het is een volk, een geschiedenis, een cultuur ... maar het is duidelijk dat het territorium een voorwaarde is voor en noodzakelijk is voor het leven van elke gemeenschap. Een behoorlijk aantal van de huidige eigenschappen hangt af van hoe de ruimte wordt gebruikt en hoe deze in de loop van de tijd is gebruikt. Talrijke studies zijn het erover eens dat de bergketens van Baetica en de Guadalquivir-vallei een geologische structuur vormen die verbonden is met het Iberische plateau en tegelijkertijd daar duidelijk afgescheiden van is. (...) Vanuit ruimtelijk oogpunt moet worden opgemerkt dat de gebieden waar grote oude beschavingen zijn ontstaan en zich ontwikkeld hebben (zoals Mesopotamië, Egypte en de Gangesdelta ...) erg lijken op de Guadalquivir-vallei. Een vlakte met een rivier, gedeeltelijk bevaarbaar, begrensd door bergachtig land en met een uitgang naar de zee ... en met daarnaast een meer

gematigd klimaat dan de eerder genoemde Afrikaanse en Aziatische omgevingen, terwijl er bovendien een overvloed aan mineralen was.

Andalusië kan om natuurlijke, historische en sociale redenen gedefinieerd worden als een natie. De argumenten waarop men heden ten dage in Spanje dit begrip baseert, te weten taal en religie, komen voort uit een bepaalde historische en ideologische visie, die van nationalisme. Maar wat betreft Andalusië wordt deze visie ontkend. Dat is precies de fout of opzettelijke manipulatie die men maakt. Bij het definiëren van het begrip natie houdt men vast aan wat wordt gedefinieerd als nationalisme en verwacht men deze met de politieke organisatie die resulteert in de natiestaat.

Een samenleving kan bestaan zonder een staat, zoals dat in feite gedurende een groot deel van de geschiedenis is gebeurd, maar een staat kan niet bestaan zonder de samenleving, die haar betekenis en reden geeft. De staat heeft drie basiselementen nodig voor zijn bestaan: een territoriale, een sociale en een juridische.

Primitieve samenlevingen werden georganiseerd volgens natuurlijke regels, zoals in het stammenstelsel. Na het ontstaan van landbouw en veeteelt kwamen

mensen ertoe om zich te organiseren onder sociale regels. Dat resulteerde in de bouw van steden, het verschijnen van verschillende ambachten, de oprichting van een lokaal bestuur (de Griekse polis of stadstaten), het geschreven woord en wiskunde, wetten en alles wat nodig was voor verstedelijking of *beschaving*.

Maar de *staat* is een organisatievorm die de lokale sfeer overstijgt en op een abstracte manier een min of meer uitgestrekt grondgebied organiseert, waarin verschillende steden en stammen zijn geïntegreerd. De *Enciclopedia Universal Espasaedia* (deel 22) zegt over staatssoevereiniteit het volgende:

Uit het commentaar aangaande de betekenis van de staat als concept kunnen we afleiden dat er een samenleving bestaat (familie, gens, fratrieën, curie, stad, natie) die op organische wijze het karakteristieke persoonlijke element integreert. Die samenleving bevindt zich in een bepaald gebied. De bevolking in een bepaald gebied vormt in de meest recente graad van zijn ontwikkeling een natie. Voor het bestaan van een staat is het noodzakelijk dat de samenleving met haar diversiteit aan naties wordt genegeerd door een opperste macht, die zich onafhankelijk opstelt van de onderlinge verschillen in de naties en een rigide uniform model hanteert dat geen rekening houdt met de onderlinge verschillen van de diverse naties.

We hebben al in eerdere hoofdstukken gezien hoe deze opperste en onafhankelijke machten werden gevormd, toen we de rol beschreven die wilde, semi-wilde of nomadische volkeren hebben gespeeld bij de opbouw van staten en rijken. Bevolkingsgroepen die zich toeleggen op hun arbeid in de landbouw, veeteelt, handel, handel, enzovoort hebben deze vormen van politieke macht niet nodig. Integendeel, ze zijn er bang voor, omdat het politieke structuren zijn die hen onderwerpen en uitbuiten. De enige regeringsvorm die aanvaardbaar is voor hun belangen en hun vrijheid, is de dichtstbijzijnde, die rond hun stad is georganiseerd: het model van de *polis*.

Maar ondanks alle redenen die men aanvoert om te ontkennen dat Andalusië een natie zou zijn, kunnen we aantonen dat Andalusië een natie was. Daarbij komt dat Andalusië bovendien haar eigen staat wist te organiseren. *La Geografía de Andalucía* bevestigt dit in deel I (pagina's 63-64):

Vanuit politiek oogpunt moet eraan worden herinnerd dat al-Andalus in principe een emiraat was dat afhankelijk was van Damascus, met slechts een zwakke religieuze band, meer illusoir dan reëel naar de mening van velen. In het jaar 929 roept Abderrahman III zichzelf uit

tot khalief en prins van de gelovigen, waardoor al-Andalus een volledig onafhankelijke staat wordt.

Iemand zou daarop kunnen zeggen dat al-Andalus meer was dan het huidige Andalusië. Hierover zegt de *Geografía de Andalucía*, pagina's 63-64):

Het koninkrijk Cordoba overschreed zeker de grenzen van het Andalusische grondgebied, maar het zenuwcentrum van de staat bevond zich daarbinnen en vormde voor het eerst, althans op gedocumenteerde wijze, een gebied met een eigen politieke organisatie.

Bovendien lijkt het erop dat het gebied in vier landen was verdeeld: Al-Garb, of west, waar de naam Algarve vandaan komt; Al-Xarq, of oost, van het zuiden van Catalonië naar Murcia; Al-Musata in het huidige Extremadura en La Mancha; en Al-Andalus in Andalusië. In islamitische cartografieën komt de naam Al-Andalus ook voor op het grondgebied van het huidige Andalusië en verder naar het noorden, het gebied Asbania (Hispania?), Kastalia en Galikia (REPAZ, 1954).

Is er een natie in Europa die meer politieke en historische legitimiteit kan claimen dan Andalusië?

Ik ben van mening dat de argumentatie over het Andalusische nationale feit meer dan voldoende is. Nu moeten we terugkeren naar de andere vraag die we aan

het begin van dit hoofdstuk stelden: is er een nationalistische cultuur in Andalusië?

Een cultuur en een nationalistische ideologie, volgens de reeds aangehaalde tekst, maken deel uit van het gemeenschapsgevoel van een natie, afgeleid van een gemeenschappelijke oorsprong, religie, taal en belangen.

Als we nationalisme kritisch willen beoordelen, worden we geholpen door de officiële propaganda van de staten en van de politieke partijen, zowel links als rechts. Het lijkt erop dat nationalisme de vijand is die moet worden verslagen. Maar dan heeft men het niet over een nationalisme dat correspondeert met de natiestaten, maar die van de *nationale gemeenschappen* (of *perifeer nationalisme*). Daarbij wordt verhuld dat de huidige Europese staten hun vorm, structuur en ideologie te danken hebben aan een beweging en een nationalistische ideologie.

Men kan niet ontkennen dat het begin van het moderne nationalisme teruggaat tot het uiteenvallen, aan het einde van de middeleeuwen, van de feodale sociale orde en van de culturele eenheid (vooral de religieuze) van

verschillende Europese staten (Encarta). Veel West-Europeanen volgden de katholieke doctrine, terwijl anderen het protestantisme aannamen. Beide doctrines werden erkend als een nationale religie, of als staatsreligie (zoals de Romeinse staat in zijn latere tijden). Er was eerder sprake van dwang dan van sociale cohesie.

De Franse Revolutie betekende het keerpunt van de Europese nationalistische beweging, na de oprichting van de Nationale Vergadering en een representatieve regering, die in 1729 de Staten-Generaal verving. Een gecentraliseerd territoriaal bestuur verving het vorige, dat sterk geregionaliseerd was. Zij stelden regels en wetten op die voor alle burgers hetzelfde waren. Het nationalisme viel samen met de ontwikkeling van de industriële revolutie, die de nationale gevoelens en belangen zou versterken, vooral van de opkomende klasse, de bourgeoisie. Het was de bourgeoisie die een aanzet gaf tot opstanden in verschillende Europese landen, die de *revoluties van 1848* werden genoemd, vanwege het verzet van de monarchieën en de adel tegen economische en politieke hervormingen. Het verbond tussen de bourgeoisie, de boeren en het

industriële proletariaat maakte de hervormingen mogelijk met een nationalistische, liberale en democratische component. Zij eisten dat representatieve en democratische regeringen moesten worden gevond. Hierdoor werd het nationale bewustzijn van de Europeanen gewekt.

Deze nationalistische gevoelens hadden hun oorsprong in de vroege middeleeuwen.

Het Romeinse rijk garandeerde een politieke, sociale en commerciële samenschap tussen de verschillende landen en naties. De ineenstorting van deze imperiale macht brak het commerciële kader dat tot dan toe was gevestigd. Daardoor werd in veel gebieden de bevolking gedwongen om te kiezen voor autarctische economische systemen.

Samenvallend met dit economische en sociale fenomeen kreeg het christendom een beslissende politieke en sociale rol door de inzameling van goederen te organiseren en te herverdelen onder de meest behoeftige bevolking. Voor het beheer daarvan werden herbergen en ziekenhuizen opgericht, die in elk belangrijk stedelijk gebied door een bisschop werden

geleid. Deze basisvormen van macht ontwikkelden zich voornamelijk onder het Oost-Romeinse rijk (Byzantium) en ook onder het Perzische rijk, gelegen rond de steden van de belangrijkste landbouwgebieden. De plattelandsbevolking keerde zich tegen de macht van de rijken, omdat deze bevolking weigerde zich te onderwerpen aan een macht die hen niet beschermde of hielp.

Dit model breidde zich uit naar de rest van de geromaniseerde gebieden, voornamelijk naar de gebieden met een landbouwtraditie, waardoor veel stadsburgers naar het platteland vluchtten. De koninklijke en adellijke macht zag zijn inkomen drastisch dalen, zo niet helemaal verdwijnen. Zij zochten naar een waardige uitweg. Daartoe wendden ze zich tot de vertegenwoordigers van de instellingen met echte macht over het volk: de bisdommen. Sommige bisschoppen waren bereid met de machthebbers samen te werken, maar anderen probeerden deze te bestrijden. Deze verschillen vertaalden zich in hun filosofie en theologie, waaruit verschillende geestelijke stromingen voortkwamen met elk hun eigen denken, doctrines en ritten (regionaal en nationaal). Zo waren daar de

trinitariërs, arianen, donatisten, monofysieten , enzovoort, zoals we hebben gezien in eerdere hoofdstukken.

Toen de kerk van Baetica, onder leiding van Leander en Isidorus van Sevilla, besloot haar doctrine te kanaliseren in een unitair politiek systeem, had ze geen andere keus dan haar blik op de Visigoten te richten, vanwege de militaire macht waarover hun krijgers beschikten. Maar deze enorme strategische alliantie stuitte op een religieus probleem, aangezien de Visigoten aanhangers waren van de ariaanse ketterse doctrine. De culturele en intellectuele erfenis van de christelijke kerk van Baetica werd uiteindelijk onderschreven door de Visigoten, na hun bekering tot het katholicisme. Hierdoor werd het koninkrijk van Toledo machtiger en er werd een unitair politiek model ontwikkeld, zowel territoriaal als religieus gezien en met een Latijnse cultuur. De bekering tot de katholieke religie van alle ketterse doctrines probeerde men in eerste instantie te bereiken door middel vreedzame en pedagogische middelen. Zoals door middel van de oprichting van klooster-, kathedraal- en gemeentescholen. Later radicaliseerde de katholieke kerk en ging men tot vervolging over van al degenen die

zich verzetten. Dat leidde tot pesterijen jegens ketterse joden en christenen.

Het katholieke pausdom reageerde op deze territoriale behoeften door de *kruistochten* te promoten die in 1095 begonnen ten einde het Heilige Land in Palestina te veroveren. Dezelfde beweging vond plaats in het Europese binnenland. Pedro II de katholiek, koning van Aragon (1117-1213), beschermer van de militaire ordes van de tempel en van Sint Johannes van Jeruzalem, organiseerde een kruistocht tegen de katharen (Albigenzen). Hij werd gedood in de slag bij Muret en verloor al zijn bezittingen in de Languedoc. Deze koning hielp ook Alfonso VII van Castilië bij de kruistocht tegen al-Andalus in de beroemde slag om Las Navas de Tolosa, met steun van de Europese adel. Daarbij versloeg hij de Andalusische troepen, waardoor kalifaat uiteenviel en vele van de koninkrijken van Taifa verschenen.

Deze kruistochten, of *Reconquista*, vinden hun oorsprong in de behoefte aan land om te bewerken van de Europese bevolking. De aristocratie gebruikte religieuze gronden als rechtvaardiging voor deze kruistochten, terwijl de werkelijke reden ervan hun

territoriale ambitie was. Maar wat de werkelijke reden ook was, het resultaat van hun doelstellingen was hetzelfde. Er vonden de territoriale veroveringen plaats, er werd oorlogsbuit gemaakt en de ambities van de adel en de krijgeraristocratie werden vervuld. Afgezien van religieuze redenen beantwoordden alle veroveringen aan dezelfde wet, namelijk die van krijgers of semi-wilde volkeren, die de confrontatie zochten met beschaafde volkeren.

Het is geen toeval dat zowel de Langedoc als al-Andalus werden veroverd volgens dezelfde methoden en procedures, aangezien beide naties (de Langedoc en al-Andalus) erin waren geslaagd een hoge en verfijnde economische en sociale ontwikkeling te bereiken: een cultuur, die gekenmerkt werd door tolerantie en een cultuur waarin vreedzame inwoners landbouw, handel en commercie beoefenden. In beide gevallen waren het de katholieke feodale koninkrijken, bondgenoten van het pausdom, die met hun krijgersaristocratie als speerpunt, land wilden veroveren. Onder de mantel van religie en gezegend door het pausdom doodden zij al degenen die als ketters en ongelovigen werden beschouwd.

Zo ontstonden Europese naties en deze politieke en ideologische beweging werd nationalisme genoemd. Religieuze, taalkundige en culturele uniformiteit, samen met het recht op nationale soevereiniteit en het trekken van grenzen, vormden de grondslagen van wat de natiestaat werd genoemd. Vanaf dat moment had het concept van nationale gemeenschap, of natie, meer betrekking op een territoriaal, politiek en juridisch concept dan op een sociaal concept. En dezelfde dynamiek die aanleiding gaf tot deze naties, bevorderde ook buitenlandse territoriale veroveringen en kolonisatie. Er werd respect geëist voor grenzen en de eigen soevereiniteit.

Hoewel het kolonialisme zich door de geschiedenis heen uitbreidde met opeenvolgende territoriale veroveringen, verwijst:

....het huidige concept van kolonialisme naar de gebieden die worden bezet en bestuurd door een regering die voorheen vreemd was voor de onderdanen. Meestal wordt de bezetting door een buitenlandse autoriteit opgelegd. We kunnen van kolonialisme spreken wanneer een volk of regering zijn soevereiniteit uitbreidt en politieke controle vestigt over een ander territorium, of volk, als een bron van rijkdom en macht. Deze relatie eindigt wanneer de onderworpen mensen hun

soevereiniteit bereiken of wanneer ze op gelijke voet toetreden tot de politieke structuur van de koloniale macht (*Encarta*).

Het kolonialisme van het moderne Europa begon in de 15e eeuw, nadat al-Andalus was veroverd en de laatste bastions van de Andalusische macht waren verwoest, met de bezetting van het gebied door een buitenlandse krijgsmacht. In het begin werd de kolonisatie geleid door Spanje en Portugal en verspreid over India en Amerika. Later werd de verovering en kolonisatie geleid door Groot-Brittannië, dat grote territoriale ruimtes van Azië, Afrika en de Stille Oceaan veroverde.

Zowel bij de vorming van natiestaten als bij het kolonisatieproces wordt de ideologie opgelegd die het nationalisme doordrong: gedwongen kerstening en het opleggen van de taal en cultuur van de dominante macht.

Met de verovering van al-Andalus wordt het startschot gegeven tot het ontstaan van de nationale staten en vooral van het kolonialisme, wat de historische gegevens alleen maar bevestigen. In hetzelfde jaar dat Granada wordt veroverd, als laatste bastion van de Andalusische staat, wordt de reis gemaakt die de deuren opent naar de verovering van Amerika, met in de hoofdrol

Christopher Columbus. Al-Andalus was als een theater waarin een nieuwe strategie van territoriale veroveringen werd geoefend, met behulp van de nautische kennis en ervaring van de Andalusische zeevaarders.

Als Andalusië, of al-Andalus, als eerste (althans op gedocumenteerde wijze) een territorium vormde met een eigen politieke organisatie, waarom wordt het dan vandaag deze historische en politieke rang ontzegd? Waarom heeft al-Andalus in haar tijd geen confessionele staat ingesteld op basis van één religie? Was het omdat het daar lukte een politiek en sociaal model op te zetten dat erin slaagde de verschillende religieuze overtuigingen te integreren? Zijn dat niet de principes waarop de democratische staten van vandaag zijn gebaseerd?

De oorsprong van zoveel vooroordelen en zoveel opzettelijke manipulatie ligt in de geschiedenis zelf verborgen. Toen in 711, in de slag om Guadalete, het Visigotische koninkrijk werd verslagen, was duidelijk dat het politieke model dat door dit koninkrijk werd verdedigd, daarvoor al werd verworpen door de Andalusiërs. Zij verzetten zich tegen religieuze en politieke oplegging, ondanks het feit dat zij al vele jaren

in burgeroorlogen waren geconfronteerd met verschillende religies, etniciteiten, sociale groepen, stammen, enzovoort. De komst van Abd al Rahman I in 756 werd voorafgegaan door talrijke onderhandelingen. Die vonden daarvoor al plaats tussen Andalusische partijen die in conflict waren. Deze onderhandelingen werden gehouden in de tijdelijke verblijfplaats die de Omajjaad had in Noord-Afrika, waar hij een vluchteling was. Deze gegevens zijn verzameld in de geschiedschrijving, zoals die van Dozi⁷. Toen Abd al-Rahman I op het schiereiland landde, werd hij door de bevolking hartelijk ontvangen, wat aantoont dat er een al overeenkomst was met de leiders en dat hij daarom zo goed werd ontvangen door de mensen.

De nieuwe staat bood al zijn inwoners de status van staatsburgerschap, ongeacht hun religieuze overtuiging of etnische afkomst. De Arabische taal werd ingesteld als de taal van de macht, zoals het Latijn dat voorheen was. Dit gebeurde niet door militaire oplegging, maar vanwege de loop van de gebeurtenissen. Zoals ik eerder in dit boek schreef, werd de officiële taal gesproken door

---

⁷ Historia de los musulmanes de España, hasta la conquista de los Almorávide. DOZI,R

zowel de moslims als de christenen van de verschillende scholen of doctrines. De verspreiding van het Arabisch maakte geen einde aan lokale of sociale communicatietalen, aangezien alleen de hogere klassen en de ontwikkelde mensen taal spraken en schreven. In deze taal werden nu de belangrijkste filosofische, literaire, wetenschappelijke en theologische werken vertaald en geschreven, terwijl de auteurs daarvan zowel moslim, joods als christelijk waren. Laten we niet vergeten dat het kalifaat van de Omajjaden de kennis erfde die de Byzantijnse en Perzische christenen voorheen al bezaten. Kennis die was geschreven in de Griekse, Perzische, Hindoeïstische en Chinese talen.

Ondanks het feit dat het kalifaat van al-Andalus de territoriale veroveringen zou hebben kunnen uitvoeren die zij maar wilden, vanwege zijn macht en organisatie, was deze strategie nooit een sociale of politieke noodzaak. Het was voor het kalifaat voldoende om de natuurlijke hulpbronnen, de arbeid en technische en wetenschappelijke kennis op de juiste manier te organiseren om waardig te leven en daarbij een hoog niveau van kennis, kunsten enzovoort te ontwikkelen. De Andalusiërs zijn nooit krijgers geweest of een barbaars

volk. Het is niet mijn bedoeling voorbijge tijden te idealiseren, maar ik wil ook niet dat deze tijden vergeten worden, omdat ze deel uitmaken van de geschiedenis van Andalusië.

In de eerste plaats moeten we beslissen of het nationalisme een voor de Andusiër te volgen model vertegenwoordigt, en of dit verenigbaar is met de Andalusische geschiedenis, cultuur en geest. Onze geschiedenis en cultuur staan dichterbij een geest van verlichting en democratie dan bij een geest van absolutisme, totalitarisme of dictatuur. We weigerden al de religieuze uniformiteit te volgen die het Visigotische koninkrijk ons probeerde op te leggen. Later werd dat rijk heroverd door binnenvallende strijdkrachten, die zich Castiliaans noemden. De strijd werd afgemaakt door de katholieke vorsten. Alleen door het gebruik van geweld konden deze vorsten taal, gebruiken, enzovoort opleggen, waarbij ze de vrijheid van denken en aanbidding van de Andalusiërs afnamen. En na de foutief genaamde *Reconquista* (*her-overing*) voelden ze zich genoodzaakt om het *Tribunal del Santo Oficio*, of de Inquisitie, in te stellen. Elke uiting, die verschilde of afweek van wat was opgelegd door de nieuwe macht

moest worden vernietigd. De Andalusiërs hebben nog steeds last van de gevolgen daarvan.

Vaak wordt ontkend dat de Andalusiër een nationalistisch bewustzijn kan hebben. Nog erger dan deze ontkenning is het de Andalusiër te beschouwen als iemand die niet in staat zou zijn om zijn eigen welzijn op te bouwen, zoals de filosoof Ortega y Gasset schrijft:

De Andalusiër leeft in een weelderig en vruchtbaar land, dat met een minimale inspanning prachtige vruchten voortbrengt. Ook het klimaat is zo mild dat de mens maar heel weinig van deze vruchten nodig heeft om in leven te blijven tijdens zijn leven. Net als een plant wordt hij slechts gedeeltelijk door de aarde gevoed en de rest ontvangt hij van warme lucht en gunstig licht. Als de Andalusiër meer wilde doen dan zichzelf in leven houden, als hij streefde naar prestatie en energiek gedrag, terwijl hij nog steeds in Andalusië woonde, zou hij meer moeten eten en daarvoor zou hij meer moeite doen. Maar dit zou een oplossing zijn die tegengesteld is aan hoe een Andalusiër is. Zolang we geloven dat we alles hebben gezegd wanneer we de Andalusiër van luiheid beschuldigen, zullen we nog steeds niet in staat om door te dringen in het subtiele mysterie van zijn ziel en cultuur.

Al snel wordt er gesproken over 'luiheid', hoewel het een vrij lang woord is. Maar de Andalusiër is al vierduizend jaar lui en het gaat niet slecht met hem. In plaats van dit feit onder ogen te zien met het pedante gebaar van een schoolmeester en aan deze zeer oude regio een cijfer van luiheid te geven als schoolresultaat, kunnen we beter

onze ogen openen en onze geest scherpen om het te begrijpen. Zo niet, dan lopen we het onvoorziene risico luiheid aan te prijzen, aangezien deze luiheid het heerlijke en eeuwig durende Andalusische leven mogelijk heeft gemaakt.

Bovenstaande woorden verdienen verder geen commentaar. Integendeel, deze intellectueel past op zichzelf in zijn eigen werk dezelfde methode toe die volgens hem de Andalusiër kenmerkt, luiheid. Hij neemt geen enkele moeite om de mogelijke oorzaken van deze vermeende luiheid te analyseren en te onderzoeken, zich verdiepend in geschiedenis, psychologie of sociologie. Alleen zijn mening en zijn vooroordelen zijn voldoende. Laat het nu juist een Andalusiër zijn (zo lui zijn ze!), die een antwoord geeft op bovengenoemde zogenaamde aangeboren afwijkingen van de Andalusiër. Ibn Khaldun, een intellectueel die we al eerder citeerden schrijft in zijn *Almuqaddimah*:

XXIII Verslagen mensen hebben altijd de neiging de overwinnaar te imiteren in zijn manier van kleden, zijn neigingen en gewoonten. Dit is vanwege de eerbiedige angst die wordt opgelegd door de dominator; ze zien perfectie in hem.

XXIV Een veroverd en onderworpen volk verdwijnt snel. Wanneer een volk wordt verslagen, raakt het in een staat van moedeloosheid waardoor het de dienaar van de overwinnaar wordt. De hoop op welvaart wordt verzwakt en dientengevolge de voortplanting;

bovendien verliezen ze de *assabiyah* (agnatische solidariteit) en alle vermogen tot reageren.

Toen Ibn Khaldun dit schreef, had hij niet alleen n de Andalusiërs in gedachte, maar beschreef hij een algemene dynamiek die veroverde volkeren in bepaalde omstandigheden gemeen hebben en vooral bij bepaalde vormen van macht, die gebaseerd zijn op onderdrukking, despotisme en een gebrek aan vrijheid. Met daarnaast een overexploitatie van die volkeren, die zich toeleggen werk in de landbouw, veeteelt, industrie of handel.

VI.- Onderwerping aan de autoriteiten schaadt de waarde van de burger en doet het idee om zichzelf te waarden verdwijnen. Op enkele uitzonderingen na zijn alle burgers onderworpen aan een autoriteit. Als de autoriteit eerlijk en welwillend is, zullen de burgers autonoom en moedig handelen. Maar als de autoriteit vaak onderdrukking toepast, vernietigt dat de morele kracht van de burgers, omdat ze zich vernederd voelen.

We kunnen concluderen dat de Andalusische 'ziekte' niet *aangeboren* is, maar eerder *epidemisch*. Een epidemie waarmee de *Reconquesta* ons heeft besmet door ons één van meest totalitaire modellen op te leggen die in Europa zijn ontwikkeld. Daarom voelde - en voelt - het *koninkrijk Spanje* zich erfgenaam van het barbaarse koninkrijk van de Visigoten. Het koninkrijk Spanje paste

immers dezelfde methoden van religieuze vervolging toe als welke zij had meegemaakt onder het Visigotische koninkrijk Toledo. Het koninkrijk Spanje had later het motto dat de *zuiverheid van het bloed* bewezen moest worden in een definitieve strijd tegen ketterij en daarbij moest elke ketterse of heterodoxe gedachte vervolgd worden. Andalusië betaalde duur voor de nederlaag van de Visigoten in 711. Eerst leed men onder de vervolging van joden en moslims, gevolgd door pesterijen waaraan de Moren of *falah-mengu* (verdreven boeren) werden onderworpen. Toen de Andalusische dagloners en hun organisaties daartegen in opstand kwamen, werden zij ongenadig afgeslacht. Zij werden beschouwd als vijanden van de katholieke religie en het *vaderland*.

De triomf van de natiestaat, die plaats vond in heel Europa, dompelde Andalusië alleen maar verder in een situatie van afhankelijkheid en onderwerping. Met het opleggen en de institutionalisering van een religieuze, etnische en taalkundige uniformiteit, een ideologie die eigen was aan het Spaanse nationalisme, werden de Andalusiërs steeds meer onderworpen, belachelijk gemaakt en gemarginaliseerd. En terwijl in Europa een nieuw soort nationalisme triomfeerde, gebaseerd op de

principes van vrijheid en nationale soevereiniteit, waarmee de verschillende democratische of burgerlijke grondwetten werden opgesteld, was dit in Spanje anders. In Spanje versterkte het nationalisme de absolutistische tendens en diverse ondemocratische dictaturen en monarchieën volgden elkaar daar op.

In de Tweede Republiek werd een begin gemaakt met de rechtvaardiging van de nationale rechten van Andalusië, dankzij de deelname van Blas Infante. Hij bekeek opnieuw de getuigenis, die was achtergelaten door de Asambleas Regionalistas van Ronda (1918) en Cordoba (1919). Daarbij had Blas Infante de Junta Liberalista Andaluza (JLA) voorgezeten en was een voorontwerp van het Statuut van Autonomie opgesteld, dat werd goedgekeurd door de Andalusische afgevaardigden. Toen dit in afwachting was van een debat in de Cortes Españolas, vond de Franco-opstand plaats. Blas Infante werd neergeschoten in de eerste dagen van de burgeroorlog van 1936, terwijl de goedkeuring van het Statuut van Autonomie voor altijd zou uitblijven.

Hoofdstuk XII. Beschaving of barbarij

Bescherm mij tegen de wijsheid die niet huilt, tegen de filosofie die niet lacht, en tegen de grootsheid die niet neerbuigt voor kinderen. (Khalil Gibran)

Nietzsche zegt: 'oorlog maakt de overwinnaar dom en de verliezer boos'. Het is niet precies wrok die mij beweegt in mijn reflectie, maar onbegrip tegenover zoveel onwetendheid, zoveel onwaarheid en gemeenheid.

Te vaak wordt de nationale identiteit, als sociaal of collectief feit, verward met het nationalisme als ideologie en politieke beweging. Enige aanspraak op de historische en sociale rechten van een menselijke gemeenschap wordt onmiddellijk in verband gebracht met nationalisme, een ideologie die heden ten dage, voor zover deze al ooit enig voordeel heeft opgeleverd, als verwerpelijk wordt gezien. Dit kan een tactiek zijn van natiestaten om de aanspraken van degenen die overwonnen zijn en gedomineerd worden ongeldig te verklaren.

De opvatting dat Andalusië geen natie zou zijn staat in contrast met de sociale realiteit, de geschiedenis en de politieke wet, ondanks de inspanningen van velen om dat te ontkennen en te bestrijden.

De erkenning van Andalusië als natie kan echter alleen een bevestiging zijn van iets dat objectief en verifieerbaar is. Het *concept van natie* en een daarbij bestaande corresponderende *nationalistische beweging* zijn niet onlosmakelijk met elkaar verbonden, zoals te zien is in de geschiedenis van Andalusië en zoals ik heb willen aantonen in dit boek.

Identiteit kan verwijzen naar zowel het individuele als het collectieve niveau. In een gemeenschap kunnen er zeer goed gedefinieerde individuele kenmerken zijn (bijvoorbeeld huidskleur) en zelfs groepen (vanwege hun ideologie, overtuigingen, enzovoort) zonder dat dit afbreuk doet aan een gemeenschappelijke identiteit. Religieuze uniformiteit is altijd de visie geweest van totalitaire ideologieën, zoals we hebben gezien. De identificatie van gemeenschappelijke kenmerken voor een gemeenschap betekent niet een interne uniformiteit van een etnisch, religieus of ideologisch type. Laten we twee illustratieve voorbeelden nemen. Ten eerste, als meerdere Andalusiërs samen zouden reizen (en elk van hen komt uit verschillende provincies) naar een deel van Spanje of Latijns-Amerika, zouden ze zeker onmiddellijk worden geïdentificeerd als Andalusiërs, zodra ze de

eerste woorden uitspraken. Maar onderling verschillen ze van elkaar in hun manier van spreken. Elk spreekt op een eigen wijze, afhankelijk van zijn plaats van herkomst. Een tweede voorbeeld. Toen men geconfronteerd werd met de toenemende arabisering van de bevolking van al-Andalus, wilden de meeste Mozarabieren van Cordoba hun identiteit, zoals hun taal, behouden. Hiermee wordt het bestaan aangetoond van ten minste twee talen in die tijd, het Arabisch en de taal die werd onderhouden door de Mozarabs (Aljamía of Andalusisch). Beide talen werden als Andalusisch beschouwd.

Kan men dan zeggen dat de Andalusiërs geen identiteit hebben? Het zou absurd zijn om het bewijs daarvan te ontkennen. Het lijkt eerder het resultaat van kwaadwillende bedoelingen, vooroordelen of koppigheid om de identiteit van Andalusië te ontkennen. Soms wordt in Spanje de identiteit van Andalusiërs ontkend, en soms worden de duidelijkste identiteitselementen van Andalusië gebruikt om deze voor te stellen als de meest authentieke kenmerken van Spanje. Is dit niet een symptoom van schizofrenie?

Een andere vraag, die we kunnen stellen: is de Andalusische cultuur nationalistisch? Als we met nationalistische cultuur het streven van een volk bedoelen om hun nationale soevereiniteit te bereiken op basis van religieuze, taalkundige en territoriale eenheid, naar het beeld en de gelijkenis van de natiestaat, dan is mijn antwoord daarop negatief. In Andalusië heeft religieuze en taalkundige eenheid alleen gezegevierd als deze werd opgelegd door wapengeweld, en nooit door een vrijwillige keuze van de Andalusiërs. Het Visigotische koninkrijk wilde als eerste een religieuze en taalkundige eenheid opleggen, Het Visigotische koninkrijk werd verslagen in 711 en slaagde niet in deze poging.

Met de vernietiging van het laatste bolwerk van de Andalusische staat Granada, werd onder het bevel van de katholieke vorsten een cultuur van religieuze en taalkundige uniformiteit aan de Andalusiërs opgelegd in een (heilige) territoriale eenheid, die Spanje heette. De enige nationalistische *ideologie* (hetgeen niet gelijk is aan *identiteit*) die in Andalusië wordt erkend en getolereerd is de Spaanse. We zagen de resultaten, die we gedurende verschillende eeuwen hebben bereikt.

Wanneer we zeggen dat Andalusiërs geen nationalisten zijn, dan kunnen sommigen hun voldoening niet verbergen. Maar wanneer wordt gespecificeerd dat wij noch Andalusische nationalisten noch Spanjaarden zijn, dan wordt dat gezien als iets om trots op te zijn. Een andere vorm van chauvinisme. En dit chauvinisme is volgens de woordenboeken een buitensporig en verheven nationalisme dat meestal gepaard gaat met een strijdlustige en agressieve houding. De term komt van de naam van een Franse soldaat, Nicolas Chauvin, die de prestaties van Napoleon voortdurend prees, zelfs na zijn nederlaag bij Waterloo in 1815. Chauvin's bewondering voor zijn idool maakte hem het doelwit van spot. Over het algemeen wordt chauvinisme beschouwd als een sociaal verschijnsel, dat vaak in verband wordt gebracht met imperialisme en versterkt militarisme.

Laten we opnieuw de vraag stellen: kan een natie alleen maar worden bestuurd volgens het model van het nationalisme en zijn natiestaat?

Als we naar het verleden kijken, kunnen we daarin de imperiale staten vinden, die in niets lijken op de natiestaten. Ook kunnen we de zogenaamde stadstaten vinden, waarover ik al heb geschreven. Deze vraag over

de staat is het onderwerp van analyse en controverses, die nog niet zijn opgelost. Sinds de Griekse oudheid is er een discussie geweest over de ware aard en de werkelijke doeleinden van de staten, een debat dat tot op de dag van vandaag voortduurt. Door de eeuwen heen, en voor zover de technologische en administratieve ontwikkeling het toeliet, werden stadstaten (waarover Plato en Aristoteles schreven) vervangen door steeds grotere territoriale entiteiten.

La Enciclopedia de la Antigüedad Clásica (pagina's 238 en 249) legt het volgende uit:

De Polis was geen territoriaal of nationaal begrip. Aan de andere kant was het ook geen abstract begrip, maar iets heel concreets: de Polis was de gemeenschap van burgers. (...) De Romeinen hadden een equivalent van het Griekse idee van polis, genaamd 'civitas', vaak ook vertaald door het woord staat, een woord dat ze bij voorkeur gebruikten om Griekse steden te definiëren.

De ontwikkeling van productiesystemen, transportmiddelen, commerciële systemen (zoals maten, gewichten, valuta, enzovoort), de bescherming en de verdediging van transport over land en zee maakten het noodzakelijk om steeds grotere entiteiten te creëren, die de stadstaten konden verbinden wat betreft commerciële banden of verdragen.

Op deze manier neigden de militaire vereisten om steeds grotere entiteiten te creëren en in stand te houden steeds meer naar de ontwikkeling van autoritaire systemen. Steeds meer werd de noodzakelijke opoffering van individuele vrijheid ten behoeve van de behoeften van de collectieve orde benadrukt. Vanaf de 16e en 17e eeuw ging de tendens om de staat te vereenzelvigen met een zekere mate van gemeenschappelijke culturele identiteit van zijn bevolking hand in hand met een zoektocht naar een legitimiteit die was afgeleid van de wil en belangen van die bevolking. Of eigenlijk van de belangen van de heersende (militaire) aristocratie. Het verschijnen van het nationalisme, dat geïdentificeerd werd met het bereiken van een nationale staat, was fundamenteel tijdens de Franse Revolutie. De ideologische bijdrage in dit opzicht van Jean-Jacques Rousseau, Georg Wilhelm en Friedrich Hegel veroorzaakte op zijn beurt een zekere verheerlijking van de natie als een morele entiteit die zowel zichzelf als haar daden legitimiteit kon verlenen (*Encarta. El Estado*).

Op deze manier werd de overheersing van veel nationale gemeenschappen binnen de staten gerechtvaardigd onder een morele en juridische dekking, te weten in naam van individuele vrijheid en nationale soevereiniteit. Het diende ook om het geweten te sussen in het licht van de barbaarsheid van het kolonialisme en het imperialisme. Natuurlijk miste men in sommige landen zelfs die morele rechtvaardiging en bleef men lange tijd verankerd in het absolutisme, zoals dat het geval is in het 'heilige Spanje', waar democratische

hervormingen nauwelijks doorgedrongen zijn en de absolutistische monarchie samen met militaire dictaturen de overhand hebben. We weten hoe de weinige pogingen tot republikeinse of democratische verandering zijn geëindigd.

Maar de meest beslissende veranderingen van deze tijd worden bepaald door de globalisering van de economie op wereldschaal. Deze globalisering wordt gekenmerkt door mobiliteit van mensen en kapitaal, de wereldwijde penetratie van media, de internationalisering van multinationale machten met als doel de handelingsvrijheid van de staten zelf te beperken. Daardoor ontstaat een levendig debat over de vraag of de staat een deel van die vrijheid van handelen, die in andere tijden werd geassocieerd met nationale soevereiniteit, kan behouden. Deze informele beperkingen van de onafhankelijkheid gaan in sommige gebieden, vooral in West-Europa, gepaard met integratieprojecten tussen staten, zoals het project van de Europese Unie, dat door sommigen wordt beschouwd als een alternatief voor de nationale staat en door anderen als de ontwikkeling van nieuwe en grotere staten.

Even belangrijk is de trend om het politieke beheer en het beheer van middelen, waarvan de bevoegdheid altijd in handen was van de staat, in de lokale sfeer te brengen. Dit strekt tot voordeel van nieuwe sociale diensten, zowel van die in de publieke sfeer (scholen, ziekenhuizen, milieu, enzovoort) als in de privésector.

Hoe het ook zij, het punt is dat het traditionele model van de natiestaat op zijn zachtst gezegd ter discussie staat. Natuurlijk staan er zoals gewoonlijk veel belangen op het spel. Enerzijds zijn er de grote belangen van de multinationals, die nationale staten (bijvoorbeeld centrale banken) exclusieve bevoegdheden willen ontnemen, om op die manier meer invloed uit te kunnen oefenen of zelfs de controle helemaal over te nemen. Aan de andere kant zijn er de lokale gemeenschappen, met hun economieën en natuurlijke hulpbronnen, die in toenemende mate afhankelijk worden van de belangen van multinationals. Die multinationals ontwerpen grootschalige territoriale specialisatieplannen en verzwakken de onafhankelijkheid van de lokale gemeenschappen door hun lokale economie te ontmantelen. De kwetsbaarheid van hun economieën kan in de toekomst tot grote tekorten en sociale

conflicten leiden. Voorbeelden? De ontmanteling van een kwetsbare, zelfvoorzienende economie in Afrika door de koloniale landen en de gevolgen daarvan heden ten dage.

We hebben geen andere keus dan de oorsprong van het probleem te onderzoeken.

Zoals de lezer zal begrijpen, twijfel ik er niet aan of Andalusië een natie is of niet. Dat is voor mij meer dan duidelijk. Wat hier ik in twijfel trek is of het nationalistische model geldig is voor het beheer van Andalusië. En vooral of dit traditionele nationalistische model een doorslaggevende rol kan spelen in het maatschappelijk welzijn. Dit is het cruciale debat voor ons Andalusiërs. Wat op tafel ligt, is geen politieke en historische definitie van Andalusië, maar het noodzakelijke model om het beheer ervan als een politieke entiteit en als een sociale realiteit te benaderen.

Degenen onder de Andalusiërs die het soevereiniteitsrecht van Andalusië verdedigen, zouden kunnen worden gedefinieerd als nationalistes, ook al zou dit geen definitie zijn die bij ons past. Maar laten we laten we deze definitie accepteren, als deze ons helpt bij

onze reflecties. Het is belangrijk om in de eerste plaats erachter te komen of het politieke model dat is afgeleid van het nationalisme beantwoordt aan de cultuur en behoeften van de Andalusiërs. Ten tweede moeten we er rekening mee houden dat, zowel in economisch als politieke opzicht, de natiestaat meer een obstakel dan een oplossing is. Dit gezien de economische en politieke veranderingen, de ontwikkeling van wetenschap en technologie (vooral op het gebied van communicatie), de enorme toename van multinationalaal kapitaal en de daarvan afgeleide globalisering. De grote multinationals met hun enorme economische macht hebben steeds minder scrupules om hele gebieden te exploiteren op basis van hun specifieke belangen en niet op basis van de behoeften van de bevolking die er woont.

Het zou een vergissing zijn om zoals velen te denken dat met het hebben van een sociaal en staats*model* de zaak is opgelost. Er staan te veel (machtige) belangen op het spel, en deze hebben effect op gemeenschappen. Daarom is het noodzakelijk te accepteren dat de uitweg complex en moeilijk is. Aan het einde van de weg wacht ons niet het aardse paradijs, maar de pure en harde werkelijkheid. Iedereen moet weten wat zijn materiële

belangen zijn (natuurlijke hulpbronnen, herverdeling van hulpbronnen, lonen, pensioenen, enzovoort) en zijn immateriële belangen (morele, religieuze en ideologische, culturele waarden enzovoort). De betrokkenen moeten zich verenigen om hun belangen te verdedigen. Het is, zoals Ibn Khaldun zei, zaak om de assabiya (gemeenschappelijke solidariteit) te versterken en om sterk te zijn tegenover de machtigen. Krijgers, roofdieren en woekeraars zijn altijd op zoek naar naïviteit. Het is nooit goed geweest om het zachtmoedige lam te spelen, omdat dit altijd de gemakkelijkste manier is gebleken om de keel doorgesneden te krijgen door de eerste de beste wilde die ons pad kruiste.

En om te weten wat ons doel is, hoeven we alleen maar te leren van onze fouten in vervlogen tijden en van de gedachten van de wijze mannen die ons voorgingen.

Alleen zuivere en volmaakte mensen zijn erin geslaagd de wet van verandering en degradatie te overwinnen die de natuur beïnvloedt, of het nu dieren, planten of mineralen zijn. De rest, degenen onder ons die onvolmaaktheid en aangeboren gebreken erkennen, zien het bestaan met een animo om te overwinnen

tegemoet, aangezien niets in het leven definitief of beslissend is. Alles is relatief, en we zeggen niets over de andere wereld omdat we niet weten of die bestaat. Zoals Omar Khayyan⁸ schreef in zijn Rubayyat:

Zal ik nog lang proberen om de oceaan met stenen te vullen? Ik heb niets dan minachting voor libertijnen en toegewijden. Khayyam, wie kan zeggen dat je naar de hemel of de hel gaat? Ten eerste, wat is de hemel of de hel? Kent u een reiziger die zulke unieke gebieden heeft bezocht?

Aristoteles, Plato, Sint-Augustinus, Thomas More en Karl Marx, en vele anderen, schreven wat voor hen het ideale model van de stad was en de rechtvaardige en perfecte politieke en morele orde, waarin de mensheid zou moeten worden bestuurd.

Thomas More, met zijn werk getiteld *Utopia*, introduceerde een manier om een sociaal model en een daarbij behorende organisatie te bedenken. Hij deed dit door mensen op een denkbeeldig eiland te plaatsen, dat hij Utopia noemde. Dat Utopia werd bestuurd door de

---

⁸ Omar Khayyam, (1050-1122), Perzische wiskundige en astronoom, auteur van een van de beroemdste dichtbundels ter wereld met de titel Rubayyat. Hij werd geboren in de Khorassan, nabij Nishapur (Iran), in het jaar 1040 van de christelijke jaartelling. Zijn naam betekent 'Omar de winkelier' naar zijn vader die een Perzische tapijtwinkelier was.

rede en met een grote religieuze tolerantie. Karl Marx noemde dit een idealistische filosofie en stelde daar wat hij een materialistische filosofie noemde tegenover. Uit de beginselen daarvan werd een gedetailleerde analyse van de economische, sociale en politieke realiteit van zijn tijd (beschreven in zijn boek *Het Kapitaal*) afgeleid. Zo kwam hij tot een sociaal en politiek model, genaamd het *communisme*, dat als wetenschappelijk werd betiteld. Het industriële proletariaat moest de leiding krijgen en dat proletariaat zou op zijn beurt moeten worden geleid door de *revolutionaire voorhoede* of communistische beweging.

Maar de werkelijkheid is weerbarstig. Helaas is de wereld zoals hij is en al deze projecten, idealistisch of materialistisch, zijn gebleven voor wat ze waren, ideale modellen. Persoonlijk heb ik de kans gehad om aan laatstgenoemde beweging deel te nemen en ik heb daarvan de gevolgen gezien. Ik was getuige van de ontgoocheling, waarvan enkele van mijn kameraden en vrienden het slachtoffer waren. Als die ideale wereld mogelijk was geweest, zou ik deze blijvend hebben gesteund, wat ik ook lange tijd heb gedaan. Maar we zijn

allemaal maar mensen met onze deugden, maar ook met onze ontelbare gebreken.

Niemand heeft het eeuwige leven en we moeten het leven van alledag aanvaarden, wetende hoe we onderscheid moeten maken tussen tijd en existentiële ruimte, die wordt gespecificeerd in het *hier en nu* en van de eerste persoon enkelvoud. En dit *bestaan* wordt gerealiseerd in de realiteit van de materiële of objectieve dingen die ons omringen. Wij kunnen niet in het verleden of in de toekomst leven. We kunnen alleen leven in het *hier* (plaats waar je woont) en het *nu*, dat wil zeggen het precieze moment waargenomen door de zintuigen (zien, ruiken, horen, proeven, voelen, enzovoort). Het is in deze verenigbaarheid tussen vitaal bestaan (subjectiviteit) en het bestaan van dingen in tijd, ruimte en samenleving (objectiviteit), van waaruit we een samenhang moeten creëren met onze eigen ideeën, verlangens, behoeften, belangen, overtuigingen, enzovoort.

We weten allemaal dat als het gaat om het bevredigen van een verlangen of een behoefte, dat er tussen dat verlangen (of die behoefte) en de verwezenlijking ervan duidelijke verschillen zijn en dat we in geen geval

volledig tevreden zijn. We denken altijd dat we het beter hadden kunnen doen, of we zouden willen dat het anders was geweest. Zelfs de wetenschappen zijn niet in staat om met zekerheid een voorspelling te doen aangaande hun eigen projecten en of deze onfeilbaar zullen zijn. Dat heeft betrekking op de realiteit van materiële en objectieve dingen. Laat staan dat dit mogelijk is in de wereld van mensen of van de samenleving. De eigenschappen van elk mens afzonderlijk komen daartussen, de belangen en overtuigingen van elke groep en hun verworven kwaliteiten. Er is dus een oneindig aantal factoren dat onze individuele en collectieve werkelijkheid beïnvloedt.

Het is waar dat steden, infrastructuren, faciliteiten en alles wat nodig is voor sociaal welzijn kunnen worden ontworpen. Hierdoor kunnen stedenbouwkundige ontwerpen voor de toekomst worden gemaakt, maar er kunnen nooit ideale manieren worden ontworpen om elk mens gelukkig en tevreden te maken. Door het menselijk lichaam, zijn eigenschappen, vormen, defecten, tekortkomingen en vele andere dingen te bestuderen, is het mogelijk om een nauwkeurige kennis te hebben van de ziekten daarvan en hun behandelingen. Maar welke

dokter kan garanderen dat een persoon gelukkig is, ook al is deze volledig gezond?

De veronderstelde ideale wereld kan alleen maar een idee zijn en niet meer dan dat.

Dat gezegd hebbende, wil ik terugkomen op de huidige kwestie: wat te doen hier en nu? Geen makkelijk vraag. Toen Isidorus van Sevilla speculeerde over het *ideale koninkrijk* (of het koninkrijk van God op aarde), wenste hij het goede voor zijn volk in zijn tijd en hij had waarschijnlijk nooit de bedoeling om menselijk lijden te veroorzaken. Integendeel, hij geloofde dat hij tot een betere wereld zou komen naar het beeld en de gelijkenis met *God*. Hetzelfde gold voor Karl Marx, Lenin en zoveel marxistische denkers die speculeerden dat een rechtvaardige, gelijke en vrije wereld mogelijk was. Zij waren ook niet van plan mensen lijden te bezorgen. Integendeel, ze geloofden dat ze met hun project onrecht, slavernij en ellende zouden afschaffen.

Ik zei het al eerder, de werkelijkheid is weerbarstig. Het leven heeft haar eigen loop en weigert zichzelf in dienst te stellen van bepaalde visies of religieuze, filosofische of politieke ideologieën. Tenzij het model zich voordoet

als het *perfecte model* en het wordt het opgelegd ten koste van een collectief lijden. En soms zelfs via een massale uitroeiing van kettlers en dissidenten, namelijk door middel van *genocides*.

Elke keer als iemand de rest van de mensen probeert te dwingen bepaalde heilige of ideale plannen te vervullen, of hen dwingt een bepaalde religie te volgen, ontstaat er een ramp. Als spirituele, ideologische, filosofische of politieke overtuigingen niet langer tot de persoonlijke sfeer van mensen behoren, maar een ideologie van macht worden, bestaat het risico dat nieuwe goden gecreëerd worden, die collectieve menselijke offers vereisen. Betekent dit dat een ideologie of overtuigingen op zichzelf snode of pervers zijn? Ik meen van niet. Wij mensen kunnen niet bestaan zonder een gedachte, ideologie of overtuiging, omdat we een vitale samenhang nodig hebben die de wereld van gedachten, verlangens, aspiraties en belangen harmoniseert met de echte en materiële wereld. We kunnen onze eigen ideeën hebben over wat een ideaal sociaal model zou zijn, maar bescheidenheid is noodzakelijk en we moeten accepteren dat elke persoon een bepaald idee kan hebben. Maar deze ideeën moeten nooit kunnen

zegevieren of worden opgelegd door wapengeweld of economische macht. Het tegendeel daarvan is de subtiele kracht van een beschaafde cultuur.

In dit boek heb ik twee concepten tegenover elkaar gezet, dat van beschaving en die van barbarij. En verder heb ik laten zien dat Andalusië een van de gebieden is geweest waarin de meest geavanceerde beschavingen uit de oudheid zijn ontstaan en zich hebben ontwikkeld. Dat is een erfenis die we niet mogen opgeven.

Ik heb al gezegd dat barbaren cultuur kunnen hebben, maar geen beschaving. Ik heb ook de oorsprong en ontwikkeling van beschavingen uitgelegd, maar nu wil ik onderzoeken in hoeverre de principes die het ontstaan van beschavingen en hun gevolgen bepaalden, zijn gewijzigd. Laten we nogmaals bedenken dat de oorsprong van de beschaving zijn oorsprong vond in de stad, en dat de stad bepaalde kenmerken moest bezitten om beschaving mogelijk te maken. Laten we nogeens naar het verleden kijken. Luís Racionero legt in zijn boek *El Mediterráneo y los bárbaros del norte* (pagina 54) uit:

De afmetingen van de Griekse polis onthullen een fundamenteel kenmerk: ze zijn gebouwd op menselijke schaal; voor hen is de mens de maat van alle dingen, volgens de formule van Pythagoras. De

Grieken wisten dat een verschil in grootte, als het groot genoeg is, een verschil in kwaliteit oplevert. Of zoals Marx het eeuwen later zou voorstellen, kwantitatieve veranderingen leiden tot kwalitatieve veranderingen. Daarom hebben ze hun territoria op menselijke schaal gedimensioneerd en steden ontworpen met het oog op de mens, met zijn voorzieningen, zoals de wandelweg en de vergaderplaats, zijn zaken en bijeenkomsten, zijn vergaderingen en zijn markt. In de Griekse opvattingen over de stad werden twee waardeoordelen ontdekt: dat steden naar de maat van de mens moesten worden gebouwd en dat ze de de uitwisseling van kennis onder burgers en hun deelname aan de gemeenschap moesten bevorderen; het doel van de polis werd door Sophocles samengevat: de stad is de mensen. Als er wordt gezegd dat de mens een politiek dier is, verwijst dat naar de polis en niet naar de moderne bureaucratische democratieën. Daarom werkt de democratie van de polis niet in de metropool.

De stad is dus het resultaat van de menselijke wil om in een gemeenschap te leven. Hiertoe worden huizen gebouwd en straten en een marktplaats aangelegd. Met het doel dat mensen zich daar vestigen en onderlinge sociale relaties hebben, huwelijken sluiten, besturen vestigen, enz. Dit alles met de mens als middelpunt en maat. Deze voorwaarde van centraliteit, zoals Pythagoras deze definieerde, is in moderne samenlevingen niet van toepassing. Omdat het centrum,

of de maat van steden, niet langer de mens zelf is, maar zijn auto als symbool van technologie.

We zien nu dat bij het ontwerp van een stad, en zelfs een huis, rekening is gehouden met de veelvoudige toepassingen van technologie op moderne woningen, die eerder in geavanceerde laboratoria zijn bestudeerd. Producten worden dichterbij de consument gebracht door middel van uitgebreide en subtiele media- en communicatiestrategieën. De marketing op televisie, radio, enzovoort dringt nu de centrale plaats binnen die voorheen aan de mens toebehoorde, zijn huis. De auto, is een object geworden dat het ontwerp van stedelijke infrastructures markeert, in het bijzonder de straten en lanen waardoor de auto moet circuleren en zijn parkeerplaatsen. Daardoor wordt de mens verplaatst naar de privéruimtes van zijn huis. En er worden ruimtes gecreëerd, die zijn ontworpen om de immateriële behoeften, verlangens en vrije tijd van de mens te kanaliseren, zoals discotheken, bioscopen, enzovoort. Op die plaatsen is geen spontaniteit, aangezien alles al geprogrammeerd is.

De media en de multinationals met hun belangen richten zich vooral op de thuisbasis van de bevolking. Eenmaal

geïsoleerd van de stedelijke gemeenschap, worden we gezien als de beste vertegenwoordigers van de machtsideologie en als consumenten van haar producten en diensten. De straat, het plein en de markt zijn niet langer de plaatsen waar kinderen spelen en volwassenen rustig kunnen wandelen, ontspannen en gesprekken kunnen voeren. Het is niet langer een plek van onderlinge uitwisseling van gedachten of het ontwikkelen van spontane activiteiten, die bijdragen aan het beschaafde leven.

Kinderen kunnen tegenwoordig (behalve in kleine steden) niet meer spontaan en vrij op straat spelen. Wel worden er bepaalde plaatsen voor hen gereserveerd om te spelen (speeltuinen), maar het zijn geen spontane speelgelegenheden en ze kunnen er niet vaak heen, omdat deze speelplaatsen niet vlakbij hun huis zijn en ze moeten worden begeleid door hun ouders of verzorgers om erheen te kunnen. Zo gaan we meer op boerderijdieren lijken dan op vrije burgers. Het spelen buiten wordt vervangen door games, die onze kinderen worden aangeboden via televisie of internet. Zo zorgen computers ervoor dat kinderen en jongeren nog meer worden afgesloten van de wereld om hen heen.

Deze stedelijke en sociale omstandigheden verhinderen kinderen en jongeren om in de omgeving te komen waar spontane socialisatie en een burgerlijke opvoeding plaatsvinden, de straat. Het is niet voldoende dat er genoeg plaatsen zijn waar kinderen (bewaakt) kunnen spelen, omdat ze zich daar geobserveerd en beperkt voelen in hun expressie en het spontaan spelen met andere kinderen. Ze missen dan de kans om op die manier hun karakter en sociale weerbaarheid te vormen.

De technologie (de auto) is de straat binnengedrongen en het huis is bezet (door de media en audiovisuele games). Daarmee worden waarden overgedragen, die vreemd zijn aan een beschaafde cultuur. Want zo een beschaafde cultuur wordt aangeleerd op straat en door contact met anderen en door het samenleven met anderen.

De trend is nu juist om het ontwerp van steeds grotere steden te bevorderen. Zodra de ruimte voor de groei van een stad is uitgeput, worden naburige dorpen toegevoegd om grotere stedelijke gebieden te creëren. Dit stedenbouwkundig ontwerp beantwoordt aan de vraag van economische belangen (auto- en oliëfabrikanten, grote multinationale commerciële

distributiegroepen, de media, onroerend goed, enzovoort). Mensen worden aangezet tot consumptie door directe of subliminale advertenties. Daarbij komt nog de moderne vrijetijdsindustrie toegevoegd, met zijn grote themaparken, de concentratie van bioscopen en andere plaatsen voor consumptie en tijdverdrijf. Op deze manier wordt een stedelijk systeem gevormd dat, in plaats van de beschaving te verbeteren, barbaars en woest gedrag aanmoedigt, een vruchtbaar veld voor een utilitaire en consumptivistische cultuur.

Wat zeggen de oude Grieken over dit onderwerp? Luís Racionero schrijft in *El Mediterráneo y los bárbaros del norte* op pagina 53:

Plato vertelt ons in zijn *Republica* dat 'de optimale grootte van een stad het aantal mensen is dat tegelijkertijd de stem van een spreker kan horen en deze kan beantwoorden, actief deelnemend aan het politieke leven. Hij noemt hiervoor een aantal van 5000 burgers, wat, samen met gezinnen en verwanten, in totaal ongeveer 50000 mensen vertegenwoordigt. Aristoteles zegt in *Politica* dat de omvang van de polis zodanig moet zijn dat elke burger het karakter van de anderen kent, omdat anders de verkiezingen en rechtszaken niet correct zouden zijn; het grondgebied moet van zo een afmeting zijn dat het geheel vanaf de top van een berg te zien is. Voor Aristoteles zou een polis van tien burgers onmogelijk zijn, omdat deze niet zelfvoorzienend zou kunnen zijn en ongeveer een aantal van 100000

burgers (of 1 miljoen inwoners, de grootte van onze gemiddelde steden) zou absurd zijn omdat men niet in staat zou zijn om adequaat te regeren. Hippodamus, de stedenbouwkundige, die de omtrek van Piraeus tekende, was van mening dat het ideale aantal inwoners 10000 inwoners bedroeg, wat overeenkomt met een bevolking van 100000 mensen.

In de moderne steden is de misdaad georganiseerd in steeds gewelddadiger en fanatiekere groepen, met racistische en xenofobe en gewelddadige ideologieën, aangewakkerd door sociale en economische omstandigheden, gebrek aan werkgelegenheid, enzovoort. Deze misdaad is zelfs doorgedrongen tot de schoolomgeving van de jongste kinderen en tot die van adolescenten. Zelfs welvarende buurten ontsnappen niet aan deze dynamiek. De oorzaken zijn dan niet van economische aard, maar het zijn de sociale en culturele omstandigheden. Met name de privatisering van de kindertijd, computergames en een individualistische concurrentie. Om verschillende redenen genieten kinderen in steeds mindere mate van het spontane samen spelen op straat. De neiging zich op te sluiten wordt versterkt door middel van videogames, televisie of de computer als hun enige speelkameraadjes. Veel gezinnen hebben maar een kind of het is een

eenoudergezin. Het resultaat is dat individualistisch, competitief, woest en barbaars gedrag versterkt wordt. Het hoeft ons in deze context niet te verbazen dat zelfmoordterroristen vaak uit rijke families komen en dat hun gedrag niet voortkomt uit een specifieke eis. Het is dan het resultaat van alleen maar nihilisme.

Beschaving is dus altijd de vrucht geweest van het spontaan samenkomen van burgers op straat en op pleinen. Daar werd kennis en informatie van allerlei soort uitgewisseld. Mensen waren het eens of hadden meningsverschillen. Discussies en debatten vonden plaats door middel van mondelinge communicatie, gebaren, het uiterlijk, de geuren, enzovoort. Want sociale communicatie vindt niet alleen mondeling plaats of via het geschreven woord.

Het is waar dat toegang tot schoolonderwijs de opleiding en kennis heeft vergroot, maar het sociale leven gaat steeds meer achteruit wat betreft beschaafde waarden. Het feit dat iemand kan lezen en schrijven en zelfs een universitaire opleiding heeft afgerond, betekent niet dat die persoon cultuur heeft verworven, laat staan beschaafde manieren en waarden. Socrates, die de zoon was van een steenhouwer en een vroedvrouw,

schreef nooit iets op en zijn kennis werd mondeling overgedragen op de straten en pleinen van Athene. In *La Enciclopedia de la Antigüedad Clásica* (pagina 269) staat:

Zijn leringen waren mondeling. Hij benaderde allerlei soorten mensen in de straten van Athene en discussieerde met hen; hij koos bij voorkeur individuen uit die als 'experts' in welk vak dan ook werden beschouwd, en deed alsof hij niets wist (Socratische ironie); hij ondermijnde volledig de wijsheid van degenen die te zeker van zichzelf waren, opdat zij vanaf het begin een nieuw idee konden opbouwen. Zo irriteerde hij bewust zijn landgenoten. Socrates zei zelf dat zijn methode een 'vroedvrouwen'-techniek was: het bracht mensen ertoe de waarheid diep in zichzelf te ontdekken.

De stad is bij uitstek de kern die de beschaving voortbrengt en niet het vaderland. Samuel Johnson zei dat 'patriottisme het laatste toevluchtsoord is voor schurken'.

Ik heb in dit boek de rol van de barbaarse, wilde of semi-wilde volkeren bestudeerd bij het creëren van staten en rijken. En ook de rol van de sedentaire volkeren die zich toeleggen op hun werk in de landbouw, de industrie, de handel, enzovoort. Zij waren de grondleggers van de oudste beschavingen. Daartoe behoort ook de Andalusiër, hoezeer sommigen dit ook willen ontkennen.

Ik heb ook laten zien dat de voordelen die de barbaarse volkeren ten opzichte van de beschaafde mensen verkregen, voortkwamen uit hun krijgersgeest en hun toewijding aan wapens en de kunst van het oorlog voeren, maar ze kenden geen beschaving. Hun voordelen en privileges verkregen zij door territoriale veroveringen, door de monopolisering van de macht, door de verdeling van oorlogsbuit, door het opleggen van incasso- en belastingstelsels en door het zich toeëigenen van de meerwaarde die werd gegenereerd door degenen die werkten. Maar ze hadden de gedomineerden nodig om te overleven en om te groeien in een culturele en intellectuele verfijning die zijzelf niet kenden. Ze waren over het algemeen de initiatiefnemers van de grofste territoriale veroveringen, maar ze waren niet in staat tot culturele verfijning, kennis, wetenschap en kunst.

Als we de nadenken over wat de Andalusiër ons heeft nagelaten, zou je je kunnen afvragen: wie bevorderde destijds de oprichting van een staat met wetten, die de religieuze diversiteit beschermden en de ontwikkeling van wetenschap, technologie en filosofie mogelijk maakten? Wie waren degenen die de Andalusische staat

hebben gesticht die dergelijke principes beschermden en bevorderden?

Men kan niet zeggen, zoals José Ortega en Gasset dat wel doet, dat de Andalusiër al vierduizend jaar lui is geweest. Want wie was de ontwerper wie had de leiding over de bouw van alle technische werken (bruggen, aquaducten, wegen, amfitheaters). Van wie was de kunst en andere kennis uit de Romeinse en Andalusische tijd? Wie heeft de bakstenen gebakken, wie heeft ze vervoerd, ze opgetild en geplaatst? Waren het de Romeinse of Arabische aristocraten of de Andalusische metselaars? Wie kweekte de olijfbomen, maalde de olijven en verpakte ze in kleipotten om ze naar Rome te vervoeren? Je kunt niet hartelozter, wreder en onmenselijker praten over Andalusiërs dan deze heren José Ortega en Gasset.

Laten we ons niet druk maken over uiterlijke schijn. We hebben eeuwenlang zoveel onrecht, zoveel leugens en despotisme overleefd. Maar tot op de dag van vandaag is het niemand gelukt om te voorkomen dat we zijn wie we zijn en spreken hoe we gewend zijn te spreken en dat is alleen maar een verdienste. Bijzonder belangrijk is voor ons de waarde die onze stad of ons dorp voor elk

van ons heeft. Deze houding kan worden gezien in een negatieve en chauvinistische zin. Maar deze kan ook worden gezien vanuit een positief perspectief, als de plaats waar onze aardse identiteit en cultuur weerstand biedt tegen alles wat beweerd wordt.

Want opnieuw eisen wij ons recht op om '*matriotten*' te zijn (geen patriotten). Voor ons is het moederland de ruimte dicht bij huis en zijn natuurlijke omgeving, de civitas, stad of polis. Vanuit deze ruimte moet een dubbele strijd worden aangewakkerd: tegen barbarij en voor het herstel van onze cultuur en identiteit. Daarbij brengen wij in elk van de Andalusische steden de herinnering aan onze voorouders terug. Met die herinnering kunnen we nadenken over de huidige tijd en de uitdagingen die onze kinderen en kleinkinderen te wachten staan. Het zou niet eerlijk zijn om de volgende generaties de rug toe te keren om ons individualistische, consumentistische en materialistische ego tevreden te stellen. Er zijn geen doelen, maar er zijn paden en dat is het belangrijkste, het pad. Zoals Antonio Machado zei: 'Wandelaar, er is geen pad, het pad wordt gemaakt door te lopen'. Het is niet de weg die belangrijk en vreugdevol is, maar het wandelen en al wandelend het leven en het

landschap aanschouwen en de vriendschap van medereizigers genieten. Het is de drank van vriendschap, die onze ziel verfrist en en het is de schaduw waarin we schuilen voor een heerlijke siësta.

Laten we eindigen met een herinnering aan onze geschiedenis als de beste manier om ons respect uit te drukken dat onze Moeder Aarde verdient, de grote Matria, waarbij we enkele van onze voorouders citeren:

Averroes, (Ibn Rush), of de zoon van Ruiz, een Andalusiër geboren in Córdoba, zei:

Geneeskunde, astronomie, alle wetenschappen. Je vraagt me altijd uit te leggen wat Aristoteles heeft gezegd over de kennis van aardse dingen, maar je stelt me nooit de ultieme vragen.

Zoals altijd zou onze filosofie vandaag de dag nutteloos zijn als ze niet wist hoe deze drie dingen met elkaar te verbinden, die ik heb geprobeerd te verenigen in mijn boek 'De harmonie tussen wetenschap en religie.

Een wetenschap, gebaseerd op ervaring en logica is nodig om de oorzaken van verschijnselen te ontdekken.

Een wijsheid die reflecteert op de doelen van al het wetenschappelijk onderzoek, zodat het bijdraagt aan het mooier maken van ons leven.

Ibn al-Arabi, een Andalusiër geboren in Murcia, schreef:

Mijn hart is in staat om alle vormen te bedekken,
Het is een weide voor de gazellen en een klooster voor de christen,
Een tempel voor afgoden en een pelgrim naar de Kaaba,
de tabellen van de Thora en het boek van de Koran.
Mijn religie is die van liefde,
waar de karavaan van liefde ook heen gaat,
daarheen gaan mijn hart en mijn geloof.